T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİLERE YÖNELİK DURUMUN VE HİZMETLERİN UZMAN GÖRÜŞLERİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

Danışman
Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ

KONYA-2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ZİHİNSEL ENGELLİLERE YÖNELİK DURUMUN VE HİZMETLERİN UZMAN GÖRÜŞLERİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

Danışman
Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ

KONYA-2015

ÖNSÖZ

Zihinsel engellilik ülkemizde sosyal, yasal ve uygulama boyutuyla çok yönlü olarak ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada, zihinsel engelli bireylere yönelik ideal kurum oluşturma üzerine nitel bir araştırma olarak planlanmış ve söz konusu ideal kurumun nasıl olası gerektiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üniversite öğrenim hayatım boyunca mesleğimin ve kişiliğimin gelişimine katkıda bulunduklarına inandığım Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde görev yapan başta Prof. Dr. Işıl BULUT olmak üzere tüm kıymetli hocalarıma teşekkür ederim.

Mesleğe adım attığım ilk çatı olan Sakarya Afacanlar Çocuk Evi çalışanlarına başta kurucu müdür sevgili Sevda GÜÇGER ve cici ablam Fatma ERDOĞAN'a; yeri doldurulamaz tecrübeler edindiğim İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü çalışanlarına; başta değerli dostum Elvan COŞKUN olmak üzere Uşak Denetimli Serbestlik Müdürlüğündeki tüm ekip arkadaşlarıma yanımda olduklarını hissettirdikleri için teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimimin başından bu yana bilgisini ve emeğini benimle paylaşan, kendisiyle çalışmaktan onur duyduğum danışmanım Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ başta olmak üzere değerli bölüm başkanım Prof. Dr. Aliye MAVİLİ'ye, araştırmamın başından bu yana desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Yahya ÇIKILI'ya, verilerin toplanması sürecinde araştırmama katkıda bulunan çalışma arkadaşlarım Arş Gör. Fatımatü Zehra ERCAN ve Arş. Gör. Aysel TEKGÖZ'e, yakın dostum ve meslektaşım Cantekin ELMAS'a ve tüm bölüm hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde elimi sıkı sıkı tutan, var olma sebebim olan biricik annem Ayfer KALAYCI ve babam H.Erdal KALAYCI'ya; doğduğu günden bu yana kıymetlim olan canım kardeşim H.Deniz KALAYCI'ya; yakınlarımın tabiriyle ve tabii ki benim için de "süper babaanne" olan babaannem Gülşen KALAYCI'ya ve tüm kocaman aileme sonsuz teşekkür ederim.

Ve son olarak hayatımın yaklaşık son 10 yılında hep yanımda olan, mesleki bilgisini, kalbini, hayatını benimle paylaşan, çekirdek ailemin direği biricik eşim Arş. Gör. Mehmet KIRLIOĞLU'na desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Bu araştırmanın bundan sonra yapılacak zihinsel engellilik temalı çalışmalara referans olmasını dilerim…

Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR viii

ÖZET ix

SUMMARY x

1. GİRİŞ 1

1.1. Engellilik 1

1.1.1. Tanımı 1

1.1.2. Tarihsel Süreçte Engellikle İlgili Yaklaşımlar 2

Ahlaki (Moral) Model 3

Tıbbi (Medikal) Model 3

Sosyal Model 4

1.1.3. Engelilik Türleri 5

Görme Engellilik 5

Fiziksel Engellilik 6

İşitme Engellilik 7

Zihinsel Engellilik 7

1.2. Zihinsel Engellilik 7

1.2.1. Tanımı 7

1.2.2. Zihinsel Engelliliğin Nedenleri 8

Zihinsel engelliliğin oluş zamanına göre nedenleri 8

Zihinsel engelliliğin türüne göre nedenleri 8

1.2.3. Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması 8

Zihinsel engelliliğin psikolojik sınıflandırılması 9
Zihinsel engelliliğin eğitsel sınıflandırılması 9
1.2.4. Zihinsel Engellilikte Tanı Koyma 9
1.2.5. Zihinsel Engellilikte Karşılaşılan Sorunlar 10
Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar 11
Toplumsal Yaşamda Karşılaşılan Sorunlar 14
Eğitim Alanında Karşılaşılan Sorunlar 17
İstihdam Alanında Karşılaşılan Sorunlar 21
Sağlık Alanında Karşılaşılan Sorunlar 23
Ulaşım Alanında Karşılaşılan Sorunlar 24
Ekonomik Alanında Karşılaşılan Sorunlar 25
1.2.6. Engellilikte Yasal Boyut 25
Engellilikte ulusal mevzuat 26
Engellilikte uluslar arası mevzuat 29
2. GEREÇ ve YÖNTEM 32
2.1. Araştırmanın Amacı 32
2.2. Araştırmanın Soruları 32
2.3. Araştırmanın Tipi 34
2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 35
2.5. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları 39
2.6. Araştırmada Verilerin Toplanması 39
2.7. Araştırmada Verilerin Değerlendirilmesi 41
2.8. Araştırmanın Etiği 45
2.9. Araştırmanın Çalışma Takvimi 45
2.10. Araştırmanın Sınırlılıkları 45
3. BULGULAR 47

4. TARTIŞMA 84

4.1. Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Yaşama Katılımları ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 85

4.2. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Verilmesi Gereken Hizmetler ve Yer Alması Gereken Birimler ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 87

4.3. Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamı ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 89

4.4. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Yer Alması Gereken Meslek Elemanları ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 91

4.5. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Verilecek Hizmetlerin Yaş Aralıklarına Göre Sınırlandırılması ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 93

4.6. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Aileleri Uygulama Sürecine Dahil Ederken Yapılabilecekler ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 93

4.7. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Topluma Yönelik Yapılabilecekler ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 95

4.8. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumun Mimari Yapısı, Çevresi ve Konumu ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 96

4.9. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumun Yönetim Çatısı ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 98

5. SONUÇ ve ÖNERİLER 99

5.1. Sonuçlar 99

5.2. Öneriler 101

6. KAYNAKLAR 103

7. EKLER 112

EK-A Görüşme Formu 112

EK-B Etik Kurul Onayı 115

EK-C Engelliliğe İlişkin Ulusal Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Türleri 116

EK-D Engelliliğe İlişkin Ulusal Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Konuları 124

EK-E Engelliliğe İlişkin Uluslar Arası Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Türleri 134

EK-F Engelliliğe İlişkin Ulusar Arası Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Konuları 138

8. ÖZGEÇMİŞ 146

SİMGELER VE KISALTMALAR

ILO: International Labour Organization

İKDAM: İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Danışmanlığı Merkezi

RAM: Rehberlik ve Araştırma Merkezi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

ÖZET

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Zihinsel Engellilere Yönelik Durumun ve Hizmetlerin Uzman Görüşleri Perspektifinde Değerlendirilmesi

Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ/KONYA-2015

Bu çalışmanın amacı engellilik üzerine çalışan akademisyen, meslek elemanları ile engelli bireylerin kendilerinin ve ailelerinin görüş ve önerilerine bağlı olarak zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurum oluşturmak için model önerisi ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma deseninin tercih edilmesinin en önemli nedeni kuşkusuz nitel araştırmanın temel karakteristiği olan ve tanımlarda da ön plana çıkan araştırma öznelerinin bakış açılarını ve anlam dünyalarını ortaya koyması (Kuş 2012) ve bununla birlikte nitel araştırmanın, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntem olmasıdır. Araştırma kapsamında örneklemin belirlenmesi sürecinde tercih edilen yöntemler amaçsal örneklem, kartopu örneklem, maksimum çeşitlilik örneklem ve kuramsal örneklemdir. Araştırma kapsamında toplamda 18 kişiye ulaşılmış ve bu kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde literatür taraması sonucu araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İki aşamada gerçekleşen uygulamada: *birinci aşamada* katılımcılardan kendilerini tanıtıcı bilgiler istenmiş, *ikinci aşamada* araştırmanın problemine ilişkin hazırlanan sorular sorularak veri toplama işlemi süreci tamamlanmıştır. Katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler yaklaşık olarak otuz dakika kadar sürmüş olup her bir görüşme katılımcının izni doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen görüşmeler neticesinde yaklaşık olarak iki yüz sayfaya yakın veri seti elde edilmiştir. Bu veri seti öncelikli olarak literatür taraması sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirtilen sorulara göre ana temalara ayrılmıştır. Ana temalar altında katılımcıların verdikleri cevaplar içinden birbiriyle benzeşik ifadelerin aynı temalar altında olacağından hareketle alt temalar oluşturulmuştur. Alt temaların oluşturulmasında tematik kodlama yöntemi kullanılmıştır. Alt temaların oluşturulması ile birlikte konuya derinlik katılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını toplumsal damgalanma nedeniyle yetersiz buldukları, bunun toplumsal farkındalık ile giderilebileceği; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda sosyal beceri, mesleki beceri, sportif eğitim gibi hizmetlerin ve sanat atölyesi, spor salonu, okuma salonu gibi birimlerin yer alması gerektiği; zihinsel engelli bireylerin paketleme, hayvancılık, servis gibi istihdam edilebilecekleri; kurumda özel eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, sağlık personeli ve psikolog gibi profesyonellerin olması; ailelere ve topluma yönelik olarak bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yapılması; kurumun tek katlı ve ferah, şehrin içinde ancak ulaşımı kolay bir yerde konumlandırılması; yönetimsel olarak devlet veya üniversite çatısına bağlanması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Engellilik; İdeal Kurum; Zihinsel Engelli

SUMMARY

REPUBLIC of TURKEY
SELÇUK UNIVERSITY
HEALTH SCIENCES INSTITUTE

The Evaluation of Mentally Disabled People's Situation and Services in the Perspective of Professional Opinions

Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU
Departmen of Social Work

MASTER THESIS /KONYA-2015

The aim of the study is to come up with a model suggestion for ideal foundation based on the opinions and suggestions of academics who work on disability, members of profession, disabled people themselves and their families. In this study, qualitative research design is used. The main reason of preferring qualitative research model is related with undoubted main characteristic of qualitative research as mentioned in the definitions, which is to put forward research subjects' perspectives and semantic worlds (Kuş 2012) also, qualitative research adopts interpretive approach to examine research problem through multi-disciplined and holistic view. During the process of determining sample within the scope of the research, chosen methods are purposive sampling, snowball sampling, maximum variation sampling and theoretical sampling. In the scope of the research, 18 people are reached and in- depth interviews are done with those people. In these interviews, semi-structured interview form, which is prepared by the researcher after the literature review is used. In this two staged application: *in the first stage* participants are asked for introductory information about themselves, *in the second stage* questions that are prepared related to research problem are asked and data collection process is done. In-depth interviews done with participants last approximately thirty minutes and each interview is recorded with voice recorder by permission of participants. As a result of the interviews within the context of the research, roughly 200 pages data set is obtained. This data set, firstly, is separated to the main themes based on semi-structured interview form, which is prepared by the researcher after the literature review. Since similar responses given by participants for the main themes will be under the same main themes, sub-themes are created. To create sub-themes, thematic codification method is used. By creating sub-themes, it is aimed to add depth to the topic. As a result of the research, participants point out that social participation of individuals with intellectual disabilities is inadequate due to social fluctuations; it can be coped with social awareness. Facilities for social skills, occupational skills, sportive training and units such as art studio, sport center, reading room have to exist within the structure of such a foundation intended for individuals with intellectual disabilities; individuals with intellectual disabilities can be employed to packing department, husbandry and service and so on; some experts have to hold office in a foundation such as special education teacher, social service expert, health personnel. It is suggested that some studies have to be done to inform families and society and raise awareness. Also, foundation has to be single floor and spacious and located in the city and easy to access; it is recommended that foundation has to work administratively under the umbrella of the state or a university.

Key words: Disability; Ideal Foundation; Intellectual Disability

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından geliştirilen ölçütlere göre gelişmekte olan her ülke için nüfusun %10'unu engellilerin oluşturduğu belirtilmektedir (Duyan 2005). Ülkemiz için bakacak olursak engelliğin yaklaşık 8,5 milyon bireyi doğrudan ilgilendirdiği ve bu nüfusa engelli bireylerin ailelerinin de eklendiği düşünüldüğünde engellilik konusunun toplam nüfusun neredeyse ¼'ünü etkilediği ifade edilmektedir (Ünal 2010).

Engellilik halinin bireyin üretkenliğini ve yaşam kalitesini düşürdüğü ve psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan çok boyutlu sorunlar içerdiğinden birçok disiplinin ilgi odağını oluşturduğu vurgulanmaktadır (Alptekin 2004). Bir başka ifadeyle, bir disiplinin engellilerin eğitimi üzerinde dururken diğer disiplinin engellilerin istihdamı üzerinde durduğu, bir başka disiplinin ise sağlık hizmetleri ile ilgilendiği söylenebilir. Engellilik durumunun çeşitli disiplinler tarafından ele alınması ve değerlendirilmesi her disiplinin kendi içinde engellilere yönelik birtakım yaklaşımlar ve hizmetler geliştirmesini sağlarken bir noktada verilen hizmetlerde standartlaşmayı engelleyebilmektedir. Ancak Naçar ve ark (2012)'na göre ülkemizde öncelikle engelli kişilerin tespitinin yapılabilmesi, sonra da bu kişilere erken tanı, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin ulaşmasının gerekli olduğu ve böylece, kişilerin hem hayat kalitesini arttıracak hem de sakat ve engelli olmalarının önlenebileceği vurgulanmaktadır.

Özellikle zihinsel engellilik çok yönlü değerlendirilmesi gereken ancak bir o kadar da birçok disiplinin birlikte hareket etmesi gereken bir engel türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna istinaden aşağıda genelde engellilik, özelde zihinsel engellilik konusu belli başlıklar altında incelenmiştir.

1.1. Engellilik

1.1.1. Tanımı

Literatürde "özürlülük" ve "engellilik" kavramları birbirinden farklı olarak tanımlanmaktadır bu nedenle öncelikle literatürde yer alan "özürlülük" tanımları üzerinde durulacak ve daha sonra "engellilik tanımları üzerinden her iki kavram arasındaki fark ortaya konmaya çalışılacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanımda özürlülük, bir aktiviteyi normal tarzda veya normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmekteki kısıtlılık veya

yetersizlik olarak ifade edilmektedir (Karataş ve Oran 2007). 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nda ise özürlünün "doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi"ye karşılık geldiği belirtilmektedir. Başka bir tanımda da özürlülük; bireyin fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı ya da işlevlerindeki herhangi bir eksiklik ya da anormallik olarak yer almaktadır (Naçar ve ark 2012).

Yine Dünya Sağlık Örgütü'ne göre engellilik ise bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaşa, cinsiyete, "*sosyal ve kültürel faktörler*"e bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi hali olarak tanımlanmaktadır (Karataş ve Oran 2007). Başka bir deyişle, engelli olmak bireyin biyolojik/organik engelinin; ailesi, toplumsal çevresi, kurum ve yapılar tarafından anlamlandırılan ve çeşitli pratiklerle şekillendirilen ve yeniden üretilen bir mesele olarak değerlendirilmektedir (Güllüpınar 2013). 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da engelli; "fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey"e karşılık gelmektedir. Aynı kanunda 2013 yılında yapılan değişiklik ile "özürlü" ifadesi yerine "engelli" ifadesi getirildiği belirtilmektedir.

Aslında "özürlü" bireylerin "engelli" olarak nitelendirilmesinin nedeni de mevcut çevre şartlarının onlara engeller oluşturmasıdır. Kaya (2010)'nın da belirttiği gibi engellilik çocukluktan kaynaklanmamakta, çevre koşulları engelliliği oluşturmaktadır. Bir anlamda "engelli" olarak nitelendirdiğimiz bireylerin çevrenin mağduru olduğu söylenebilmektedir.

1.1.2. Tarihsel Süreçte Engellilikle İlgili Yaklaşımlar

Tarihsel süreç içerisinde engellilere yönelik yaklaşımları incelerken toplumsal yapı içinde bir yaklaşımı diğerinden ayıran keskin sınırlar ve geçiş zamanları bulunmadığı, engellilik olgusunu ele alan yaklaşımların iç içe olduğu belirtilmektedir (Demirbilek 2005). Fakat literatürde tarihsel süreç içerisinde incelenmesi gereken üç temel yaklaşım yer aldığı ve bunların; ahlaki, tıbbi (medikal) ve sosyal model olarak

adlandırıldığı vurgulanmaktadır (Arıkan 2002, Özgökçeler ve Alper 2010, Demirbilek 2013). Bunlar:

Ahlaki (Moral) Model

Literatürde moral model olarak da adlandırılan ahlaki modelin, engellilik ile ilgili tarihsel süreç içerisindeki ilk yaklaşım olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Demirbilek 2013). Çağlayan (2006) bu yaklaşımın özellikle Ortaçağ döneminde benimsendiğini ve engelli bireylerin şeytan-cadı olarak görülerek toplumdan tamamen dışlandıklarını ve hatta suçlanarak cezalandırıldıklarını, öldürüldüklerini ifade etmektedir.

Ahlaki model engelliliğe en katı bakan yaklaşım biçimi olarak belirtilmekte ve bu modelin engelliliği tamamen bireyselliğe indirgediğine ve bireyin ayıbı ve günahı olarak ele aldığına; bu nedenle engelli bireyin toplumdan uzaklaştığı ve utanç duygusuyla yaşamaya mahkum edildiğine dikkat çekilmektedir (Demirbilek 2005). Bunun nedeninin, bu yaklaşımın engelliliğe ahlaki bir çöküntü ve günahkarlık çerçevesinden bakması olduğu söylenebilmektedir (Özgökçeler ve Alper 2010, Demirbilek 2013).

Tıbbi (Medikal) Model

Sanayi Devrimi ile birlikte 1800'lü yıllarda dünyada meydana gelen gelişmeler ve Aydınlanma Çağı'nın da etkisiyle engellilik durumunun zihinsel ya da fiziksel bir bozukluk sonucu ortaya çıkabilecek bir durum olduğunun kabul edilmeye başlandığına ve bu yaklaşımın engelli bireye değil; engelliliğe odaklandığına dikkat çekilmektedir (Arıkan 2002). Engelliliğe odaklanan bu yaklaşım nedeniyle işgücü ve kapasite özelliği taşımadığı düşünülen engellilerin üretim sürecinin dışında tutuldukları söylenebilmektedir (Okur ve Erbil Erdugan 2010). Literatürde medikal model olarak da adlandırılan bu modelde engelliliğin tedavi edilmesi gereken bir durum olduğu belirtilmektedir (Cılga 2001).

Tıbbi modelde sosyal hak anlayışı bu yaklaşımın doğasına aykırı olarak değerlendirilmekle birlikte bu modelin engellileri tıbbi destek ve yardıma ihtiyaç duyan kişiler olarak gördüğü ve sosyal haklar açısından bir mücadele zemini oluşmasına karşı geldiği belirtilmektedir (Okur ve Erbil Erdugan 2010). Arıkan (2001) tıbbi modelde engelli bireyin yetersizliği, uyumsuzluğu ve patolojik durumu üzerinde durulduğunu, engelliliğin bireysel bir başarısızlık veya yetersizlik olarak

görüldüğünü ifade etmektedir. Bu modelde engellilerin yetersiz görülmesi sebebiyle onları müdahale sürecine dahil etmek yerine , "onlar yerine" bir şeyler yapma riski bulunduğu söylenebilmektedir. Bu model ile birlikte toplum içinde engellilerin toplum tarafından kendilerine yüklenen rolleri içselleştirdiği ve karşılaştıkları sorunların çoğunun "normal" olmamalarından kaynaklandığını kabul ettikleri vurgulanmakta; bu durumda engellilere toplum içinde "pasif" bir kimlik yüklendiğine dikkat çekilmektedir (Okur ve Erbil Erdugan 2010).

Sosyal Model

1950'li yıllarda engelliliğin yalnızca tıbbi bir yönünün olmadığının anlaşılmaya başlandığı ve özellikle eğitim alanında meydana gelen gelişmelerle dünyada tıbbi modelden toplumsal çözümleyici bir kavram olan sosyal modele geçilmeye başlandığı belirtilmektedir (Özgökçeler ve Alper 2010). Sosyal modelin, tıbbi modelin tek başına bütünü açıklamada yetersiz kalmasının anlaşılması üzerine yeni bir bakış açısına duyulan gereksinim (Demirbilek 2013) ve özellikle I. ve II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyadaki engelli nüfusun artması ile birlikte ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Özgökçeler ve Alper 2010). Engellilik hareketinin oluşturduğu temele dayanan bu modelin tıbbi modelin tam aksini savunduğu (İnan ve ark 2013), tıbbi modelin engelliliğe "ayrım", "farklılık" ekseninde bakarken sosyal modelin "bütünleşme" ve "kaynaşma" kavramları üzerinde durduğu vurgulanmaktadır (Arıkan 2002).

Literatürde sosyal modelin, engelli bireyin kendisinin değil; toplum içinde kendisine dikte edilen engellerin onun için "handikap" meydana getirdiğini savunduğu ve bu modelin engelli bireyleri sosyal hayata dahil etmeye odaklandığı ifade edilmektedir (Özgökçeler ve Alper 2010). Bu modelde asıl engel durumunun toplumun koyduğu engellerden kaynaklandığı, bu engellerin de ayrımcılık ve önyargıyla şekillendiği belirtilmektedir (Arıkan 2002). Bir başka deyişle, söz konusu modelin diğer yaklaşımlardan farklı olarak engelliliği, ahlaki bir çöküntü veya biyolojik ve patolojik nedenlerin bir sonucu olarak değil; çevresel etmenleri de dahil ederek sosyal açıdan ele aldığına dikkat çekilmektedir (Demirbilek 2013).

Okur ve Erbil Erdugan (2010), toplumsal yaşamda eşitlik ilkesi temelinde engellilerin var olmalarını öngören sosyal model yaklaşımının, tarihsel süreçte engellilerin ekonomik yetersizliklerine vurgu yaptığını ve çalışma, eğitim, sağlık,

sosyal güvenlik gibi sosyal hakların sağlanması ve bu haklara ulaşabilmeleri açısından gerekli yasal, politik ve idari önlemlerin alınmasına odaklandığını vurgulamaktadırlar. Ayrıca engellilerin haklarının tanınması ve sosyal ve ekonomik eşitliği sağlamaya yönelik bir toplumsal mücadele zemini oluşturulması, sosyal ve ekonomik standartların iyileştirilmesi için devletten gerekli eylem ve düzenlemelerin yapılmasının talep edildiğini de eklemektedirler.

Sosyal model yaklaşımı ile ilgili bir diğer önemli husus ise bu yaklaşımın benlik kavramıyla birebir ilişkili olduğudur. Buna göre bireyin algıları, çevresinde bulunan önemli kişilerin değerlendirmeleri ve pekiştirmeleriyle şekillendiği ifade edilmektedir (Erkan ve Demiröz 2003). Benlik kavramının, bireyin ruh ve beden sağlığından, akademik başarılarından, insanlarla olan ilişkilerinden etkilendiği gibi; onun mutlu ve uyumlu olmasını, diğer insanlarla ilişkisini, akademik başarısını ve hatta meslek seçimini de etkilediği üzerinde durulmaktadır (Çağlar ve Aral 2001). Öte yandan benlik saygısının yaşam olaylarının niteliğinden ve bunların bireyin bedensel ve ruhsal bütünlüğü üzerindeki etkilerinden doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiği de belirtilmektedir (Duyan ve ark 2005). Yukarıda yer verilen literatüre göre benlik saygısının kazanımında ve gelişiminde sosyal yaşam alanlarına katılımın önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir.

1.1.3. Engellilik Türleri

Literatürde engelliliğin işitme, görme, fiziksel ve zihinsel olmak üzere dört ana gruba ayrılabileceği vurgulanmaktadır (Demirbilek 2005, Cillo 2009). Bu engel türlerinin tanımları, bu engel türlerine sahip bireylerin karşılaştıkları sorunlar aşağıda alt başlıklar ile kısaca icelenmeye çalışılmıştır.

Görme Engellilik

Bir tanımda görme engellilik göz merceği hastalığı denilen ve gözü oluşturan sinir, doku ve kaslardan herhangi birinde meydana gelen hastalık sonucu oluşan engel türü (Enç ve ark 1987) olarak belirtilirken; başka bir tanımda ise, tek veya iki gözünde tam veya kısmı bir görme kaybı veya bozukluğu olan kişiler görme engelli olarak tanımlanmaktadır (Cillo 2009). Bu engel grubundaki bireylerin görme düzeyi bakımından farklı özellikler gösterdikleri bilinmektedir. Örneğin; hafif düzeyde görme engelli olanlar görme ve dokunma duyusunu kullanırken, görme yetisinden

tamamen yoksun olanlar dokunma ve işitme duyusunu kullandıkları belirtilmektedir (Gürsel 2008).

Görme engelli bireylerin ilk gelişim yıllarından itibaren karşılaştıkları en önemli sorunun bağımsız hareket becerilerinin gelişimi için istenen ortamın sağlanamaması olduğu ve bu çocuklar için bağımsız hareket becerileri ve günlük yaşam becerilerini geliştirecek programların maalesef normal okul programlarında yer almadığı; bu nedenle görme engelli bireylerin iyi planlanmış programlar ve ileri teknoloji ile donatılmış uygun ortamlarda hayata hazırlanmaları gerektiği üzerinde durulmaktadır (Tuncer 2005). Bunu destekler şekilde, Altı Nokta Körler Derneği Eğitim Kültür Merkezi'ne devam eden görme engeliler üzerine yapılan bir araştırmada, eğitim ve çalışma durumu arasında doğrusal bir ilişki olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe çalışanların; düştükçe işsizlerin oranının arttığı belirtilmektedir (Karataş ve Duyan 2001). Bu durumun da görme engelli bireylerin sosyal yaşama katılımında ne denli önemli olduğu söylenebilmektedir.

Fiziksel Engellilik

Literatürde fiziksel engellilik ile ilgili olarak benzer ifadelerin vurgulandığı dikkat çekmektedir. Yapılan tanımlarda doğuştan veya herhangi bir hastalık sonucunda iskelet, kas ve sinir sisteminde kazalar ve birtakım genetik sorunlar nedeniyle istenmeyen durumların meydana gelmesi ve buna bağlı olarak vücuttaki kas, iskelet ve eklemlerin görevini yerine getirememesi üzerinde durulmaktadır (Çağlar 1982, Cillo 2009, Özgür 2013).

Fiziksel engelli bireyler diğer bireylerden farklılıkları nedeniyle pek çok toplumda dik dik bakılan, korkulan ve sosyal olarak reddedilen bireyler olarak belirtilmektedir (Uysal 2008). Bu engele sahip bireyler toplumsal kabul konusunun yanı sıra özellikle eğitim, sağlık ve istihdam gibi pek çok temel yaşam alanında fiziksel engellerinden dolayı ulaşım güçlüğü nedeniyle sorun yaşamaktadırlar. Toplumsal yaşam içinde her gün yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilen kamu kurumları bile çoğu kez fiziksel engellilere uygun koşullara sahip olamamaktadır. Kentsel yaşamda pek çok binada "fiziksel engelliler için" yapılan rampaların standartlara uygun olmadığı, yine pek çok binada da asansör bulunmadığı gözlenmektedir. Ankara'nın 10 semtinde toplam 157 yapının incelenmesiyle yapılan çalışmada incelenen 17 kültür ve sanat merkezinin %88.23'ünde merdiven olduğu,

buna karşılık sadece %29,41'inde bir rampa olduğu; fakat hiç birinde asansör olmadığı belirlenmiştir (Düger ve Kayıhan 2001).

İşitme Engellilik

İşitme engellilik, tek veya iki kulakta tam veya kısmı işitme kaybı olarak tanımlanmaktadır (Cillo 2009). İşitme engellilik "sağır" ve "ağır işiten" olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Aköz 2001).

Bu engel türünün düzeyi her ne olursa olsun bireyin iletişim becerilerini sınırladığı ve dolayısıyla bireyin toplumsal uyumunda etkili olduğu belirtilmektedir (Yavuz ve ark 2010). İletişim ve sosyal uyumu kolaylaştırmak için duyamayan ya da az duyan, konuşamayan ya da konuşmada güçlük çeken bireylerin koşullarının iyileştirilmesi ve onlara uygun eğitim ortamlarıyla desteklenmeleri gerektiği söylenebilmektedir. Literatürde, özellikle çocuk yaşlardan itibaren uygun koşullar sağlandığında ve doğru şekilde ele alındığında engel durumunda gelişmeler görüldüğü belirtilmektedir (Avcıoğlu 2008). Bunu destekler şekilde Yavuz ve ark (2010) da özellikle işitme cihazı ile eğitime başlama yaşının ve sosyal uyumun ilişkili olduğunu ifade etmektedirler.

Zihinsel Engellilik

Engellilik türlerinin dördüncü ve son grubunu oluşturan zihinsel engellilik bu araştırmanın odak noktası olmasından dolayı bu grup diğer gruplardan daha ayrıntılı ve çok boyutlu bir şekilde incelenecektir. Bu amaçla zihinsel engelliliğin tanımı, nedenleri, sınıflandırması, karşılaşılan sorunlar ve yasal boyutu üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

1.2. Zihinsel Engellilik

1.2.1. Tanımı

Literatürde zihinsel engellilik ile ilgili yapılan tanımlarda "zihinsel özür, zihinsel yetersizlik, zeka geriliği" gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu terimlerdeki farklılığın bu konunun pek çok disiplin tarafından ele alınmış olduğundan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çifci Tekinarslan (2008), ilk yıllarda tıp doktorları tarafından yapılan tanımlamaların zamanla yerini daha çok psikolog ve eğitimcilerin yaptıkları tanımlara bıraktığını ifade etmektedir. Aşağıda literatürde öne çıkan bazı tanımlar üzerinde durulacaktır.

En genel tanımıyla zihinsel engellilik çeşitli derecelerde zihinsel yetersizlik olması durumu olarak ifade edilmektedir (Cillo 2009). Atala (1996), zihinsel engelliliği "doğumdan önce, doğum sırasında ya da sonraki gelişim süreçlerinde birtakım nedenlerle zihinsel gelişim ve fonksiyonlarda oluşan sürekli yaşlanma, duraklama ve gerileme gösteren ve bunun sonucu olarak uyum davranışlarında gerilik ve yetersizlik gösteren sürekli durum" olarak tanımlamaktadır.

1.2.2. Zihinsel Engelliliğin Nedenleri

Zihinsel engelliliğin ortaya çıkmasına ortam hazırlayan bazı nedenler bulunmaktadır. Literatürde bu nedenleri incelerken oluş zamanına ve türüne göre değerlendirme yapılmaktadır.

Zihinsel Engelliliğin Oluş Zamanına Göre Nedenleri

Oluş zamanına göre zihinsel engellilik nedenleri doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olarak üç bölüme ayrılmaktadır (Çifci Tekinarslan 2008). Doğum öncesi nedenlerde down sedromu, fenilketonüri, doğum öncesi malnütrisyon gibi başlıklar yer alırken, prematüre doğum, menenjit, kafa tramvası gibi başlıklar doğum sırası nedenler arasındadır. Doğum sonrasında ise kafa zedelenmeleri, kurşun zehirlenmesi, çocuk istismarı ve ihmali gibi başlıklar bulunduğu belirtilmektedir (Demirbilek 2005).

Zihinsel Engelliliğin Türüne Göre Nedenleri

Zihinsel engellilik nedenlerini türüne göre incelemek gerekirse biyolojik ve tıbbi nedenler (kromozom animalileri, beynin oksijensiz kalması, genetik anomaliler, çevresel faktörler) ve sosyal, davranışsal ve eğitsel dezavantajların bu başlık altında yer aldığı vurgulanmaktadır (Demirbilek 2005). Bireylerin zeka gelişimlerinde ve diğer gelişim özelliklerinde aile bireylerinin önemli etkisi olduğu söylenebilmektedir. 2000-2005 yılları arasında Kırşehir Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü (Kırşehir Ram)'ne müracaat eden 623 öğrenci ile yapılan araştırmada, özellikle bireyleirn zeka gelişimlerinde (ve diğer gelişim özelliklerinde de) aile bireylerinin önemli bir yeri olduğu, özellikle anne ve babanın eğitim düzeyi ile çocukların zeka gelişiminin doğru orantılı bir ilişki gösterdiği ortaya konmaktadır (Şahin ve Pehlivan 2006).

1.2.3. Zihinsel Engelliliğin Sınıflandırılması

Zihinsel engelliliği sınıflandırırken iki temel başlık altında incelemek gerekmektedir. Bu başlıklar psikolojik ve eğitsel sınıflandırmadır.

Zihinsel Engelliliğin Psikolojik Sınıflandırması

Psikolojik sınıflandırma yaklaşımının odağında zeka ölçümleri yer almaktadır. Grossman (1984) bu sınıflandırmayı aşağıdaki şemada şöyle belirtmektedir:

Çizelge 1.1. Zeka bölümü puanları

Düzey	**Zekâ Bölümü Puanları**
Hafif	50-55'ten yaklaşık 70'e
Orta	35-40'tan 50-55'e
Ağır	20-25'ten 35-40'a
Çok Ağır	20-25'ten aşağıya

Bu tabloya göre hafif zihinsel geriliği olan bireylerin zeka bölümü puanı 50-55 ile yaklaşık 70'e karşılık gelmektedir. Orta derecede zihinsel geriliği olan bireylerin zeka bölümü puanı 35-40 ile 50-55 arasındayken; ağır derecede zihinsel geriliği olan bireylerin zeka bölümü puanı 20-25 ile 35-40'a tekabül etmektedir. Çok ağır derecede zihinsel geriliği olan bireylerin zeka bölümü puanı 20-25 ve daha aşağısıdır. Ayrıca Demirbilek (2005) ağır zihinsel engelli bireylerin zeka yaşlarının 3,5 ile 6 arasında değişmektiğini, çok ağır derecedeki zihinsel engelli bireylerin yetişkinliklerindeki tahmini yaşlarının 3,5 olarak gerçekleştiğini belirtmektedir.

Zihinsel Engelliliğin Eğitsel Sınıflandırması

Bu sınıflandırma yaklaşımında zihinsel engelli bireylerin neyi öğrenip neyi öğrenemeyecekleri ya da ne derecede öğrenebilecekleri göz önünde bulundurulduğu ve buna göre eğitsel sınıflandırmanın, psikolojik sınıflandırmaya paralel şekilde "eğitilebilir", "öğretilebilir", "ağır" ve "çok ağır" olarak yapıldığı belirtilmektedir (Eripek 2005).

1.2.4. Zihinsel Engellilikte Tanı Koyma

Tanı koymanın bireyin engelini adlandırma, engelin derecesine ve türüne göre bundan etkilenme durumunu ortaya koyma anlamına geldiği ve ne kadar erken ve doğru olursa tanı ile ilgili düzenlemeler ve yürütmelerin de o derece kolaylaştığı vurgulanmaktadır (Özgür 2013). Tanının erken konmasının özellikle verilecek eğitimin de erken başlamasını sağlayacağı ifade edilmektedir (Yavuz ve ark 2010).

Grossman (1984) bir kişinin zihinsel engelli olarak kabul edilebilmesi için bir takım kriterlerin olduğunu vurgulamaktadır. İlk olarak bireyin genel düşünsel/entelektüel fonksiyonun önemli bir şekilde ortalamanın altında olması gerektiğini ifade etmektedir. IQ'su 70 puan ve altında olanları bu grup içerisinde olduğunu belirtmektedir. Yani ilk şartın 70 IQ barajı olduğu söylenebilir. İkinci olarak bireyin uyum mekanizmasında belirgin bir bozukluğun olmasına işaret etmektedir (kişinin kültürel grubundan ve yaşından beklenen sosyal sorumluklar, kişisel bağımsızlık, öğrenme, olgunlaşma standartlarını karşılaşamada bireysel verimliliğin belirgin bir şekilde kısıtlı olduğu). Üçüncü ve son olarak yukarıda ifade edilen durumların gelişimsel dönemde ortaya çıkması gerektiğinin altını çizmektedir. Gelişimsel dönem olarak adlandırılan dönemin bireyin doğumu ve 18 yaş arasında kalan dönemi kapsadığını söylemektedir. Grosmann bu üç koşulun birlikte olması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Benzer olarak Luckassan ve ark (2002) bu durumu, zihinsel işlevler ile sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde de görülen anlamlı sınırlılıklar olarak tanımlamakta ve bu yetersizliğin 18 yaşından önce başladığını belirtmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere zihinsel engellilik, zekâ ile ilgili bir yetersizliği belirtmekte ve kalıcı bir durumu ifade etmektedir. Özellikle bu kalıcı durumun 18 yaşından önce ortaya çıktığı belirtilmektedir.

1.2.5. Zihinsel Engellilikte Karşılaşılan Sorunlar

21.yy'da engelli bireylerin de toplumun diğer kesimleri gibi eğitim, sağlık, istihdam olanaklarından yararlanmaları bir hak olarak algılanmaya başlansa da, engellilerin toplum içindeki konumları ve var olan hizmetlerden yararlanmaları ile ilgili ciddi sorunlar yaşandığı (İçağasıoğlu Çoban 2003), oysa çağımızda toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik hizmetlerin bir gelişmişlik göstergesi olarak görülebileceği ifade edilmektedir (Fırat 2008). Özellikle engellilik alanı incelenecek olursa son yıllarda engelliler ile ilgili yapılan akademik çalışmalarda artış görülse de engellilerin karşılaştığı sorunların ihmal edildiği vurgulanmaktadır (Duyan 2005).

Ülkemizde diğer engel türerline sahip bireyler gibi zihinsel engelli bireylerin de temel birtakım sorunlar yaşadıkları bilinmekte ve bu sorunlar literatürde erken özel eğitim haklarından yararlanamamak, eğitimle birlikte yaşama hazırlanamamak, sağlıklı bir şekilde yaşayıp toplumsal ilişkilere katılamamak, eğitim yoluyla bir

meslek edinememek, istihdam olanağından yoksun olmak, gelir dağılımından dengeli bir şekilde pay alamamak, yaşamını kendi kendini besleyen bir şekilde sürdürememek olarak belirtilmektedir (Cılga 2001, Koçman ve Tufan 2005, Karataş ve Oran 2007).

Engelli türleri içinde özellikle zihinsel engelli bireylerin sorunları tanımlama ve sorunlara yönelik çözüm geliştirme noktasında diğer engelli bireylere göre daha çok sorun yaşadıkları söylenebilmektedir. (Uslu 2008). Bu noktada zihinsel engelli bireylerin özelde yaşadıkları sorunlar literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda kategorileştirilip aile, toplum, eğitim, istihdam, sağlık, ulaşım ve ekonomi başlıklarıyla incelenmeye çalışılacaktır.

Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar

Aileler için çocuklarına süreğen hastalık, zihinsel veya bedensel engelli tanısı konması travmatik bir durum olarak belirtilmektedir (Uğuz ve ark 2004). Aileye yeni katılan bireyin engelli olmasının ailede şok etkisi yaratarak aile üyelerinin karmaşık duygular yaşamasına ve normal yaşantının bozulmasına neden olabildiği ifade edilmektedir (Özşenol ve ark 2003). Bu nedenle ailelere çocuklarının durumları ile ilgili bilgilerin nasıl verildiği, ailenin hangi koşullarda bilgilendirildiğinin önemi üzerinde durulmakta (Zan ve Özgür 2004), ailelerin ilk anda yaşadığı duygularda uzmanların ailelerle kurduğu iletişimin de etkili olduğu vurgulanmaktadır (Özgür 2013).

Aileler için özel ihtiyaçları olan bir çocuğun dünyaya gelmesi ailenin pek çok sorunla karşı karşıya kalacağı anlamına gelebilmektedir (Işıkhan 2005). Üstelik bu sorunlar yaşamın her döneminde devam edebilmektedir (Türkoğlu ve Artan 2001). Başka bir deyişle, ailenin engelli bir çocuğa uyum sağlaması yalnızca engelin öğrenildiği dönemle sınırlı kalmayan, yaşam boyu devam eden bir süreç olarak ifade edilmektedir (Mutlu ve ark 2008).

Toplumumuzda engelli çocuğa sahip olan ailelerin sayısının oldukça fazla olduğu ve bu nedenle engellilerle ilgili düzenlemelerde yalnızca engelli bireyin değil; ailelerinin de gereksinimleri dikkate alınması gerektiği (Tümkaya 2001), ailede engelli bir çocuğun doğumunun diğer aile bireylerinin yaşamlarını, duygularını, düşünce ve davranışlarını olumsuz etkileyebileceğinin altı çizilmektedir (Zan ve Özgür 2004). Zihinsel engelli çocuğun var olan bir aile düzeni içinde dünyaya

geldiği ve sonrasında çocuk için ilk kaynaşmanın yine aile içindeki diğer bireylerle gerçekleştiği belirtilmektedir (Yavuz ve ark 2010). Bu nedenle ailenin çocuğun engelini öğrenmesi, sonrasında verdiği tepkiler ve çocuğu kabullenme süreci, yaşamın diğer aşamaları için oldukça önemli olduğu söylenebilmektedir.

Çocuğun özrünün ne olduğu ile ilgili ailenin bilgi sahibi olabilmesi çok önemlidir. Ailenin, çocuğun sorununun ne olduğunu bilme ve buna yönelik yapılabileceklerini anlama ihtiyacı hissettiği (Danış 2001) ve aile için çocuğun engelini tanımanın ve çocuğu engeli ile birlikte kabul etmenin çocuğun eğitim ve rehabilitasyon sürecinin ilk aşaması olduğu vurgulanmaktadır (Atay 2007).

Zihinsel engelli çocukların ailelerinin engelli çocuğu kabul edememe, itme ya da aşırı korumacı davranma gibi problemler yaşadıkları belirtilmektedir (Işıkhan 2005). Bu nedenle çocuğun tanısı konduktan sonra ailenin atlatması gereken en önemli evre, çocuğun engelini olduğu gibi kabul edene kadar geçecek zaman olarak ifade edilmektedir (Atay 2007). Literatürde özellikle zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin genellikle çaresizlik ve aşırı ağlama ile birlikte şok yaşadıkları, bu şokun süresinin aileden aileye değişebildiği ve şok sonrası ailenin tepkilerini inkar sürecinin takip ettiği; bu süreçte de ailenin, çocuğun engelini görmeksizin bundan kaçmaya çalıştığı, ardından acı ve depresyon yaşayarak engelin, ideal çocuğun sembolik ölümü olarak algılandığı (Kaya 2010); ailelerin geçirdiği süreçlerin aile bireyleri için kolay olmadığı vurgulanmaktadır (Sungur 2002, Raina ve ark 2005). Ancak öte yandan ailenin söz konusu çocuğun kabulü ile birlikte geçirdiği süreçlerin zihinsel engelli çocuğu da etkilediği söylenebilmektedir. Aile tarafından kabul edilemeyen çocukların diğer çocuklarla kıyaslandığı ve kendilerini ve diğer çocukları olumsuz görerek ve yalnızlık hissi yaşadıkları, yaşanan yalnızlık hissinin de zamanla zihinsel engelli çocukların benlik algılarını da olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Demirbilek 2013). Buna ek olarak, ailelerin engelli bir çocuğun kabulü ile ilgili tutumlarının çocukların kardeş ilişkilerini de etkilediğinin altı çizilmektedir (Bayhan 2001).

Zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın, ailelerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin artmasına neden olduğu, bu durumun da ailelerin ev yaşamını ve toplumsal ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Piştav Akmeşe ve ark 2011). Buna ek olarak, Demirbilek (2013) ailelerin kendi duygusal durumlarıyla baş ederken toplumdaki olumsuz tutumlarla da karşı karşıya kaldıklarını ifade

etmektedir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin kısıtlı düzeylerde sosyal ilişkiler kurabildikleri için toplumsal dışlanmışlık yaşadıkları ve bu durumun aynı zamanda engelli bireylerle aynı koşullarda yaşayan ailelerinin toplum tarafından engellileştirilme sürecinin de zeminini oluşturduğu vurgulanmaktadır (Güllüpınar 2013). Kaya (2010) zihinsel engelli bireye sahip ailelerin toplumda "normal" olarak görülen bireylerin belki de hiç farkına varmadıkları sosyal ve psikolojik içerikli sorunlar yaşadıklarına dikkat çekmektedir. İçinde yaşadıkları toplumda yeterli sosyal desteği göremeyen ailelerin engelli çocuğun bakımını üstlenmekle birlikte zamanla toplumsal alandan, insani ilişkilerinden ve iş yaşamlarından uzaklaşmak zorunda kaldıkları; başka bir deyişle, engelli çocuğa sahip ailelerin de sosyal hayatın dışında kalarak engellileştikleri ifade edilmektedir (Güllüpınar 2013).

Öte yandan engelli çocuğu olan ailelerin sorumluluklarının genellikle engelsiz çocuğu olan ailelere göre daha fazla olduğu ve bunun nedeninin de engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun beklentilerini karşılamakta yetersiz kalması ya da bu beklentileri hiç karşılayamaması olduğu belirtilmektedir (Işıkhan 2006). Ailelerin kendilerini yetersiz ve çözümsüz hissettikleri en önemli noktalardan bir tanesi kendilerinden sonra çocuklarının geleceğinin nasıl olacağıdır. Bununla birlikte, engelli çocuklara yönelik mesleki eğitim hizmetlerinin minimum düzeyde olması, çocuğun düzenli gelir getiren bir işte istihdam edilip edilemeyeceği gibi konuların da aileleri en çok kaygılandıran konulardan olduğu vurgulanmaktadır (Özbesler 2008).

Özellikle zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunların diğer engelli gruplarına göre daha yoğun olduğu, zihinsel engelli bir çocuğun engel derecesi değişse de daima ebeveyne bağımlı kaldığı belirtilmektedir (Işıkhan 2006). Bu durumun da ülkemizde annelerin söz konusu çocuklar üzerindeki sorumluluğunu artırdığı söylenebilmektedir. Çünkü birçok kültürde olduğu gibi bizim kültürümüzde de ailenin geçimi ile ilgili maddi yükümlülüklerin babalara aitken annelerin daha çok ev ortamında tüm gün çocuklarının bakımı ile ilgilendiklerine dikkat çekilmektedir (Uğuz ve ark 2004). Engelli çocuk anneleri içerisinde ise en fazla sorun yaşayan grubun zihinsel engelli çocukların anneleri olduğu vurgulanmaktadır (Işıkhan 2005). Buna bağlı olarak çocuğun yaşı ne olursa olsun özellikle annelerin her dönemde sosyal desteğe gereksinim duyabilecekleri ifade edilmektedir (Ersoy ve Çürük 2009).

Toplumsal Yaşamda Karşılaşılan Sorunlar

Demirbilek (2013) insan yaşamının vazgeçilmezi olan sosyal etkileşimin gücünün bireyin sosyal yeterliliğine bağlı olarak geliştiğini ve sosyal becerilerde yeterli düzeye ulaşamayan bireylerin yaşamlarında kişiler arası iletişim, iş ilişkileri ve duygusal ve davranışsal alanlarda sorunlar yaşadıklarını belirtmektedir. Sosyal etkileşimin ayrıca benlik saygısının kazanımında da etkili olduğu ve bireylerin günlük yaşam deneyimleri ve ilişkilerinin benlik saygısını oluşturan temel kaynaklar arasında yer aldığı vurgulanmaktadır (Karataş ve Duyan 2007). Buna ek olarak, bireyin geliştirdiği kendine güven duygusu ile bağımsız karar verebilme ve arkadaş edinme sürecinin kolaylaştığı, bireyin kendinden utanmaması ve kendini suçlamaması için de güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Kurnaz Özdemir 2012). Karataş ve Duyan (2007) bu güçlendirmenin sosyal destek ile sağlanabileceğine ve sosyal desteğin bireylerin ihtiyaç duydukları zamanlarda kendileriyle ilgilenecek birilerinin olması ve onlara ulaşabilmesi anlamına geldiğine dikkat çekmektedirler.

Engelliliğin belirli ölçülerde toplumsal olarak sınırları ve çerçevesi belirlenen bir olgu olarak karşımıza çıktığı (Güllüpınar 2013), buna bağlı olarak engelli statüsünün de başkalarının geri çekilmesi ve toplumda yalnız bırakılmak için bir gerekçe olarak gösterilen ve değiştirmek için çalışmak zorunda olduğumuz tutum ve davranışların başında geldiği ifade edilmektedir (Koçman ve Tufan 2005). Toplum tarafından dışlanan, destek göremeyen bireylerin yaşamla ilgili becerileri geliştirme noktasında yetersizlik yaşadıkları bilinmektedir. Aykara (2011)'ya göre engellilerin yaşadığı uyum sorunlarının temel nedeni de aslında sosyal yaşam alanlarında yeterince sosyal destek alamamalarıdır.

Zihinsel engelli bireylerin diğer engel gruplarına göre toplum içinde en çok dışlanan kesim olduğu (Demirbilek 2013), buna ek olarak bir taraftan engeliyle yaşam mücadelesi verirken diğer taraftan da topluma uyum sağlamak için var olma mücadelesi vermek zorunda kaldıkları belirtilmektedir (Aykara 2011). Engelli bireyin, ailesi ve toplum arasındaki ilişkide yaşanan sorunların kaynağı olarak görüldüğü; bunun da genellikle toplumun ayrımcı, dışlayıcı, eksik gören, farklılığı kabul etmeyen, uygun görmeyen tutumlarından kaynaklandığı vurgulanmaktadır (İkizoğlu 2005).

Weinberg (1983)'e göre toplumda engelsiz bireyler engelli bireylerin sosyal haklarını onlara sürekli bakarak, zorlayıcı şekilde sorular sorarak, istenmeden yardımda bulunarak ve aşağılayıp onlarla alay ederek ihlal etmektedirler (Kurnaz Özdemir 2012). Bunu destekler şekilde, engelli bireylerin dış çevreyle ilişkilerinin incelenmesi sonucunda, dış çevrenin engelli bireyi etiketlediği, ona acıdığı, onunla alay ettiği sonucuna varılabilmektedir (Ünal 2010). Toplumun bu konuda, engelli birey bir çocuk dahi olsa meraklı, acıyan, hoşnutsuz hatta korkulu tutum sergilediğinin altı çizilmektedir (Özşenol ve ark 2003). Engelli bireylerin toplumsal yaşam içinde dezavantajlı durumda oldukları ve toplumla bütünleşme ve var olan haklardan ve hizmetlerden yararlanma noktasında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için de bu dezavantajlı durumun pekiştiği belirtilmektedir (Özbulut ve Özgür Sayar 2009). Ayrıca toplumda engellilik kavramının çoğu zaman engelli bireylerin yeteneksiz ve kapasitesiz olarak görülmesiyle ekonomik yaşamın dışında kalmalarıyla, marjinalleşip toplumsal yaşamda değersizleştirilmeleriyle, fakirleşmeleriyle karşımıza çıktığı ifade edilmektedir (Güllüpınar 2013).

Yasaların engellilerin sosyal durumlarını yoğun bir şekilde etkilediği ve genellikle engelliliği önemli yaşamsal aktiviteleri sınırlayan fiziksel bir durum olarak tanımladığı; bununla birlikte bu tanımlamanın, yetenekleri sınırlama, önemli yaşamsal aktivite ve fiziksel durum gibi yeni kavramlarla ilişkili olduğundan dolayı tartışmalı olduğuna dikkat çekilmektedir (Lebleci ve ark 2005). Tüm ayrımcılıklarda olduğu gibi engelli kimliği altında özellikle zihinsel engellilerin var olan sorunların çözümü için asıl gerekli olan şeyin hem toplum hem devlet hem de bireyler için sosyal ve maddi kaynakların paylaşımından önce engelli kimliğinin "tanınma"sı olduğu vurgulanmaktadır (Durugönül 2003). Engellilerin uzun yıllar boyunca tıbbi yaklaşımla ele alınmasıyla sosyal boyutun ihmal edildiği ve böylece engelli bireylerin toplum içinde diğerlerinden farklı olduklarının vurgulandığı, bu nedenle toplumda bütünleştirilmeksizin farklılıklarının öne çıktığı geçici çözümler üretildiği üzerinde durulmaktadır (Özbulut ve Özgür Sayar 2009). Buradan yola çıkarak özür ya da engel denilen ve sorun olarak görülen kavramın toplumsal kökenli olduğu söylenebilmektedir. Özgür (2013) hiçbir engelli bireyin içinde bulunduğu durumu kendi seçimiyle yaşamadığına, toplumun bilgisiz, yetersiz ve aldırmaz tutumları nedeniyle çeşitli şekillerde engelli olduklarına ve sorunun nedeni toplum olduğuna göre çözümün de yine toplumda aranması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Toplumun, engelli bireylere karşı önyargılarını görmeksizin onları engelli olmayan bireylerle eşit görebilmesi ve çeşitli nedenlerle üretim sürecine katılamayanları bir lütuf olarak görmeksizin dayanışma ile desteklemesi ve üretim sürecine dahil etmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Okur ve Erbil Erdugan 2010). İkizoğlu (2001) bu noktada engelli ya da özel gereksinimli bireylerin kendi doğal ortamlarında yaşayabilmeleri için gerekli koşulları sağlayabilmeyi amaçlayan toplumsal koruma ilkesinin önemine dikkat çekmekte ve toplumsal koruma ilkesinin özellikle zihinsel engelli bireyler için en az kısıtlayıcı şekilde bir çevre yaratabileceğini belirtmektedir.

Özellikle toplumsal yaşam içinde zihinsel engelli bireylerin bağımsız hareket edebilmeleri için gerekli becerileri kazanmaları ve bu becerileri uygulayabilmeleri için sosyalleşme açısından uygun koşulların yaratılabilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Gültekin ve ark 2001). Zihinsel engelliliğin nedenleri ve türleri farklı olsa da her zihinsel engelli bireyin diğer bireyler gibi toplum içinde yaşadığı ve çeşitli gereksinimleri olduğu belirtilmektedir (Demirbilek 2013). Zihinsel engelli bireylerin temel özbakım, sosyal ve mesleki olarak kazanabilecekleri becerilerini kullanabilmeleri için temel hedef öncelikle toplumsal entegrasyonlarının sağlanması olarak ifade edilmektedir (Gültekin ve ark 2001). Bu engel türündeki bireylerin ve ailelerinin toplumsal yaşama aktif olarak katılımlarının sağlanabilmesi için var olan tıbbi tedaviye ek olarak eğitim, rehabilitasyon ve bakım hizmetlerinin de geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Demirbilek 2013).

Öte yandan, engellilerin topluma katılım düzeylerinin düşük olması nedeniyle engelli bireyler ve engelsiz bireyler günlük yaşamda çok fazla birarada olamadıkları ve bu nedenle karşılıklı ilişki ve iletişim yetersizliğinden kaynaklanan bilgi ve tecrübe eksikliği olduğu vurgulanmaktadır (Koçman ve Tufan 2005). Bu durumu ortadan kaldırabilmek için Aykara (2011) çocuk yaşlardan itibaren engelli bireylerin toplum tarafından kabullenilmesi ve bütünleşme sağlanması gerekmektiğini, engelli çocukların da toplumun geleceğinde etkili olacağını ve bu nedenle her türlü dışlanmanın önüne geçilerek sosyal hizmet mesleğinin de işlevlerinden biri olan sosyal dışlanmanın engellenmesi hatta sosyal içermeye dönüştürülmesi gerektiğini belirtmektedir.

Eğitim Alanında Karşılaşılan Sorunlar

Kaya (2010) eğitimin, bir çocuğun sosyalleşebilmesi ve insan olabilmesi için gereksinim duyduğu ve yaşamı boyunca karşılaşacağı tüm eğitim süreçlerini kapsadığını belirtmektedir. Öğrenim hayatına yeni başlamış bir çocuk için öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla kurmuş olduğu iletişimin ayrı bir önem taşıdığı üzerinde durulmaktadır (Işıkhan ve ark 2007). Ülkemizde öğrenim görenler içinde normal özellikler gösteren bireylerin yanı sıra özel gereksinimli ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin de bulunduğu göz önünde bulundurulmakla birlikte, devletin bu kişilere özel eğitim-öğretim hizmetleri sunması gerektiği ifade edilmektedir (Çıkılı 1996). Engelli çocukların sosyal, zihinsel ve bedensel özelliklerinin dikkate alındığı, toptancı yaklaşımdan uzak bir tutum sergilenmesi, söz konusu çocuklara hazır gömlek giydirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır (Kaya 2010). Ancak Naçar ve ark (2012) tarafından maalesef var olan uygulamaların bunun aksini gösterdiği ve bu nedenle, engelli bireylerin sosyal uyumlarıyla ilgili ortaya çıkan güçlüklerde eğitim sürecinin dışında kaldıkları belirtilmektedir. Engelli bireylerin büyük bir çoğunluğunun yaşadıkları sağlık sorunları, ekonomik sorunlar, ulaşım ve hizmetlerden yararlanabilme güçlüğü gibi nedenlerle eğitim süreçlerinin aksadığı ya da normal gelişim gösteren yaşıtlarına göre öğrenim hayatlarına daha geç başlamak zorunda kaldıkları, eğitim ve öğrenimlerinin zaman zaman kesintiye uğradığına dikkat çekilmektedir (Aykara 2011). Eğitim ve öğrenim süreçlerindeki bu kesintilerin yanı sıra Akçamete (1991) özel eğitim programlarında çeşitli eğitim felsefeleri benimsenmesine rağmen söz konusu çocuklara uygun kuramsal temelden yoksun olunduğu ve bilişsel-gelişimsel yaklaşıma önem verilirken yeteneklerinin çocukların yaş dönemi özelliklerine bakılmaksınızın hiyararşik bir düzen içinde geliştirildiği üzerinde durmaktadır.

Baykara Pehlivan ve Baykara Acar (2009) özel gereksinimli çocukların çok az bir kısmının okulun sisteminden yararlanabildiğini ve kendisine uygun eğitim alabildiğini belirtmektedir. Buna ek olarak UNESCO (2003)'ya göre farklılıklara karşı geliştirilen olumsuz tutumlar ve damgalamalar da öğrenme açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Çoğu okul engelli öğrenciler için yeterli imkanları sunamadığına, özellikle kırsal alanlarda okulların fiziki koşullarının da bu öğrenciler için elverişsiz özellikler taşıdığına ve hem sağlık hem de güvenlik açısından uygun koşullar bulunmadığına dikkat çekilmektedir (Baykara Pehlivan ve Baykara Acar

2009). Engelli çocukların da diğer çocuklar gibi sevilmeye, eğitilmeye ve temel gereksinimlerinin karşılanmasına ihtiyaç duydukları ve normal gelişim gösteren çocukların eğitimiyle aralarındaki tek farkın araç ve yöntem farklılığı olduğu vurgulanmaktadır (Zan ve Özgür 2004). Buna rağmen Baykara Pehlivan ve Baykara Acar (2009) hükümetlerin ve bağlı oldukları eğitim politikalarının eğitimde dışlanmayı iki şekilde yaptıklarını belirtmektedir. Bunlardan ilki, var olan uygulamalarla engelli çocukların eğitimlerini reddeder bir tutum içinde olmaları; ikincisi ise "herkes için eğitim" politikasından uzak durarak, çocukları koruyacak politikaları öncelikli olarak hayata geçirememeleri olarak açıklanmaktadır. Özbek (2005)'e göre bireysel farklılıkların görmezden gelinmesi özel gereksinimli çocukların için eğitimde olumsuz bir durum oluşturmakta ve bu şekilde özel gereksinimli çocuklar eğitim sisiteminin dışında tutulmalarına neden olmaktadır. Oysa ki özel gereksinimli bireylerin toplumsal yaşam içinde kabul görmeleri ve kendi yaş grubu ile sosyal etkileşim içinde olabileceği gruplara kaynaştırılmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Tuğrul ve ark 2001). Aykara (2011) eğitim haklarını yerine getirmeye yönelik olarak özellikle zihinsel engelli çocukların toplumdan dışlanmaksızın yaşıtlarıyla birlikte eğitim görmeleri amacıyla kaynaştırma eğitimi üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedir. Bayazıt ve ark (2007) kaynaştırma eğitiminin, eğitilebilir durumdaki zihinsel engelli bireylerin kendi yaşıtlarıyla benzer ortamlarda bir arada bulunabilmelerinin sağlanması anlamına geldiğini ifade etmektedirler. Türkiye'nin 16 faklı ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kaynaştırma eğitimi yapılan ilköğretim okullarında öğretmenlik yapan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 23 öğretmenle özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılması uygulamalarının aksayan yönlerinin belirlenmesi ve başarının değerlendirmesine ilişkin görüşlerinin araştırılmasının amaçlandığı araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma eğitimi sürecinde akademik ve sosyal olarak geliştiklerini, özel gereksinimli öğrencilerin ailelerinin çocuklarıyla ilgilenmediklerini, özel gereksinimli öğrencileriyle yoğun olarak öğretimle ilgili sorunlar yaşadıklarını ve bu süreçten duygusal olarak olumsuz etkilendiklerini belirttikleri ortaya konmuştur (Sadioğlu ve ark. 2012).

Özellikle eğitilebilir zihinsel engelli çocukların temel hareket becerilerinin kazanımında partnerli gruplarla kaynaştırma eğitimi programlarının etkili olduğunu ve bu eğitimin, söz konusu çocukların özellikle sosyal becerilerinin geliştirilmesinde,

sorumluluk ve özgüven kazanmalarında, grup aktivitelerine katılmalarında ve motor davranışlarının geliştirilmesinde etkili olduğunu vurgulamaktadırlar. San Bayhan ve ark (2003) engelli bireyler için okul dönemi içinde sosyal becerilerini kazanmada en önemli adımlardan bir tanesinin sosyal ilişkilerin kavranması ve kazanılması olduğunu belirtmektedir. Sosyal bütünleşme ya da kaynaştırma eğitimi olarak nitelendirilen bu eğitim şeklinin bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) ve programlarıyla engelli çocukları normal gelişim gösteren yaşıtlarıyla aynı ortamda eğiterek onlara istendik davranışları kazandırma esasına dayandığını belirten Özgür (2013), son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin engelli çocukların eğitiminde yaşıtlarıyla normal ortamlarda bulunmalarını önemsediklerini vurgulamaktadır. Ülkemizde de gelişmekte olan bir ülke olarak 1980'li yıllardan bu yana kaynaştırma eğitiminin ilköğretim okullarında açılan sınıflarla uygulamaya başladığı ifade edilmektedir (Gürgür ve ark 2012). Ancak, yasal ve fiziksel düzenlemelere karşın Türkiye'de kaynaştırma eğitiminin destek hizmetlerinde ve bunların sunumunda sorunlar yaşandığı alanyazında vurgulanmaktadır (Gürgür ve ark 2012).

Ayrıca literatürde özel gereksinimli çocukların eğitimleri için yalnızca okullara yerleştirilmelerinin yeterli olmadığı, bunun yanı sıra akademik başarıları ve sosyal becerileri için özel eğitim destek hizmetlerinden yararlanmaları gerektiği (Gürgür ve ark 2012) ve bu eğitim şeklinin uygulanabilmesinin özel gereksinimi olan çocukların toplumla bütünleşebilmeleri ve onlara sunulan hizmetlerle bire bir ilişkili olduğu üzerinde durulmaktadır (Tuğrul ve ark 2001). Bu noktada eğitimcilerin de konu ile ilgili bilgi sahibi olmasının önemine dikkat çekilmesinin gerektiği söylenebilmektedir. İstanbul ve Ankara illerinde okulöncesi öğretmenleri için düzenlenen seminerlere katılan 182 okulöncesi öğretmeni üzerinde yapılan bir araştırmada, öğretmenlerden "özel eğitime gereksinim duyan çocuğun tanımını yapmaları istenmiş ve % 62,1'inin özel eğitime gereksinim duyan çocuğun tanımını yapamadıkları; öğretmenlerin %17,6'sının özel eğitime gereksinimi olan çocukları zihinsel engelli çocuklar olarak tanımladıkları belirlenmiştir (Tuğrul ve ark 2001).

Diğer taraftan engelli çocuklarla aynı ortamlarda eğitim görecek normal gelişim gösteren çocukların da bu eğitime hazırlanmaları gerektiği ve özel eğitim programları yalnızca engellileri değil, toplumun tüm kesimlerini kapsaması gereken önemli projeler olduğu vurgulanmaktadır (Fırat 2008). Özel eğitim ile, normal gelişim gösteren çocukların karşılarındakini yalnızca engelli olarak görmemeleri,

onları kendileri gibi bir insan olarak kabul edebilmelerinin sağlanabileceği ifade edilmektedir (Şahin ve Çiçek 2008). Ayrıca Naçar ve ark (2012), engelli çocukların mümkün olduğunca yaşıtlarıyla birlikte eğitim görmelerinin hem engelli birey hem de normal gelişim gösteren birey için faydalı olacağını ve bu şekilde engelli bireylerin toplumla iç içe yaşamalarının sağlanacağını, toplumda da engelli bireylere karşı farkındalık oluşacağını belirtmektedirler. Böylece bilinçli yetişecek bireylerin ileride engelli bireylerin yaşayabileceği sorunlara karşı daha duyarlı davranabilmeleri sağlanmış olacaktır (Şahin ve Çiçek 2008). Bu noktadan hareketle, okul öncesi dönemde de iyi planlanmış bir kaynaştırma eğitiminin faydalı olacağı ve okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitiminden faydalanabilen engelli çocukların normal gelişim özelliği gösteren çocukların davranışlarını gözlemleme ve onları model alarak onlarla iletişim kurma imkanı bulabilecekleri söylenebilmektedir (Artan ve Uyanık Balat 2003). Öte yandan okul öncesi dönemde planlanacak bir kaynaştırma eğitiminin, hem normal gelişim gösteren çocuklar için hem de özel gereksinimli çocuklar için birbirlerini tanımaları, anlamaları ve karşılıklı sosyal iletişim kurmaları açısından son derece önemli olacağı vurgulanmaktadır (Şahin ve Çiçek 2008). Okul öncesi kaynaştırma eğitiminin devamında ilköğretim düzeyinde de yine çocuklara engellilik konusunda bilgiler verilmeli ve eğitim programı içerisinde engellilerle ilgili düzenlemeler dahil edilmelidir. Örneğin; biyoloji derslerinde engelliliğin ne olduğu ve nedenleri üzerinde durulurken, edebiyat derslerinde engelli bir çocuğun aile ve toplum yaşamı değerlendirilebilir (Artan ve Uyanık Balat 2003). Böylece normal gelişim özelliği gösteren çocuklar okul dönemi içerisinde engelli bir çocukla karşılaşmamış olsalar dahi ileride karşılacakları engelli bireylere karşı önyargılı yaklaşmayacaklar ve toplumsal bütünleşmeyi daha kolay benimseyebileceklerdir. Oysa ilköğretim okullarında kullanılan Türkçe ders kitaplarının engelliği ne kadar ve nasıl kapsadığına yönelik olarak doküman analizi yoluyla yapılan bir araştırmada, ders kitaplarının neredeyse hiçbir şey içermediği, tüm sınıf düzeylerindeki kitaplar göz önünde bulundurulduğunda metinlerin oranının % 1,7, fotoğrafların oranının % 0,9 ve resimlerin oranının % 0 olduğu ortaya konmaktadır (Tuncer ve ark 2011).

Kaynaştırma eğitiminin başarılı ve etkili olabilmesi için bu programı uygulayacak olan öğretmenlerin tutumlarının önemi vurgulanmaktadır (Şipal 2004). Özellikle özel gereksinimli öğrenciler için eğitim planlamasında ve uygulanmasında önemli bir yeri olan BEP hazırlama sürecinde yalnızca öğretmen değil, kurum

müdürü, özel eğitim öğretmeni, okul psikoloğu veyapsikolojik danışman, ihtiyaca göre sağlık personeli ve uzman personelin de etkili olduğu belirtilmektedir (Tike Bafra ve Kargın 2009).

Bu süreçte ailenin sevgi, mutluluk, saygı, güven huzur ve koruma dolu bir sosyal ortam olduğu düşünüldüğünde özel eğitime gereksinim duyan çocuklar kadar onların ailelerinin eğitimi ve söz konusu çocuklarla iletişimlerinin de önemine dikkat çekilmektedir (Özgür 2013). Zan ve Özgür (2004) aile söz konusu çocukla ilgili okulda yürütülen program hakkında bilgi sahibi olmadığında ya da programı pekiştirici şekilde ev ortamında uygulama yapamadığında okulda verilen eğitim bozulabileceğini ve özellikle anne babanın söz konusu çocukların eğitiminde bu eğitimin ayrılmaz birer parçası gibi düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ailelerin eğitimciler gibi belli sürelerde ve okul içinde değil tüm bir yaşam boyunca bu sürecin içinde olan kişiler olduğu ve hem ailelerin hem de eğitimcilerin bu süreçte birbirlerine ihtiyaçları olduğunu kabul etmesi ve karşılıklı olarak bu süreçteki işlevlerini belirginleştirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Atay 2007).

Özgür (2013) ailelerin özellikle çocuğun mesleki eğitimi konusunda da bilgilendirilmeleri gerektiğini, hem ailelerin çocuklarının geleceği ile ilgili kaygılarını azaltmak hem de engelli bireylerin toplumsal yaşamın istihdam ayağına katılımını sağlamak için mesleki eğitimin erken yaşlardan itibaren üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Kaya (2010) bu konunun özel eğitim alanında perspektifin geşimiyle de ilintili olduğunu ve uygulamada çocuk eğitimi aldıktan sonra aileye teslim edildiğinde mesleki yaşama katılamadığını, bu durumun da çok emek harcanmasına rağmen verimlilikte yeterli oranlara ulaşılamamasına neden olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu durumun istihdam sürecine katılamayan zihinsel engelli çocukların ruh sağlığını da olumsuz etkilediğini eklemektedir.

İstihdam Alanında Karşılaşılan Sorunlar

Engellilere dönük hizmet alanlarından en önemlisi engellinin çalışma yaşamına katılmasının sağlanması olarak belirtilmektedir (Fırat 2008). Süreğen zihinsel rahatsızlıkların yaşam boyu işsizliğe neden olabileceği vurgulanmaktadır (Waghorn ve Lloyd 2005, Bond ve Drake 2014)

Özbulut ve Özgür Sayar (2009) engelli bireylerin üretken hale gelmesi ve istihdam sürecine katılmalarının toplumsal bütünleşme için oldukça önemli bir adım

ve fırsat olduğunu; çünkü üreten bireyin hayatı paylaşarak ve hayat akışına dâhil olabileceğini; aksi halde toplumsal bütünleşmenin sağlanamayacağını vurgulamaktadırlar. Şahin (2004)'e göre, istihdamın hem sosyal hem de ekonomik yönü bulunmaktadır. Engelli bireylerin istihdam sürecine dahil olmalarının ekonomik olarak gelir elde etmelerine, sosyal güvence olanaklarından yararlanmalarına ve bunların yanı sıra psikolojik ve sosyal yönlerden de daha sağlıklı koşullara sahip olmalarına zemin hazırlayacağı ifade edilmektedir (Naçar ve ark 2012). Ancak var olan uygulamalara bakıldığında, engelli bireylerin yaşamlarını iyi koşullarda devam ettirebilmeleri için iyi kazançlı bir işte istihdam edilmelerinden ziyade herhangi bir işte istihdam edilmelerinin bile güç olduğu değerlendirilmekte; bu sorunun ülkemizde toplumsal korumanın işlevini yerine getirememiş olmasıyla ilgili olduğu söylenebilmektedir (Danış 2001). Ülkemizde eğitim ve istihdam politikalarının paralel gelişiminin sağlanamaması ve ulusal bir istihdam planı ve stratejisinin geliştirilememesi engelli istihdamının önünde önemli bir engel olarak değerlendirilmektedir (Kayhan Kuzgun 2008). Bu koşulların sağlanabilmesi ve engelli bireylerin istihdam sürecine katılabilmeleri için istihdam politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve geliştirilmesinin gerekli olduğu vurgulanmaktadır (Özbulut ve Özgür Sayar 2009).

Ülkemizde engelli bireylerin istihdam edilmeleri ile ilgili olarak özellikle pozitif ayrımcılığın işverenlere prim desteği vererek desteklenmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesine rağmen (Kayhan Kuzgun 2008); uygulamada Türkiye Özürlüler Araştırması incelendiğinde, engelli nüfusun yarısından fazlasını oluşturan kadınların sayısının istihdam edilen erkek engelli sayısından geride kaldığı görülmektedir (Kurnaz Özdemir 2012). İstihdamda ayrımcılıkla ilgili hukuki düzenlemeler ve tedbirler bulunmaktadır ancak; bunların farklı anlamlar taşımasının Türkiye'de beklenen ve sosyal açıdan arzu edilen etkileri ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir (Lebleci ve ark 2005). Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Tespit, Bilgilendirme ve Veri Tabanı Oluşturma Çalışması (ÖZVERİ) projesi kapsamında Malatya'da yaşayan engellilerin ve ailelerinin demografik, ekonomik ve psiko-sosyal durumlarını belirlemeye yönelik yapılan bir araştırmada engelli bireylerin son derece az bir kısmının (%2,5) herhangi bir işte çalıştığı, tamamına yakınının (%97,5) herhangi bir işte çalışmadığı ortaya konmaktadır (Özbulut ve Özgür Sayar 2009).

Engel türleri arasında zihinsel engelli bireylerin istihdamında diğer engel türlerine göre daha çok sorun yaşandığı bilinmektedir. Oysa ki uygun koşullar sağlandığında zihinsel engelli bireyler özür derecelerine göre büro temizliği, bahçe işleri, restoran ve mutfak illeri gibi alanlarda istihdam edilebilecekleri belirtilmektedir (Danış 2006). Bu noktada bireyin kendi özelliklerine uygun bir işte istihdam edilmesinin engelli birey için iş doyumu açısından da istenen düzeye ulaşmasının sağlanabileceği düşünülmektedir ki iş doyumunun, bireyin iş ile ilgili değerlerinin iş yerinde karşılandığını algılaması ve bu değerlerin kendi ihtiyaçları ile uyuşması anlamına geldiği vurgulanmaktadır (Işıkhan ve ark 2007).

Fırat (2008) devlet politkalarının yanı sıra yerel yönetimlerin de son dönemlerde engelli bireylerin eğitim ve istihdamı ile ilgili çalışmalar yaptıklarını, özellikle büyükşehir belediyelerinin öncülüğünde pek çok belediye bünyesinde özel eğitim programlarının yer aldığını ve AB fonlarıyla da desteklenen işgücü projeleri, kentsel mekan ve kent mobilyaları, sosyal ve kültürel programlarının yürütüldüğünü belirtmektedir. Konuyla ilgili örnek vermek gerekirse Çankaya Belediyesi'nin Bedensel Engelliler Derneği ile birlikte hazırladığı ve Türkiye İş Kurumu tarafından da uygun görülen "Bedensel Engelliler İçin İleri Teknoloji Bilgisayar Programcılığı Eğitim Projesi"nin aynı belediyenin Engelliler Hizmet Müdürlüğü tarafından hayata geçirildiği söylenebilmektedir. Söz konusu projenin amacı, engellilerin topluma kazandırılması, ekonomiye katkı verecek seviyeye getirilmesi olarak açıklanırken; projenin en önemli hedefinin engellileri, kanuni zorunlulukla istihdam edilen kişiler olmaları yerine, aranan ve az bulunan kalifiye elemanlar olarak yetiştirmek olduğu vurgulanmaktadır. Yine Çankaya Belediyesi tarafından Avrupa Birliği Aktif İşgücü Programları Projesi çerçevesinde, Ankara Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Danışmanlığı Merkezi (İKDAM) işbirliği ile "Engelli Bireylerin İstihdamına Dönük İşgücü Yetiştirme Kursları ve Kariyer Danışmanlığı" adlı projenin uygulamaya aktarıldığı eklenmektedir.

Sağlık Alanında Karşılaşılan Sorunlar

Engelli bireyler toplum içinde diğer nüfus gruplarına oranla daha çok risk taşımakta ve engel türüne bağlı olarak da ihtiyaçları daha fazla olabilmektedir (İnan ve ark 2013). Engellilerin sağlık hizmetinden yararlanabilmeleri için var olan sağlık kuruluşlarının gerekli koşulları taşımadığı ve bu kurumlara ulaşım güçlüğü yaşamaları nedeniyle tedavinin yarıda kesilmesi veya tedavide geç kalınması gibi

durumlar yaşanabildiği belirtilmektedir (Durduran ve Bodur 2009). Engelli bireylerin kimi zaman menenjit, kızamık, difteri, boğmaca, suçiçeği, ensefalit, çocuk felci, kızıl, sarılık ve kalp rahatsızlığı gibi hastalıklar nedeniyle engelli olabildikleri ifade edilmektedir (Elbozan ve ark 2012). Kimi zaman da engelleri nedeniyle sağlık kuruluşlarından gerekli hizmeti alamadıkları için bu hastalıklara yakalanabildikleri söylenebilmektedir.

Ulaşım Alanında Karşılaşılan Sorunlar

Dönümcü (2006) "yaşlı ya da engellinin evinden çıkıp, para çekeceği, bankamatiğe gideceği yolda; yaya geçidinde butonlu ışık ve ikaz araçları, yol boyunca çeşme - gölgelik - büfe -genel tuvalet, oturma birimleri, üst-alt geçitlerde asansör bulunmuyor ise, kaldırımlar alçak/yüksek, merdiven rıht-baskıcı standart dışı, kaldırım döşemeleri oynak, parkların aydınlatılması yetersiz, toplu taşıma durakları zemini engebeli ise, o kent, özgür bir kent değil, engelli bir kent olmaz mı?" diyerek engellilerin kentsel yaşam içinde fiziki koşullar nedeniyle yaşadıkları problemlere dikkat çekmektedir. Dönümcü'nün ifadesinden de anlaşılacağı üzere engellilerin yaşadıkları ulaşım sorunları onların sosyal yaşama katılımlarını etkilemekte, hatta neredeyse imkansız kıldığı söylenebilmektedir. Gültekin ve ark (2001) mevcut çevre şartlarının yalnızca engelli bireyleri kısıtlamakla kalmadığını, aynı zamanda engelli olmayan bireylerin de hareketlerini kısıtladığını; kaygan ve normal hareketleri bile engelleyen yer döşemelerinin, zar zor açılıp kapanan kapıların, aydınlatması noksan geçişlerin, düzensiz dikilmiş ağaçların, reklam panolarının tüm vatandaşlar için birer engel teşkil ettiğini vurgulamaktadırlar.

Bunu destekler şekilde Uslu (2009) da yaşam alanlarında var olan engeller (merdivenler, rampa yokluğu, uygunsuz eğimli rampalar, parlak ve kaygan yüzeyler, yanlış bitkisel tasarımlar vb.) nedeniyle engelli bireylerin bağımsız hareket edemediğini, bu durumun da engelli bireylerin sosyal izolasyon yaşamalarına neden olduğunu belirtmekte; söz konusu sosyal izolasyonun zamanla engelli bireyin farklı gruplarla bir araya gelmesini de engellediğinin, engelli bireyi yalnızlaştırdığının ve ruhsal sorunlar yaşamasına neden olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca olumsuz çevre koşullarının engellilerin eğitim hayatlarını da olumsuz etkilediği, hatta engellilerin eğitim hayatları boyunca karşılaştıkları en önemli sorunun ulaşım olduğu vurgulanmaktadır (Kurnaz Özdemir 2012). Bu zorlukları gidermek için okul binası içinde tuvaletin yeri, merdiven korkulukları, işaretlendirme gibi okula erişimi

kolaylaştıran uygulamalar olmasına rağmen bunların yetersiz kaldığı ve daha kolaylaştırıcı olması gerektiği ifade edilmektedir (Ünal 2010).

Gültekin ve ark (2001) engelli bireylerin bağımsız olarak istedikleri yerlere ulaşımlarını sağlayabilmeleri için gerekli koşulları sağlamanın ve bu bilinci oluşturmanın herkesin görevi olduğuna dikkat çekmektedir. Kurnaz Özdemir (2012) kentlerin fiziki koşullarının iyileştirilmesinin, engelli bireylerin eğitim ve iş yaşamına katılımını kolaylaştıracağını, sosyal etkileşimlerini olumlu yönde etkileyeceğini, bu nedenle var olan sosyal politikaların iyileştirilmesi ve uygulanabilirliğinin sağlanması gerektiğinin altını çizmektedir.

Ekonomi Alanında Karşılaşılan Sorunlar

Işıkhan (2005) engelli bireylerin ve ailelerinin engelli bireyin doğumundan başlayan ve zorluklarla dolu olan süreçte kimi zaman var olan imkanlara ulaşabilmek için kimi zamansa yetersiz olan hizmetlerin geliştirilmesi için maddi olarak var olan kaynaklarını kullanma noktasında zorluklar yaşadıkları ve özellikle zihinsel engelli bireyin aileye katılması ile birlikte ailelerin sürekli sağlık kuruluşlarına gitmeleri gerektiğini, ileriki aşamalarda da söz konusu çocuğun eğitim hizmetlerinden, tıbbi malzemelerden, özel ihtiyacına göre araç ve gereçlerden faydalanabilmesi için yeterli maddi olanaklara sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir.

Oysa ki Kaya (2010) ülkemizde engelli aileleri ekonomik sorunlar altında ezildiğini ve çoğu zaman barınma, beslenme, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıklarını; engelli bireylerin ve ailelerinin koşullarını iyileştirmek amacıyla yapılan yardımların ise maalesef AB ülkelerinin oldukça gerisinde kaldığını vurgulamaktadır. Eskişehir'de zihinsel engelli çocuğa sahip aileler üzerinde yapılan araştırmada elde edilen sonuçlara bakıldığınıda, engelli çocukları olan ailelerin devletten beklentilerinin daha çok maddi ve kurumsal destek ihtiyacı yönünde olduğu dikkat çekmektedir (Güllüpınar 2013).

1.2.6. Engellilikte Yasal Boyut

Literatürde engelli bireylerin toplumsal yaşama "engelsiz" bir şekilde katılımlarını sağlamak ve diğer bireyler gibi var olan imkânlara ulaşılabilirliklerini kolaylaştırmak gerektiği; toplum içinde dezavantajlı bir grup olarak görülen engellilerin devletten ve kamudan hak ettikleri hizmetleri alabilmeleri ve yönetimde söz sahibi olabilmelerinin demokratik temsil anlayışı gereğince oldukça önemli

olduğuna dikkat çekilmektedir (Karataş ve Oran 2007). Ancak uygulamada engellilik kavramına genel olarak insan hakları paradigmasından bakmanın özelde engelli bireyler için eşitlik ve özgürlük sağlayıcı sonuçların istenilen düzeyin altında olmasıyla açıklanabileceği belirtilmektedir (Okur ve Erdugan 2010). Buna bağlı olarak, engellilik hakları hareketinin vatandaşlık haklarını vurgulamasının nedeni, engelli bireylerin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, sağlık ve eğitim haklarından gerektiği gibi yararlanamamaları olarak açıklanabilmektedir (Arıkan 2002). Bu bağlamda engelli bireylerin toplum içinde diğer bireyler gibi eşit şartlarda özgürlüklerini yaşayamadıkları söylenebilmektedir.

Okur ve Erdugan (2010) tarafından eşitlik ve özgürlüğün birlikte var olan iki kavram olduğu düşünüldüğünde engelliler için eşitlik sağlamayan bir eşitlik kavramının özgürlük sağladığını söylemenin mümkün olmayacağı, engelli bireyler için sosyal ve ekonomik eşitlik sağlanmadıkça özgür olamayacakları vurgulanmaktadır. Acar (2001) sosyal devlet anlayışının tam da bu noktada engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek için kullanılan en önemli ve çağdaş yapılanma şekli olarak karşımıza çıktığını ve sosyal devlet yapılanmasının engellilere yönelik düzenlemelerle onlara eğitim, istihdam, ulaşım ve sosyal hizmetler gibi pek çok alanda var olan imkanlara ulaşılabilirlikte kolaylık sağmayı amaçladığını ifade etmektedir. Ülkemizde engellilere yönelik yasal düzenlemelerde ayrımcılıktan kaçınılmaya, engelli bireylerin temel haklarının korunmaya çalışıldığına; ancak her ne kadar yasal düzenlemeler istenilen düzeye yakın bir seviyede olsa da uygulama alanında istenilenin oldukça gerisinde olduğumuza dikkat çekilmektedir (Dalbay 2009).

Engellilerle ilgili yasal boyut incelenirken konu ulusal ve uluslar arası olmak üzere iki ana başlıkta incelenmeye çalışılacaktır.

Engellilikte Ulusal Mevzuat

Engellilik konusu ile ilgili olarak ulusal mevzuat incelendiğinde ülkemizde var olan yasa, yönetmelik ve tedbirlerin yazılı olarak oldukça doyurucu olduğu söylenebilmektedir. Kentsel yaşam, bakım, eğitim, ulaşım, ekonomi, istihdam gibi pek çok alanda engelli bireylerin düşünüldüğü ve onlar için kolaylaştırıcı tedbir ve uygulamalara önem verildiği ifade edilebilmektedir. Ancak mevzuatın kendisinin engelli olduğu (Ülker 2010, Zeytinoğlu 2012), engellilere yönelik hizmetleri

belirleyen yasal düzenlemelerde bir dağınıklığın ve düzensizliğin söz konusu olduğu (Karabulut ve ark 2010) belirtilmektedir. İçağasıoğlu Çoban (2008) ise konu ile ilgili olarak her şeyden önce engelli bireylere yönelik politikaların oluşturulmasında ve hizmetlerin sunulmasında sosyal dışlanmanın farkına varılması ve hak temelli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Çizelge 1.1. Engelliliğe ilişkin ulusal mevzuatta yer alan düzenlemelerin türüne ilişkin bilgiler.

Ulusal Mevzuat	Sayı (n)	Yüzde (%)
Anayasa	1	0,6
Kanunlar	51	32,1
Kanun hükmünde kararnameler	4	2,5
Bakanlar kurulu kararları	6	3,8
Yönetmelikler	56	35,2
Tebliğler	10	6,3
Genelgeler	29	18,2
Sirkülerler	2	1,3
Toplam	159	100,0

Çizelge 1.1'de görüldüğü üzere kanunların en geneli olarak sayılan anayasadan, kanunların en özeli sayılan sürkülerlere kadar her bir kanun biriminde engellilere ilişkin toplam 159 adet düzenleme yapılmış olup bu düzenlemeler halen geçerliliğini korumaktadır. Konuyla ilgili ulusal mevzuatta yer alan ilk yasal dayanak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasıdır. Anayasamızda *"devletin engellileri koruyucu ve onları toplum hayatına entegre edici tedbirler alacağı"* belirtilmektedir. Anayasamız dışında engellilere yönelik kanunlar (n=51, %32,1), kanun hükmünde kararnameler(n=4, %2,5), bakanlar kurulu kararları (n=6, %3,8), yönetmelikler (n=56, %35,2), tebliğler (n=10, %6,3), genelgeler (n=29, %18,2) ve sirkülerler (n=2, %1,31) de anayasamızdaki bu ifadeyi destekleyici şekildedir. Ulusal mevzuatta engellilere ilişkin yer alan düzenlemeler türlerine göre EK-C'de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Çizelge 1.2. Engelliliğe ilişkin ulusal mevzuatta yer alan düzenlemelerin konularına ilişkin bilgiler.

Konular[1]	Sayı (n)	Yüzde (%)
Eğitim	15	7,4
İstihdam	29	14,5
Erişebilirlik	38	19,0

[1] Temaların oluşturulması sürecinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinden yararlanılmıştır.

Sosyal hayat	36	18,0
Sağlık ve sosyal güvenlik	19	9,3
Mali kolaylıklar	35	17,4
Bakım	27	14,4
Toplam	199[2]	100,0

Çizelge 1.2'de engelliliğe ilişkin ulusal mevzuatta yer alan düzenlemelerin konularına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde engelliliğe ilişkin yapılan düzenlemelerin 38'inin (%19,0) erişebilirlik, 36'sının (%18,0) sosyal hayat, 35'inin (%17,4) mali kolaylıklar, 29'unun (%14,5) istihdam, 27'sinin (%14,4) bakım, 19'unun (%9,3) sağlık ve sosyal güvenlik ve 15'inin (%7,4) eğitim konularında olduğu anlaşılmıştır. Ulusal mevzuatta engellilere ilişkin yer alan düzenlemeler konularına göre EK-D'de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Temalardan da anlaşılacağı üzere söz konusu düzenlemelerin temel amacının engelli bireylerin sosyal ve toplumsal yaşamını kolaylaştırmak, engelli bireylere ihtiyaçları dahilinde hizmet üretilmek ve verilecek hizmetlerde engelli bireylerin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurmak, engelli bireylerin başta istihdam olmak üzere diğer tüm insan haklarından yararlanabilmelerini sağlamak, engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı ve haklarının kullanımı ile ilgili sorumluluklarının vurgulamak, engelli bireylerin bakım ve barınma koşulllarının sağlamak ve sunulan hizmetlerin iyileştirilmesini gerçekleştirmek, sağlık hizmetlerine ulaşımını kolaylaştırmak, eğitim hakkından yararlanmalarını sağlayıcı tedbir ve uygulamaları yerine getirmek ve eğitimi ve eğitim sürecinde ortaya çıkabilecek zorlukları ortadan kaldırmak olduğu söylenebilir. Özellikle engelli bireylerin eğitim-öğretimleriyle ilgili düzenlemelerin 1940 yılından itibaren yapılmaya başlandığı belirtilmektedir (Çıkılı 1996). Sonuç olarak ülkemizde engelli bireylere yönelik hizmetlerin pek çoğunun halen kamu kurumları tarafından yürütülmekte olduğu ve Anayasa ve uluslar arası sözleşmelerin etkilerini gösterdiği, yine bu alanda yasal düzenlemeler yeterli görülmesine rağmen uygulamada sıkıntılar yaşandığı belirtilmektedir (Özgökçeler ve Alper 2010).

[2] Bir düzenleme birden fazla tema altında toplanabildiğinden toplam sayı Çizelge 1.1'de belirtilen 159 sayısından fazla çıkmıştır.

Engellilikte Uluslar Arası Mevzuat

Ulusal mevzuata benzer şekilde uluslar arası mevzuatta da engellilik ile ilgili düzenlemelere geniş şekilde yer verildiği dikkat çekmektedir.

Çizelge 1.3. Engelliliğe ilişkin uluslar arası mevzuatta yer alan düzenlemelerin türlerine ilişkin bilgiler.

Uluslar Arası Mevzuat	Sayı (n)	Yüzde (%)
Bildirge	9	16,4
Prensip/İlke	1	1,8
Eylem planı/programı	4	7,3
Kurallar	2	3,6
Sözleşme	5	9,1
Tavsiye kararı	10	18,1
Konsey Kararı	20	36,4
Tebliğ	4	7,3
Toplam	55	100,0

Çizelge 1.3'te Engelliliğe ilişkin uluslar arası mevzuatta yer alan düzenlemelerin türlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; uluslar arası mevzuatta yer alan düzenlemelerin 20'sinin (%36,4) konsey kararı, 10'unun (%18,1) tavsiye kararı, 9'unun (%16,4) bildirge, 5'inin (%9,1) sözleşme, 4'ünün (%7,3) tebliğ, 4'ünün (%7,3) eylem planı/programı, 2'sinin (%3,6) kurallar ve 1'inin (%1,8) prensip/ilke olduğu görülmektedir.

Çizelge 1.4. Engelliliğe ilişkin uluslar arası mevzuatta yer alan düzenlemelerin konularına ilişkin bilgiler.

Konular[3]	Sayı (n)	Yüzde (%)
Eğitim	15	11,4
İstihdam	24	18,3
Erişebilirlik	16	12,2
Sosyal hayat	42	32,1
Sağlık ve sosyal güvenlik	17	13,0
Mali kolaylıklar	9	6,9
Bakım	8	6,1
Toplam	131[4]	100,0

Çizelge 1.3'te engelliliğe ilişkin uluslar arası mevzuatta yer alan düzenlemelerin konularına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; en

[3] Temaların oluşturulması sürecinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sitesinden yararlanılmıştır.

[4] Bir düzenleme birden fazla tema altında toplanabildiğinden toplam sayı Çizelge 1.3'de belirtilen 55 sayısından fazla çıkmıştır.

fazla düzenlemenin sosyal hayat (n=42, %32,1) konusunda, daha sonra ise sırasıyla istihdam (n=24, %18,3), sağlık ve sosyal güvenlik (n=17, %13,0), erişebilirlik (n=16, %12,2), eğitim (n=15, %11,4), mali kolaylıklar (n=9, %6,9) ve bakım (n=8, %6,1) konularında yapıldığı görülmektedir.

Uluslar arası alanda etkinliğini sürdüren bazı yasal düzenlemelerin ülkemizde de kabul edildiği bilinmektedir. Örneğin; 1961 yılında Turin'de imzaya açılan ve 1965 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı'na Türkiye'nin de taraf ülkelerden olduğu ve bu şart ile temel sosyal ve ekonomik hakların korunarak ve medeni ve politik hakların garantialtına alındığı ve bu şartın İnsan Hakları Sözleşmesi'ni tavsiye eden bir Avrupa Sözleşmesi olduğu belirtilmektedir (Fırat 2008). Ayrıca engelli bireylerin istihdamına yönelik olarak 20 Haziran 1983 tarihinde International Labour Organisation (ILO) tarafından kabul edilen sözleşmenin ülkemizde 1999 tarihli 4407 sayılı yasa ile hukuki zeminin hazırlandığı, bu sözleşmede engelli bireylerin iş yaşamını konu edildiği ifade edilmektedir (Fırat 2009). Bunlara ek olarak; 13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletlerce kabul edilen ve 3 Mayıs 2008 yılında yürürülüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin ülkemizce 3 Aralık 2008 tarihinde imzalandığı ve bu sözleşme ile ülkelere 'engelli hakları açısından pek çok yükümlülük getirilmekte ve en önemlisi, engellilere karşı olumsuz önyargılarla mücadele edilmesinin öngörüldüğü eklenmektedir (Fırat 2009). 1993 yılında engelli bireylerin haklarının korunması ve geliştirilmesi ve engellilerin sorunlarının çözülmesinde etkili olacağı düşüncesiyle yine Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından "Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar" başlıklı yeni bir düzenleme gerçekleştirildiği; bu düzenlemenin, engellilerin topluma eşit şartlarda katılımını esas alan bazı kurallar ortaya koyduğu vurgulanmaktadır (Karataş ve Oran 2007).

Engelli bireylerle ilgili olarak hem ulusal hem de uluslar arası mevzuatta asıl amaç; engelli bireylerin toplumsal yaşamın eğitim, istihdam gibi alanlarında diğer bireylerle eşit imkanlara sahip olabilmelerinin sağlanmasıdır. Hem ulusal hem de uluslar arası mevzuatın yoğunluğuna rağmen Acar (2001), günümüzde benimsenen neo-liberal politikaların engelliler için olumsuz koşullar yarattığına ve neo-liberal politikaların engelli bireyler ve gruplar için dezavantajlı bir durum oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Neo-liberal politika anlayışını benimseyen küçültülmüş devlet yapısının sosyal harcama kaynaklarından uzaklaştığını ve üretim gücü ve şansı

olmayan bireyler sürekli kaybederken, gücü elinde bulunduranların kazanacağı bir ortam hazırladığının altı çizilmektedir. Böylece engelli bireylerin toplumsal ve siyasal yaşama katılımı ile ilgili atılan yasal adımlar maalesef yalnızca yazılı olarak kalacağı ve uygulamaya istenilen şekilde aktarılamayacağı söylenebilmektedir.

2. GEREÇ ve YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmaların amaçları, araştırmanın gerçekleştirmeye çalıştığı içeriğe dayalı olarak üç gruba ayrılabilir: Yeni bir başlığı inceleme *(inceleme),* toplumsal bir fenomeni tanımlama *(tanımlama)* ya da bir şeyin neden gerçekleştiğini açıklama *(açıklama)* (Neuman 2012). Buna ilişkin olarak da araştırmada, araştırma amaçlarına göre tanımlayıcı araştırma tercih edilmiştir. Çünkü bu araştırma türünde asıl amaç kelimeler ya da sayılar kullanarak bir resim çizmek ve bir profil, türlerin bir sınıflandırma ya da kim, ne zaman, nerede ve nasıl gibi soruları yanıtlamak için basamakların ana hatlarını oluşturmaktır (Neuman 2012). Yine benzer olarak literatürde araştırmanın amaçlarına göre temel ve uygulamalı olarak sınıflanabileceği belirtilmektedir (Neuman 2012, Büyüköztürk ve ark 2013). Araştırmanın temel araştırma içerisinde yer alabileceği söylenebilir. Çünkü temel araştırmalar, akademik araştırma ya da saf araştırma olarak adlandırılmakla beraber bilgi, kuram üretmeye dönük çalışmaları tanımlar (Neuman 2012, Büyüköztürk ve ark 2013). Buna göre araştırmanın genel amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

"Engellilik üzerine çalışan akademisyen ve meslek elemanlarından alanında uzman olduğu düşünülenlerle zihinsel engelli bireylere yönelik durumun ve hizmetlerin değerlendirilmesidir."

Yukarıda ifade edilen genel amaç doğrultusunda araştırma kapsamında ulaşılması beklenen alt amaçlar şunlardır:

1. Zihinsel engellilere yönelik oluşturulacak kurum yapısında hangi hususlar göz önünde tutulmalıdır?
2. Zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılmasında kurum yapısı dışında hangi hizmetler öncelikli çalışma alanları olmalıdır?

Ayrıca bu çalışmanın özelde zihinsel engellilere genelde ise engellilere yönelik açılacak benzer kurumlara veya benzer araştırmalara örnek teşkil etmesi bu araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Soruları

Literatür taraması sonucunda elde edilen yarı yapılandırılmış görüşme formuna ilişkin araştırma grubuna yöneltilen ve araştırmanın ana temalarını oluşturan sorular ise aşağıda sıralanmıştır.

Bunlar:

1. Sizce zihinsel engellilerin sosyal yaşama (fırsatlara, kaynaklara, imkânlara) katılımı nasıldır? Değerlendirir misiniz?

2. Sizce zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılımını engelleyen nedenler var mıdır?

   -Varsa bu nedenler nelerdir?

   -Bu nedenleri ortadan kaldırmak için önerileriniz nelerdir?

3. Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde ne tür hizmetler verilmelidir?

4. Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde hangi birimler yer almalıdır?

5. Zihinsel engellilerin düzenli gelir getiren bir işte istihdam edilmeleri konusunda ne düşünüyorsunuz?

   -Sizce zihinsel engellilerin çalışabileceği meslekler nelerdir?

6. Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde hangi meslek elemanları görev almalıdır?

7. Zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde verilecek hizmetlerin engellilerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması konusunda ne düşünüyorsunuz?

8. Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde engelli bireylerin ailelerinin uygulama sürecine katılımının sağlanması için neler yapılabilir?

9. Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde topluma yönelik ne tür uygulamalar yapılabilir?

10. Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinin mimari yapısı nasıl olmalıdır? Değerlendirir misiniz?

11. Zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinin çevresi ve konumu ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

12. Zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezi sizce hangi kurum çatısı altında yer almalıdır?

2.3. Araştırmanın Tipi

Araştırmalar temel aldıkları bakış açısına göre nicel ve nitel araştırma olarak ikiye ayrılırlar (Yıldırım ve Şimşek 2008, Punch 2011, Kuş 2012, Kümbetoğlu 2012, Neuman 2012, Büyüköztürk ve ark 2013). Buna göre araştırmada, araştırma desenlerinden nitel araştırma deseni tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2008) nitel araştırmayı *"gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma"* olarak tanımlarken benzer olarak İslamoğlu (2009) nitel araştırmayı "*sosyal olguları bağlı oldukları ve içinde yer aldıkları ortamda doğal görünümleriyle gözlem, görüşme ya da belgeleri değerlendirmek yoluyla bilgi edinme ve bu bilgileri analiz ederek kuram geliştirme"* olarak tanımlamaktadır. Bir araştırmada katılımcılar nitel araştırmayı *"bir resim tablosuna hem yakından hem de uzaktan bakmaya"* ve *"bir manzaraya farklı bir perspektiften bakmaya"* benzetmişler, ayrıca nitel araştırmayı *"kişisel algı ve perspektifleri ortaya çıkarma gayreti"* olarak tanımlamışlardır (Saban 2007). Sonuç olarak nitel araştırma, insanın kendi sırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisidir (Özdemir 2010)

Araştırmada nitel araştırma deseninin tercih edilmesinin en önemli nedeni kuşkusuz nitel araştırmanın temel karakteristiği olan ve tanımlarda da ön plana çıkan araştırma öznelerinin bakış açılarını ve anlam dünyalarını ortaya koyması (Kuş 2012) ve bununla birlikte nitel araştırmanın, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntem olmasıdır. Böylece üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi

bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık ve ark 2010, Şahin 2010). Araştırma yapılan konunun kendi bağlamında ele alınmasının o konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008, Sönmez ve Alacapınar 2011). Diğer bir ifade ile nitel araştırmada sosyal olgular bağlı oldukları ortama göre biçimlenir ve her olay kendi ortamı içinde en iyi biçimde anlaşılabilir (Koçbeker ve Saban 2005)

Nitel araştırma deseninin tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise mesleki pratikten ve örgütsel, kurumsal ortamlardan çıkan sosyal araştırma sorunlarını ele alırken geleneksel hipotez sınama yaklaşımının pek uygun olmadığının belirtilmesidir (Punch 2005). Sosyal olguların araştırmasında genelleme değil bağlama özgü spesifik yorumların yapılması bunun diğer durumlar ile karşılaştırılması önemlidir (Yıldırım ve Şimşek 2008). Buna göre nitel araştırmacılar toplumsal yaşamı değişkenlere veya sayılara çevirmeye çalışmak yerine, inceledikleri insanlardan fikirler ödünç alır ve onları doğal ortam bağlamına yerleştirirler ve ek olarak değişkenler yerine motifleri, temaları, ayrımları ve fikirleri incelerler (Neuman 2012). Diğer bir ifade ile nitel araştırmada *"kişilerle doğrudan temas ön plandadır"* (Uçak 2000). Çünkü nitel araştırmada birey temelli evrenden ziyade *"deneyim, etkileşimler ve bunun sosyal bağlantıları, öneri, bakış açısı, davranış, olaylar"* temelli bir evrenin varlığına işaret edilmektedir (Kümbetoğlu 2005, Yıldırım ve Şimşek 2008, Ger 2009). Nitel araştırmada, araştırmacı ayrıntılı derinlemesine betimleyici resimler sunmaya çalışır (Yıldırım ve Şimşek 2008). Buna bağlı olarak da araştırmacı bir etkileşim sürecinin tek taraflı bir *"veri toplayıcısı"* değildir (Kümbetoğlu 2005).

Sonuç olarak araştırma, zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurum modeli oluşturma amacı taşıdığından tanımlayıcı türde olmasının yanında, özellikleri arasında araştırmacının verilere dayalı anlamları kendinin yakalaması gerektiği ve analizin verilerden elde edilenlerle ve anlamlı bir şekilde düzenlenmesine dayalı olduğu gibi önemli noktaları bulunduran (Neuman 2010) nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır.

2.4. Araştırmanın Evreni ve Araştırma Grubu

Örneklem (araştırma grubu) bir araştırmacının daha büyük bir havuzdan yani evrenden seçtiği ve nüfusa genellediği daha küçük olaylar kümesidir (Neuman 2012).

Buradaki temel husus indirgeme ilkesidir. Yani evrenin örneklem (araştırma grubu) dediğimiz küçük ve çalışılabilir bir büyüklüğe indirgenmesidir (Yıldırım ve Şimşek 2008). Ancak nicel araştırmacıların aksine nitel araştırmacılar bir örneklemin temsil gücünden çok örneklemin veya küçük olaylar, birimler ya da etkinlikler toplamının toplumsal yaşamı nasıl aydınlattığı üzerine odaklanırlar. Örneklemenin başlıca amacı, anlayışı netleştirebilecek ve derinleştirebilecek olan belirli örnekler, olaylar ya da eylemler toplamaktır (Neuman 2012). Diğer bir taraftan nitel araştırmada çok sayıda bireyin araştırma kapsamına dahil edilmesi güçtür; çünkü toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008). Bu yüzden nitel araştırmacı katılımcıları yavaş yavaş seçer, bir katılımcının seçilip seçilmeyeceğini belirleyen ise onun özelliğidir (Neuman 2012). Bu araştırmada seçilen araştırma grubunun özelliği genelde engellilik, özelde ise zihinsel engellilik alanında uzman görüşü bildirebilecek bilgi ve deneyime sahip olmalarıdır.

Nitel araştırmacılar olasılıklı olmayan ya da rastlantısal olmayan örneklemler kullanma eğilimindedir. Olasılıklı örneklemin temelinde evrende yer alan her unsurun örnekte de yer alabileceği varsayımı yer almaktadır. Ancak bazı örnek olay çalışmalarında bu mümkün olmayabilir (Altunışık ve ark 2012) Bu, onların örneklem (araştırma grubunun) büyüklüğünü önceden belirlemelerine sık rastlanmadıkları ve örneklemin alındığı daha büyük grup veya nüfus hakkında kısıtlı bilgiye sahip oldukları anlamına gelir (Neuman 2012). Buna bağlı olarak araştırmada rastlantısal olmayan örneklem yöntemi kullanılmıştır. Rastlantısal olmayan örneklem, örnekleme unsurlarının matematiksel olarak rastlantısal bir süreçten başka bir şey kullanılarak seçildiği örneklem türüdür (Altunışık ve ark 2012, Neuman 2012, Büyüköztürk ve ark 2013). Ancak unutulmaması gereken bir durum var ki bu da nitel araştırmanın belirlenmiş tek bir yöntemden ziyade "çeşitliliğin" var olduğu bir yöntemler kümesi olduğudur (Punch 2005, Yıldırım ve Şimşek 2008, Ger 2009). Bu nedenle araştırmada rastlantısal olmayan örneklem çeşitleri içerisinde yer alan ve araştırma için uygun olan örneklem yöntemleri tercih edilmiştir.

Şekil 2.1. Araştırma kapsamında araştırma grubunun belirlenmesi sürecinde tercih edilen yöntemler.

Şekil 2.1'de görüldüğü üzere örneklemin belirlenmesi sürecinde amaçlı örneklem, maksimum çeşitlilik örneklem, kartopu örneklem ve kuramsal örneklem çeşitlerinden yararlanılmıştır.

Genel olarak nitel araştırmada *"amaçlı örneklem"* türünün tercih edildiği Punch (2005) tarafından ifade edilmektedir. Amaçlı örneklem, çalışmanın amacına bağlı olarak araştırmacının araştırma problemlerine cevap bulacağına ve bilgi açısından zengin olduğuna inanılan kişilerin seçilerek derinlemesine araştırma yapmasına olanak tanır (Kuş 2012, Neuman 2012, Altunışık ve ark 2012, Büyüköztürk ve ark 2013). Bu noktada *"zihinsel engellilere yönelik kimler zengin bilgi sahibidir?"* sorusu sorulmuştur.

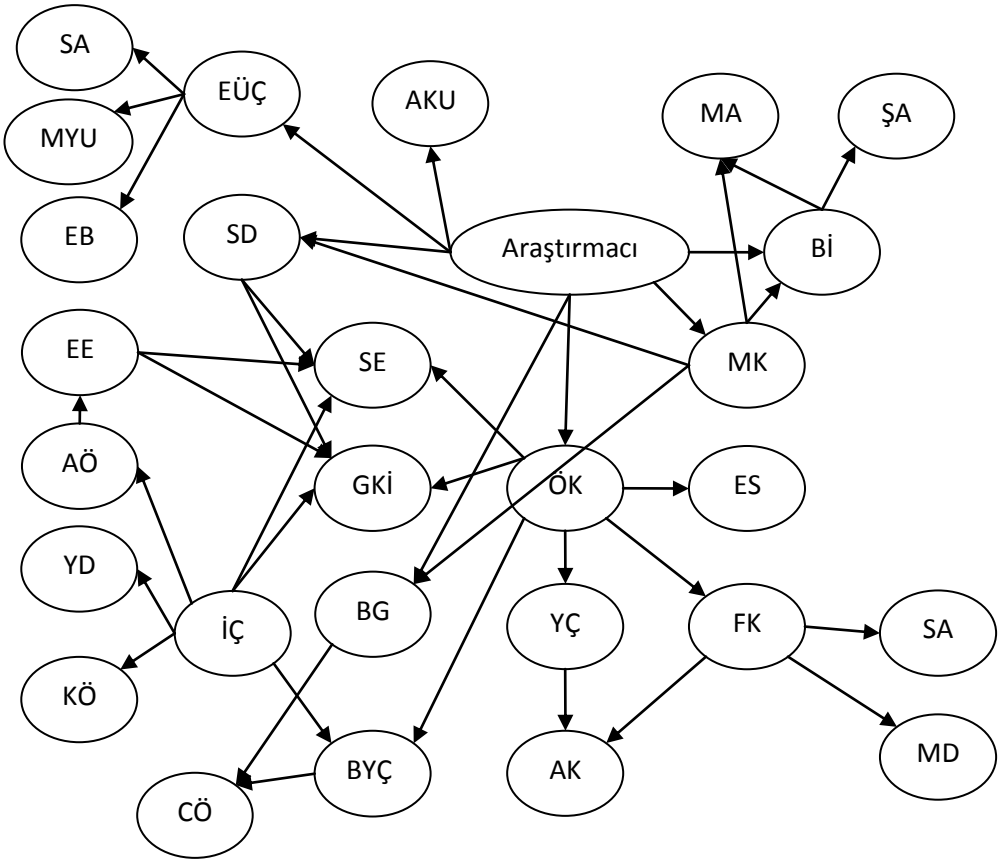
Örneklemin (araştırma grubunun) seçilmesinde kullanılan diğer bir örneklem yöntemi kartopu örneklemdir. Kartopu örneklem zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkilidir. Kartopu örneklemde, evrene dâhil olabilecek ve araştırmanın amacına uygun örnek olayla ilişki kurmak ve daha sonra temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasıyla, daha sonra yine aynı yolla bir başka örnek olayla temas kurulur ve bu şekilde kartopu etkisi gibi örneklemin büyütülmesi amaçlanır (Altunışık ve ark 2012, Neuman 2012, Kuş 2012). Süreç ilerledikçe elde edilen isimler veya durumlar tıpkı kartopu gibi büyüyerek devam edecek, belirli isimler bir süre sonra hep ön plana çıkmaya başlayacak, araştırmacının

görüşmesi gereken birey sayısı veya ilgilenmesi gereken durum sayısı azalmaya başlayacaktır (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Örneklemin (araştırma grubunun) seçilmesinde kullanılan bir diğer rastlantısal olmayan örneklem yöntemi maksimum çeşitlilik örneklemesidir. Bu örneklem yönteminde temel amaç, araştırmanın problemi ile ilgili olduğu düşünülen (kendi içinde benzeşik) örneklemdeki kişilerin çeşitliliğinin maksimum derecede olmasını sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek 2008, Büyüköztürk ve ark 2013). Çünkü nitel araştırmada çeşitliliğin geçerlilik ve güvenilirliği artırdığı belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008). Bu noktada araştırma problemi ile ilgili zengin bilgi sahibi olacak kişilerin (kendi içinde benzeşik), sivil toplum kuruluşu üyesi, akademisyen, çocuk gelişimci, sosyal hizmet uzmanı, engel sahibi, engelli yakını gibi maksimum çeşitlilik göstermesine dikkat edilmiştir.

Araştırmada örneklem (araştırma grubunun) seçiminde kullanılan son yöntem ise kuramsal örnekleme yaklaşımıdır. Kuramsal örnekleme yaklaşımında araştırmacı, ortaya çıkan kavramlar ve süreçler birbirini tekrar etmeye başladığı zaman yeterli sayıda veri kaynağına (örneğin bireyler) ulaştığına karar verebildiği bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek 2008).

Sonuç olarak araştırmanın örneklemini (araştırma grubunu) belirleme aşamasında tek bir örneklem yönteminden ziyade karma örneklem yöntemi tercih edilerek konu hakkında derinlikli bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Buna göre karma yöntem ile ulaşılan araştırma grubu (örneklem) aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 2.2. Örnekleme (araştırma grubuna) ait diyagram.

Şekil 2.2'de görüldüğü üzere araştırmacı, öncelikle evrende yer alabileceğini, zengin bilgi sahibi ve amacına uygun olabileceğini düşündüğü kişilere başvurmuştur. Bu kişilerden de diğer diğer kişilere ulaşarak katılımcı sayısı artarak devam etmiştir. Araştırmacı bu şekilde toplamda 26 kişiye ulaşmış ancak araştırmaya katılmayı kabul eden 18 kişi ile derinlemesine görüşme yapmıştır. Görüşülen kişilere ilişkin bilgiler bulgular kısmında yer almaktadır.

2.5. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında konu ile ilgili olarak araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan soruların oluşturulması sürecinde, konu ile ilgili dağınık halde bulunan gereçlerin pragmatik bir görevi yerine getirmek için bir araya getirilmesi ya da kullanılması olarak tanımlanan brikolaj tekniğinin (Neuman 2012) gerekleri takip edilmiştir. Bu şekilde soruların oluşturulması aşamasında konu ile ilgili literatür ve doküman taraması ile çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Soru havuzunun oluşturulmasında temel alınan kaynaklar; Gültekin ve

ark (2001), Fırat (2008), Baykara Pehlivan ve Baykara Acar (2009), Fırat (2009), Aykara (2011)'dır. Görüşme formunda katılımcılar ile ilgili temel bilgileri içeren (yaş, cinsiyet, meslek, çalışılan kurum ve çalışma süresi) sosyo-demografik soruların yanı sıra, söz konusu ideal kurumun nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak zihinsel engellilerin istihdam olanakları, zihinsel engellilere yönelik hizmet sunumundaki ihtiyaçlardan hareketle zihinsel engellilere yönelik oluşturulacak bir ideal kurumda ne tür hizmetler ve uygulamaların yer alması gerektiği, böyle bir kurumun personel durumunun niteliği ve niceliği noktasında hangi meslek elemanlarının yer alması gerektiği ile ilgili açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Çünkü kapalı uçlu sorular, henüz kuramsal altyapısı yeterli düzeyde oturmamış konuları incelemede sınırlayıcı olabilir ve incelenen konuyla ilgili önemli değişkenler gözden kaçabilir (Uçak 2000, Yıldırım ve Şimşek 2008). Açık uçlu soru yönteminin tercih edilmesinin bir diğer nedeni ise nitel araştırmacıların beklenmedik olana açık olmaları, bir araştırma projesinin yönünü veya odağını değiştirmeye istekli olmaları ve bir projenin orjinal araştırma sorusunu terk edebilmeleridir (Neuman 2012). Diğer bir ifade ile nitel araştırmada esnek bir tutum hâkim olmasından dolayı (Yıldırım ve Şimşek 2008) açık uçlu soru yöntemi tercih edilmiştir.

2.6. Araştırmada Verilerin Toplanması

Verilerin toplanma zamanına göre araştırmaların genel olarak kesitsel ve boylamsal olmak üzere ikiye ayrıldığı belirtilmektedir. Buna göre araştırma için gereken veriler belirlenen bir aralıkta toplandığından kesitsel yaklaşımın temel alındığı söylenebilir (Neuman 2012, Büyüköztürk ve ark 2013).

Araştırmada veriler derinlemesine görüşme yapılarak toplanmıştır. Çünkü nitel araştırma sürecinde en etkili veri toplama tekniğinin yüz yüze görüşme tekniği olduğu belirtilmektedir (Punch 2005, Geray 2006, Saban ve ark 2010, Kuş 2012). Görüşme, sosyal olguların göreliliğini ve hareketliliğini bir an için de olsa yakalamaya ve anlamaya yöneliktir. Bu yöntemlerin en önemli katkısı, araştırılan konuyu, ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeye ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya olanak vermesidir (Yıldırım ve Şimşek 2008). Tamamen yapılandırılmış görüşme nicel araştırma alanına girdiğinden nitel araştırmada her zaman açık uçlar bulunmasının altı çizilmektedir (Punch 2005, Kuş 2012).

Literatür taraması sonucunda oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırma kapsamındaki katılımcılara uygulanmadan önce genelde nitel araştırma özelde zihinsel engellilik konularında çalışma yapmış dokuz uzmanın değerlendirmesine sunulmuştur. Değerlendirme sonucunda uzmanlar tarafından yapılan düzeltmeler değerlendirilerek görüşme formuna son şekli verilmiştir.

İki aşamada gerçekleşen uygulamada: *birinci aşamada* katılımcılardan kendilerini tanıtıcı bilgiler istenmiş, *ikinci aşamada* araştırmanın problemine ilişkin hazırlanan sorular sorularak veri toplama işlemi süreci tamamlanmıştır. Katılımcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler yaklaşık olarak otuz dakika kadar sürmüş olup her bir görüşme katılımcının izni doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

2.7. Araştırmada Verilerin Değerlendirilmesi

Nitel araştırmada veriler, belirli olayların betimlemeleri veya alıntılar da dahil olma üzere kelimeler biçimindedir (Neuman 2012). Bu nedenle de verilerin değerlendirilmesi sürecinde nitel araştırma desenine uygun yöntemler tercih edilmelidir. Bu yöntemlerin literatürde betimsel analiz ve betimsel analizin bir adım ilerisi olarak nitelenen içerik analizi olduğu belirtilmektedir (Bilgin 1995, Punch 2005, Geray 2006, Gökçe 2006, Yıldırım ve Şimşek 2008)

Nitel araştırmada verilerin değerlendirilmesindeki amaç, araştırılan konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır. Bunun için de toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması ve araştırmaya konu olan bireylerin görüş ve deneyimlerinin mümkün olduğu ölçüde doğrudan sunulması önemlidir. Verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması, araştırma sonucunda ulaşılan sonuçların geçerlik ve güvenirliğine ilişkin önemli bir göstergedir. Bu tür veriler, nicel araştırmada toplanan sayısal verilerin istatistiksel testlere temel oluşturması gibi, daha sonra yapılacak içerik analizlerine temel oluşturur (Yıldırım ve Şimşek 2008). Ek olarak içerik analizinin yorumu ön plana çıkardığı ve bunun da kişisel yaratıcılığa imkân verdiği belirtilmektedir (Bilgin 1995). Kişisel yaratıcılığı ön plana çıkarmasından dolayı da nitel veri çözümlemesinde tek bir yöntem bilimsel çerçevenin veya reçetenin olmadığının altı çizilmektedir (Punch 2005).

Araştırmada verilerin içerik analize tabi tutulmasından sonraki aşamada tematik kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Tematik kodlama, verilerin kavramlar,

başlıklar ve temalara göre sınıflandırılmasıdır. Tematik kodlamada anlamların zıtlıkları, karşılaştırılmaları ve soyutlamaları ön plandadır ve vurgu "*tekrarlanan ifadeler"*e yöneliktir (Geray 2006). Kodlama nitel verileri *"düzenliliklerini"* bulmak için kilit önem arz etmektedir. Kodlar, veri setlerini örüntüler-temalar etrafında kümeler (Punch 2005).

Nitel araştırmada kodlama üç şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; *"daha önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama", "verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama"* ve *"genel bir çerçeve içinde yapılan kodlama"*dır. İlk kodlamada araştırmanın temelini oluşturan bir kuram ya da kavramsal çerçeve mevcutsa veriler toplanmadan önce bir kod listesi çıkarmak mümkündür. İkinci kodlama belirli bir kuramsal temeli olmayan konularda yapılan araştırmalarda tercih edilir. Toplanan verilerin analizine rehberlik edecek bir kavramsal yapı olmadığında toplanan verilerin tümevarımcı bir analize tabi tutulması sonucu araştırmacı tarafından ortaya çıkarılır. Üçüncü ve bu araştırmada kullanılan kodlama ise genel bir çerçeve ile yapılan kodlamadır. Bu tür kodlama birinci ve ikinci tür kodlamanın birleşiminden oluşan kodlamadır. Verilerin analizinden ince genel bir kavramsal yapı oluşturmak mümkündür. Bu kavramsal yapıya göre kodlama yapılır. Ortaya çıkan yeni kodlar listeye eklenir. Önceden belirlenen kod listesi içerik analizini yönlendirirken, tümevarımcı bir yaklaşımla verilerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan veriler daha önceden oluşturulan kod listesine eklenir ya da yeni kodlara göre eski kodlar değiştirilir. Bu kodlama türünde genel kategoriler ve temalar önceden belirlenir ve bu temalar altında yer alabilecek daha ayrıntılı kodlar ise verilerin incelenmesi ile ortaya çıkar (Yıldırım ve Şimşek 2008). Araştırma kapsamında elde edilen görüşmeler neticesinde yaklaşık olarak iki yüz sayfaya yakın veri seti elde edilmiştir. Bu veri seti öncelikli olarak literatür taraması sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirtilen sorulara göre ana temalara ayrılmış ve genel bir çerçeve içinde kodlama yapılmıştır. Ana temalar altında katılımcıların verdikleri cevaplar içinden birbiriyle benzeşik ifadelerin aynı temalar altında olacağından hareketle alt temalar oluşturulmuştur. Ortaya çıkan yeni kodlar genel çerçeve içindeki kod listesine eklenmiş ve benzer ifadeler aynı tema altında birleştirilmiştir.

Çizelge 2.1. Araştırma kapsamında elde edilen veri setine göre oluşturulan ana ve alt temalara ilişkin bilgiler.

Ana Temalar	Alt Temalar
Sosyal yaşam	Katılım yoktur, yetersiz, sınırlı, düşük, iyi değil, koşula bağlı, daha iyi
Engeller	Eğitimsizlik, toplumsal damgalanma, devlet politikası, fiziki engeller, yoksulluk, aile, eğitimcinin niteliği, hayırseverlik ve medyatik yaklaşım, öğrenme güçlüğü
Örnekler	Yasal düzenleme, toplumsal farkındalık, etkin eğitim, sosyal politika, aile, STK (Sivil Toplum Kuruluşu)
Hizmetler	Boş zaman eğitimi, sosyal beceri eğitimi, mesleki beceri eğitimi, görsel sanatlar eğitimi, akademik beceri eğitimi, sportif eğitim, günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi, müzik eğitimi
Birimler	Sanat atölyesi, okuma salonu, spor salonu, tarım alanı, mesleki atölyeler, teknoloji salonu, stres odası, günlük yaşam odası, kavram odası
İstihdam	Olumlu, eğitime bağlı, refakatçi şartı
Çalışabilecekleri meslekler	Engel derecesi/kişilik özellikleri/becerileri, kompleks olmayan işler, hayvancılık, tarım, paketleme, servis, el sanatları
Meslek elemanları	Özel eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, sağlık personeli, branş öğretmenleri, psikolog, rehberlik ve psikolojik danışman, iş ve uğraşı terapisti (ergoterapist), çocuk gelişim uzmanı, bakım elemanı, oyun terapisti
Yaş	Yaş, ihtiyaç, engel derecesi, performans ve beceri düzeyi, sınırlama olmamalı
Aileler	Aile eğitimi, bilgi ve ihtiyaç analizi, faydalı olabileceği alanda katkı almak, grup çalışması, komite veya STK kurmak, etkinlik, aile refakatinde istihdam
Toplum	Bilgilendirme, toplum-engelli buluşması, olumlu örnekler, STK, istihdamda işbirliği
Mimari yapı	Tek katlı, tüm engel türlerine uygun, ferah, tek bir avludan mekanlara dağılım, uluslar arası standartlara uygun, bahçeli/havuzlu, doğal malzemeli, estetik mimarili, sıcak renkler
Konum	Şehrin içinde/hayata yakın, şehrin gürültüsünden uzak, ulaşımı kolay, yeşil alanlara yakın, toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde
Yönetim çatısı	Devlet, multidisipliner yönetim, üniversite, yerel yönetim, bağımsız

Çizelge 2.1'de görüldüğü üzere literatür taraması sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme forumundaki sorulara göre oluşturulan ana temalar *"sosyal yaşam", "engeller", "örnekler", "hizmetler", "birimler", "istihdam",*

"çalışabilecekleri meslekler", "meslek elemanları", "yaş", "aileler", "toplum", "mimari yapı", "konum" ve "yönetim çatısı"dır.

Ana temalara ilişkin olarak katılımcıların yanıtları doğrultusunda oluşturulan alt temaların ise "*katılım yoktur", "yetersiz", "sınırlı", "düşük", "iyi değil", "koşula bağlı", "daha iyi", "eğitimsizlik", "toplumsal damgalanma", "devlet politikası", "fiziki engeller", "yoksulluk", "aile", "eğitimcinin niteliği", "hayırseverlik ve medyatik yaklaşım", "öğrenme güçlüğü", "yasal düzenleme", "toplumsal farkındalık", "etkin eğitim", "sosyal politika", "aile", "STK (Sivil Toplum Kuruluşu)", "boş zaman eğitimi", "sosyal beceri eğitimi", "mesleki beceri eğitimi", "görsel sanatlar eğitimi", "akademik beceri eğitimi", "sportif eğitim", "günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi", "müzik eğitimi", "sanat atölyesi", "okuma salonu", "spor salonu", "tarım alanı", "mesleki atölyeler", "teknoloji salonu", "stres odası", "günlük yaşam odası", "kavram odası", "olumlu", "eğitime bağlı", "refakatçi şartı", "engel derecesi/kişilik özellikleri/becerileri", "kompleks olmayan işler", "hayvancılık", "tarım", "paketleme", "servis", "el sanatları", "özel eğitim öğretmeni", "sosyal hizmet uzmanı", "sağlık personeli", "branş öğretmenleri", "psikolog", "rehberlik ve psikolojik danışman", "iş ve uğraşı terapisti (ergoterapist)", "çocuk gelişim uzmanı", "bakım elemanı", "oyun terapisti", "yaş", "ihtiyaç", "engel derecesi", "performans ve beceri düzeyi", "sınırlama olmamalı", "aile eğitimi", "bilgi ve ihtiyaç analizi", "faydalı olabileceği alanda katkı almak", "grup çalışması", "komite veya STK kurmak", "etkinlik", "aile refakatinde istihdam", "bilgilendirme", "toplum-engelli buluşması", "olumlu örnekler", "STK", "istihdamda işbirliği", "tek katlı", "tüm engel türlerine uygun", "ferah", "tek bir avludan mekanlara dağılım", "uluslar arası standartlara uygun", "bahçeli/havuzlu", "doğal malzemeli", "estetik mimarili", "sıcak renkler", "şehrin içinde/hayata yakın", "şehrin gürültüsünden uzak", "ulaşımı kolay", "yeşil alanlara yakın", "toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde", "devlet", "multidisipliner yönetim", "üniversite", "yerel yönetim", "bağımsız"* olduğu görülmektedir.

Veriler değerlendirilirken katılımcıların verdikleri tekrarlanan ifadelerden öne çıkan ifadeler alınmış ve direkt olarak katılımcının cümleleriyle örneklendirilmiştir. Tekrarlanan yanıtlarda öne çıkan yanıt belirlenmemişse ya da katılımcılar tekrarlanan yanıtlarda benzer cümleleri kullanmışlarsa direkt alıntı kullanılmamış, araştırmacı benzer ifadeleri kendi cümleleriyle ifade etmiştir. Böylece her alt tema için yanıtlar

arasından öne çıkan cümlelere yer verilmediği görülmektedir (Punch 2005, Geray 2006, Yıldırım ve Şimşek 2008).

2.8. Araştırmanın Etiği

Araştırma öncesi Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nden 29.01.2014 tarihli ve 2014/06 karar sayılı Etik Kurul onayı alınmıştır. Çalışmada görüşmeye başlamadan önce yüz yüze görüşülecek katılımcılardan ses kayıt cihazı kullanımıyla yazılı onam alınmıştır. Katılımcılar için (yüz yüze görüşülen ve elektronik ortamdan ulaşılan) araştırmanın yapılma amacı, süresi ve araştırma süresince yapılacak işlemler anlayacakları bir dille kısaca açıklanarak "Aydınlatılmış Onam" ilkesi, bireylerin istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilerek "Özerklik" ilkesi, bireysel bilgilerin araştırmacı ile paylaşıldıktan sonra korunacağı söylenerek "Gizlilik ve Gizliliğin korunması" ilkesi yerine getirilmiştir. Araştırma sırasında görüşmeden vazgeçen katılımcılara kendilerinin verileri silinerek değerlendirmeye alınmayacağı açıkça ifade edilmiştir.

2.9. Araştırmanın Çalışma Takvimi

Araştırma süreci aşağıdaki takvim aşaması kapsamında gerçekleştirilmiştir:

- Konu seçimi ve literatür değerlendirmesi (kaynak taraması, konunun seçimi; konunun sınırlarının belirlenmesi): 4 ay (Eylül-Aralık 2013)
- Tez önerisi verilmesi (projenin yazımı; teslim edilmesi ve kabulü): 3 ay (Ocak-Mart 2014)
- Literatür değerlendirmesi ve veri toplama formu (literatür özetinin yazılması): 3 ay (Nisan-Haziran 2014)
- Gerekli izinlerin alınması, verilerin toplanması ve verilerin analizi (araştırma yerinde örneklem üzerinde veri toplama araçlarının uygulanması, verilerin istatistik analizinin yapılması): 7 ay (Temmuz 2014-Ocak 2015)
- Araştırma raporunun yazılması (bulgular; Tartışma; Özet; Sonuç ve Önerilerin yazımı): 3 ay (Şubat-Nisan 2015)

2.10. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma nitel araştırma deseni ile tasarlandığından nicelik olarak küçük bir grupla derinlemesine bilgi toplamayı amaç edinmektedir. Araştırmanın yalnızca engellilik alanında uzman olduğu düşünülen küçük bir örneklemle (araştırma

grubuyla) yapılacak olması, konu ile ilgili verilerin evren üzerinde genellenememesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırmada izlenen yolu özetlemek gerekirse; literatür ataraması sonucu oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 18 katılımcıya yüzyüze ve derinlemesine görüşme yapılarak uygulanmıştır. Uygulama sırasında ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınan görüşmeler araştırmacı tarafından yazıya aktarılmış ve yaklaşık iki yüz sayfa veri seti elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara göre ana temalara ayrılan başlıkların altına katılımcıların yanıtlarına göre alt temalar oluşturulmuştur. Benzer yanıtlar aynı tema altında birleştirilmiştir. Bulgular değerlendirilirken, aynı veya benzer ifadeleri olan katılımcıların kullandıkları ifadelerden öne çıkanlar direkt olarak verilmiş; öne çıkan ifade yoksa veya aynı ifadeler kullanılmışsa araştırmacı kendi cümleleri ile aktarım yapmıştır.

3. BULGULAR

Çizelge 3.1. Katılımcılara ait tanıtıcı bilgiler.

Sosyo-Demografik Bilgiler	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Mesleği	Engellilik İle İlişkisi
Katılımcı 1	35	Kadın	Y. Lisans	Akademisyen	Tez
Katılımcı 2	42	Erkek	Doktora	Akademisyen	Tez, Danışmanlık
Katılımcı 3	50	Erkek	Doktora	Akademisyen	Danışmanlık, Koordinatörlükler, Engelli Çocuğa Sahip
Katılımcı 4	29	Kadın	Y. Lisans	Akademisyen	Tez, Araştırma
Katılımcı 5	57	Erkek	Doktora	Akademisyen	Bürokrasi
Katılımcı 6	25	Erkek	Lisans	Sosyal Projeler Sorumlusu	Proje
Katılımcı 7	57	Kadın	Lisans	Öğretmen	Moderatörlük, Danışmanlık, Proje
Katılımcı 8	35	Kadın	Doktora	Akademisyen	Tez, Proje
Katılımcı 9	28	Kadın	Y. Lisans	Akademisyen	Proje, Araştırma
Katılımcı 10	27	Erkek	Lisans	Özel Eğitim Uzmanı	Mesleği
Katılımcı 11	38	Erkek	Y. Lisans	Akademisyen	Tez, Araştırma
Katılımcı 12	32	Erkek	Lisans	Eğitim Koordinatörü	Kongre, Araştırma, Proje
Katılımcı 13	50	Erkek	Doktora	Akademisyen	Tez, Danışmanlık, Proje
Katılımcı 14	39	Erkek	Doktora	Öğretmen	Proje
Katılımcı 15	30	Erkek	Lisans	Görme Engelliler Teknoloji Birimi Sorumlusu	Proje, STK
Katılımcı 16	50	Erkek	Lisans	Sosyal Hizmet Uzmanı	Proje
Katılımcı 17	43	Kadın	Doktora	Akademisyen	Program Geliştirme Uzmanı
Katılımcı 18	38	Erkek	Y. Lisans	Engelsiz Üniversite Birim Sorumlusu	Tez, Kendisi Engelli

Çizelge 3.1'de katılımcılara ait tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; katılımcıların yaş aralığının 27 ile 57 arasında; 6'sının kadın, 12'sinin erkek; 7'sinin doktora, 5'inin yüksek lisans, 6'sının lisans düzeyinde sahip; 10'unun akademisyen 1'inin yerel yönetimde sosyal projeler sorumlusu, 1'inin özel

bir kurumda özel eğitim uzmanı, 1'inin yine özel bir kurumda eğitim koordinatörü, 2'sinin ı öğretmen, 1'inin sosyal hizmet uzmanı, 1'inin görme engelliler teknoloji birimi sorumlusu, 1'inin de engelsiz üniversite birim sorumlusu olarak görev yaptığı tespit edilmiştir. K1'in engellilikle ilgili tez çalışması olduğu; K2'nin engellilikle ilgili hem kendi tez çalışması olduğu hem de engellilikle ilgili tezlerde öğrencilere danışmanlık yaptığı; K3'ün öğrenci tezi danışmanlığı ve engellilikle ilgili öğrenci topluluğu koordinatörlüğü yaptığı ve kendisinin de engelli bir çocuğu olduğu; K4'ün engellilikle ilgili tez çalışması ve araştırmaları olduğu; K5'in şu an öğretim görevlisi olmasına rağmen uzun yıllar engellilikle ilgili kurum ve kuruluşlarda bürokratik görevlerde bulunduğu; K6'nın bir yerel yönetime bağlı olarak oyuncak yapımı ve engellilerin istihdam edileceği bir kafe projesinde görev aldığı; K7'nin Engelsiz Üniversiteler Platformu Moderatörlüğü görevini üstlendiği, bir üniversitede engelli öğrenci danışmanlığı yaptığı ve engelli öğrenciler için projeler ürettiği; K8'in öğrenci tezi danışmanlığı yaptığı ve özellikle mimari olarak engelli bireylerin fiziksel yaşamını kolaylaştırıcı projelerde görev aldığı; K9'un engellilerin eğitimi ile ilgili projelere ve araştırmalara katıldığı; K10'un mesleği olması sebebiyle özellikle zihinsel engelliler ile birebir uygulamalar yaptığı; K11'in engellilikle ilgili tez çalışması ve çeşitli projeleri olduğu; K12'nin kongre ve araştırmalarda katılımcı olduğu ve özellikle engelli bireylerin istihdamına yönelik projelerde görev aldığı; K13'ün engellilikle ilgili hem kendi tez çalışması olduğu hem de engellilikle ilgili tezlerde öğrencilere danışmanlık yaptığı ve ayrıca engellilerin istihdamı ile ilgili Avrupa Birliği tarafından kabul edilen bir projesi olduğu; K14'ün özellikle Milli Eğitim Bakanlığının engellilerin eğitimi ile ilgili düzenlediği projelere katıldığı; K15'in özellikle görme engelli bireylerin mobil ve bilgisayar teknolojilerini kullanabilmeleri konusunda pek çok projeye katıldığı ve Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu adına bir ilin temsilciğini yürüttüğü ve yine engelsiz erişim ile ilgili bir sivil toplum kuruluşunda üyeliğinin devam ettiği; K16'nın 20 yıldan fazla bir süre engellilik alanında uygulama yapan kurum ve kuruluşlarda çalıştığı ve engellilerin istihdamı ile ilgili Türkiye'de bir ilk olan kafe projesinde görev aldığı; K17'nin özel gereksinimli çocukların öğrenimleri için bireysel programlar hazırladığı; K18'in engellilik ile ilgili tez çalışması olduğu ve kendisinin de görme engelli olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.2. Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımları ile ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Sosyal Yaşama Katılım	n	Katılımcılar
Katılım yoktur	1	K3
Yetersiz	9	K1, K2, K9, K12, K13, K14, K15, K17, K18
Sınırlı	2	K4, K5
Düşük	2	K6, K10
İyi değil	1	K7
Koşula bağlı	2	K6, K8
Daha iyi	2	K11, K16

Çizelge 3.2'de zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımları ile ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımları ile ilgili olarak; katılımcılardan 1'inin zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı için yok; 9'unun yetersiz; 2'sinin sınırlı; 2'sinin düşük; 1'inin iyi değil; 2'sinin koşula bağlı; 2'sinin daha iyi olarak nitelendirdikleri tespit edilmiştir. Benzer ifadeleri kullanan katılımcıların farklı gerekçeler sundukları belirlenmiştir. Örneğin; K1 *"Engelli bireyler ülkemizde yeterli/olması gereken düzeyde sosyal yaşama katılamıyor. Bunun en temel göstergesi aynı zamanda insan hakkı da olan çalışma hakkıdır. Engelli işsizliği genel işsizlik ile karşılaştırıldığında oran yüksektir"* diyerek zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımındaki yetersizliğin nedeni olarak çalışma yaşamından uzak kalmalarını göstermektedir. K2 eğitim kurumlarında zihinsel engellilere verilen eğitimin sosyal yaşama adaptasyon için yetersiz olduğunu; K9 "*Ülkemizde zihinsel engellilerin sayısı, engel durumları, ihtiyaçları konusunda yeterli istatistiklerin bulunmadığını düşünüyorum. Hala birçok aile zihinsel engelli çocuğu olduğunu gizleme eğilimde. Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımının yetersiz olduğunu düşünüyorum"* diyerek zihinsel engellilikle ilgili ülkemizde yapılan istatistikî çalışmaların yetersiz olduğunu; K12 zihinsel engelli bireylerin istihdama katılım oranında geride kaldıklarını; K13 *Şu anda zihin engelliler kendilerine dönük birçok hizmet var. Katılımın şu anda yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Devlet birçok hizmeti sunuyor ama katılımları çok yüksek değil. Büyük oranda yine ailelerle birlikte yaşamaya devam ediyorlar"* ifadesiyle devletin hizmetlerine rağmen zihinsel engelli bireylerin büyük oranda aile içinde kaldıklarını; K14 toplumsal kabul düzeyinin düşük olmasını ve aile isteksizliğini vurgulamaktadır. K15'in zihinsel engelli bireylerin eğitim konusunda doğru yönlendirilmemelerine; K18'in zihinsel

engelli bireylerin eğitiminde iyi bir model ve tesis yokluğunu etkili gördüğü tespit edilmiştir. K4'ün ailelerin imkanlara ulaşmasının güçlüğünü, K5'in engellilerin sayısının, engel türlerinin ve ailelerinin değerlendirildiği veri eksikliğini zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımının sınırlı olmasını; K6'nın *"Zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılımı "engelsiz" bireylere oranla oldukça düşüktür. Bu genellemenin altında belirtmek gerekir sosyal yaşama katılımda zorlanma, engel derecesi ve engel türüne göre değişmektedir. Bunun yanı sıra kişinin yaşadığı ülkenin gelişmişlik düzeyi ve fırsatları, dahil olduğu aile yapısı, dahil olduğu sosyal sistem, aldığı eğitimler de sosyal yaşama katılım konusunda bireyi etkileyen değişkenlerdir"* diyerek zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını yetersiz olarak değerlendirmesinin yanı sıra bu durumun bireyin içinde yaşadığı toplumun özellikleri, gelişmişlik düzeyi ve aile yapısı gibi koşullara bağlı olduğunu vurgulamaktadır. K8'in çekinmeleri sebebiyle sosyal yaşama katılımlarının yetersiz olduğunu belirttiği; K11'in "*2005 yılına kadar, daha doğrusu 2006 yılına kadar zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılımları çok fazla değildi. 2006 yılından sonra aslında zihinsel engelli kategorisine giren özürlüler diyim, onlar biraz daha sosyal hayatta, ama bu sosyal hayata katılımları en başta okullaşmayla oldu. Okullaşmanın dışında yine mesleki anlamda 2010-2011 yılından sonra yaygınlaşmaları söz konusu. Bu arada okullaşma sürecinin tamamlanması gerekiyordu. Mevzuatın yeni değişmiş olması, yani özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin yeni değişiyor olması ve değiştiriliyor olması, birazcık bunlara bir ivme kattı, sosyal yaşam içerisinde"* diyerek eskiye oranla okullaşma oranının artması ve yasal düzenlemelerle; K16'nın var olan kaynaklara ve olanakların ulaşılabilir ve sürdürülebilir olmayışıyla zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını ilişkili buldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 3.3. Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını engelleyen nedenler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Sosyal Yaşama Katılımı Engelleyen Nedenler	n	Katılımcılar
Eğitimsizlik	7	K1, K2, K5, K6, K11, K15, K18
Toplumsal damgalanma	11	K1, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14
Devlet politikası	6	K5, K6, K11, K12, K13, K16
Fiziki engeller	4	K2, K4, K6, K8
Yoksulluk	2	K1, K8
Aile	3	K12, K15, K17
Eğitimcinin niteliği	3	K12, K16, K18
Hayırseverlik ve medyatik yaklaşım	1	K5
Öğrenme güçlüğü	1	K3

Çizelge 3.3'te zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını engelleyen nedenler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını engelleyen nedenler ile ilgili olarak katılımcılardan 7'sinin eğitimsizlik; 11'inin toplumsal damgalanma; 6'sının devlet politikası; 4'ünün fiziki engeller; 2'sinin yoksulluk; 3'ünün aile; 3'ünün eğitimci niteliği; 1'inin hayırseverlik ve medyatik yaklaşım; 1'inin de öğrenme güçlüğü cevabını verdiği tespit edilmiştir. "Eğitimsizlik" başlığıyla ilgili olarak K11 "*kendi çalıştığım saha ve alan, bu alanla ilgili olması belki birçok farklı düşünceyi akıllara getiriyor. Bunların başında da çevrenin eğitilmesi, çevre eğitimi yani sadece yasal boyut değil aslında, çevre eğitimi çok kısıtlı ve sınırlı, engelli çocuğa sahip aileler, engelli bireye sahip bireyler yakından da bu konuda çok böyle mazlum yani çok fazla bir bilgileri söz konusu değil, bilgileri olmadığından dolayı da yani kim nereye yönlendirirse o şekilde bir hareket eğilimi içerisinde"* ifadesiyle kendi uygulama tecrübelerine de dayanarak engelli bireylerle ilgili hem çevrenin hem içinde yaşadığı ailenin, toplumun eğitimsizliğine vurgu yapmaktadır. Bu ifade ile aynı zamanda engelli birey ve ailelerinin yeterli bilgi ve eğitime sahip olmaksızın yanlış da yönlendirilebileceklerine, hatta bu durumun istismara neden olabileceğine vurgu yapılmaktadır. "Toplumsal damgalanma" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar toplumda engelli bireylere karşı bakışın onları sosyal yaşama katılımını engellediğini ve onları toplumun dışına ittiğini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak K9 "*Zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılımı önündeki en büyük engelin tutumların olduğunu düşünüyorum. Zihinsel engellilere karşı sergilenen korkma, çekinme, ona*

doğru bakmayıp görmezden gelme gibi tutumlar onların sosyal yaşama katılımını zorlaştırıyor" toplum içinde zihinsel engellilerin dışlandığına vurgu yapmaktadır. K14 "*idealist bir anne çocuğuna eğitim ortamlarından ve sosyal hayattan yararlandırmak isteyerek dışarı çıkarttığında, sınıflarda diğer öğrenciler, toplumda diğer insanlar, hatta akrabalar bile buna tepki gösterdiği veya onun geldiği yerlerde olmadıkları görülüyor. Buda ister istemez çocukları bu hayattan çekme, dışarı çıkartmama, saklama gibi davranışlara yöneltiyor benim düşüncem"* ifadesiyle toplumsal damgalanma nedeniyle ailelerin çocuklarını toplumun ortak yaşam alanlarından çektiğini belirtmektedir. "Devlet politikası" ile ilgili olarak katılımcılar tarafından zihinsel engelli bireylere verilen eğitimlerin sosyal yaşamı destekleyici olmadığı, gerekli istatistiki verilerin yeterli olmadığı, zihinsel engellilere yönelik istihdam alanlarının sağlanmadığı ve buna bağlı olarak yapabilecekleri alanda duyulan iş gücü ihtiyacına katkı düzeylerinin ölçülemediği, kalıcı bir devlet politikası yerine değişken bir hükümet politikası izlendiği belirtilmekte; konu ile ilgili olarak K6 "*Sanayi toplumunun gelişmesi ile birlikte genel politika "sağlıklı", tek tip insanları desteklemek; hasta, yaşlı, engelli bireylerden oluşan dezavantajlı ve aktif iş gücüne katılım gösteremeyen bireyleri dışarıda bırakmak şeklinde olmuştur. Bu bireyler kapatılmış, şehirlerden uzak yerlerde yaşamaya zorlanmıştır. İnsan hakları düşüncesinin gelişimi ile birlikte devletler bu alanda dikkatli davranmaya başlamış ancak hala yeterli düzeylerde çalışma yapmamıştır. Yukarıda bahsedilen engelli bireylerin sosyal yaşama katılmama sebepleri büyük oranda devlet politikası ile ilintilidir"* diyerek engellilere yönelik devlet politikalarının şekillenmesine neden olan gelişmelere atıfta bulunmakta ve politika gereği devletlerin engelli bireyleri toplumsal alanlardan uzak tuttuklarını vurgulamaktadır. "Fiziki engeller" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar tarafından mimari anlamda engelli bireylerin engel türlerine göre tasarlanmayan yapıların engelli bireylerin sosyal yaşamda yer bulamamalarına neden olduğu vurgulanmaktadır. Fiziki engelleri açıklarken K8'in "*İnsanın temel gereksinimleri işte fizikselden kendini kanıtlamaya doğru çıkıyor. Zihinsel engelliler fiziksel gereksinimler adımında en alt adımda yani en temel işlevlerinde ne yazık ki çevresel faktörler (ben bunu çok önemsiyorum), çevresel faktörlerin onlar için düzenlenmemiş olmasından dolayı o adımı geçemedikleri için sosyal hayata katılamıyorlar. Dışarıda kalıyorlar"* diyerek Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi üzerinden zihinsel engelli bireylerin ihtiyaç şeması içindeki yerini tanımladığı görülmektedir. "Yoksulluk" başlığında katılımcılar maddi imkânsızlıklar nedeniyle

sosyal yaşama katılımın sağlanamadığını belirtmektedirler. "Aile" başlığında ailelerin pek çok şeyi koruma içgüdüsüyle zihinsel engelli birey yerine yapmalarının ve zihinsel engelli bireyleri saklama eğiliminde olmalarının, ailenin engel türü ve derecesi hakkında yeterli bilgiye ve doğru yönlendirmeye uzak olmalarının sosyal yaşama katılıma etki ettiği üzerinde durulmaktadır. Bununla ilgili olarak K12 "*özellikle dede anneanne, babaanne yani üst nesilde daha fazla olmakla birlikte çocukla ilgilenmeyen, yani anne ilgileniyorsa babada baba ilgileniyorsa annede de ayni süreç söz konusu. Buradaki verilerimde de diğer okuldaki verilerimde de ben bunu çok fazla yaşadım. Öğrenmesin sanki ne olacak mantığı. Ya da ben bakarım benim param ona da yeter. Olaya sadece bu şekilde bakıyor olmaları"* diyerek ailelerin öncelikli olarak zihinsel engelli bireyin bakımını önemsediklerini; ancak bunu yaparken onu istihdam alanlarından ve sosyal yaşamdan izole ettiklerini vurgulamaktadır. "Eğitimcinin niteliği" başlığı için katılımcılar alanda zihinsel engelli bireylerin eğitimiyle ilgilenen alan dışı yöneticiler olduğunu, bilinçsiz eğitimcilerle uygulamalar yapıldığını ve alanda çalışan farklı meslek grupları (psikologlar, özel eğitimciler, çocuk gelişimciler, sosyal hizmet uzmanları) arasında multidisipliner yaklaşımın benimsenememesi üzerinde durulmaktadır. K5 "hayırseverlik ve medyatik yaklaşım"la hak temelli yaklaşımdan uzaklaşıldığını, bu durumun zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını olumsuz etkilediği üzerinde durulmaktadır. K3 *"Bir kere çok zor. Onlara çok basit bir şeyi öğretmek belki zaman aylar bazen yıllar alabiliyor. Dolayısıyla devamlı bir ilgi ve uğraş gerektiren bir… Derecesi hele de biraz ağırsa bu tamamen içine kapanık bir şekilde çalışıyor zor yani. Onların sosyal hayatın içine girmeleri ciddi derecede emek ve uğraş gerektiriyor. Devamlı yanında birilerinin bulunması gerekiyor. O açıdan tabi sıkıntılı"* diyerek zihinsel engelli bireylerin öğrenme sürelerinin sosyal yaşama katılımları ile ilişkili olduğunu ve katılımı çok da mümkün görmediğini ifade etmektedir.

Çizelge 3.4. Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını engelleyen nedenleri ortadan kaldırma ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Sosyal Yaşama Katılımı Engelleyen Nedenleri Ortadan Kaldırmak için Öneriler	n	Katılımcılar
Yasal düzenleme	3	K1, K4, K10
Toplumsal farkındalık	12	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K11, K14, K15, K17
Etkin eğitim	8	K1, K4, K5, K10, K12, K13, K14, K18
Sosyal politika	3	K8, K12, K16
Aile	2	K17, K18
STK (Sivil Toplum Kuruluşu)	1	K5

Çizelge 3.4'te zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını engelleyen nedenleri ortadan kaldırma ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını engelleyen nedenleri ortadan kaldırma ile ilgili olarak katılımcılardan 3'ünün yasal düzenleme, 12'sinin toplumsal farkındalık, 8'inin etkin eğitim, 3'ünün sosyal politika, 2'sinin aile ve 1'inin STK cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Yasal düzenleme" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar zihinsel engelli bireylerle ilgili olarak yasal düzenlemelerin yetersiz olduğuna ve sosyal yaşama katılımın sağlanabilmesi için bu düzenlemelerin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. "Toplumsal farkındalık" başlığı ile ilgili olarak K6 "*Toplumda birlikte yaşama bilinci geliştirmek beraberinde her bireye önem verme pratiğini geliştirecektir. Bu bilince sahip bir toplumda veya toplulukta bireyler sahip oldukları özeliklere göre değerlendirilemeyecektir. İnsanlar birlikte yaşadıkları kişilerin özelliklerine ve hassasiyetlerine duyarlı olduğu zaman erişilebilirlik üzerine daha fazla düşünülecektir. Aileler ve sosyal gruplar daha duyarlı olacaktır. Toplumdaki dönüşüm doğalında devlet politikasındaki dönüşümü getirecektir"* diyerek toplumsal farkındalık ve birlikte yaşama bilincinin beraberinde ulaşılabilirliği ve sosyal politika üretimini de getireceğini vurgulamaktadır. Bu ifade aynı zamanda yasal düzenlemelerin ilk basamağının toplum içinde "gerekliliğin fark edilmesi" olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak K11 "*sokaktaki insanlara broşürler ya da afişler ya da bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Ama bunların hiçbiri yapılmıyor. Rehber araştırma merkezi zaten istatistik alanda herhangi bir çalışma yapıp da şuanda bulunduğu bölgede şu kadar bir engellilik vardır ya da özürlülük vardır gibi bir*

çalışma zaten yok. İşte aile sosyal politikalar zaten kurmuş olduğu rehabilitasyonlarını şehir dışlarına kuruyor. Yani biz ne kadar halktan uzak ya da toplumdan uzak yaparsak yani herhalde ki bunları halkın ya da toplumun içerisine katmadığımız sürece sosyalleşme mümkün değil gibi geliyor" diyerek zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı ile ilgili olarak bölgesel anlamada istatistiki çalışmalar yapılması gerektiğini ve açılan kurumların sosyal yaşam alanlarından uzak olmaması gerektiğinin altını çizmektedir. "Etkin eğitim" başlığında katılımcılar zihinsel engelli bireylerin eğitimleri ile ilgili olarak sosyal yaşama katılımı kolaylaştırıcı uygulamalar yapılması gerektiğini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak K12 *"bir ara ben özel eğitimle ilgili yönetmelikleri takip edemez durumdaydım. Düz mantık olarak her çocuğa belli miktarda eğitim verelim biz bu çocuklara omur boyu eğitim verelim. Zaten devletin politikası orada yanlış başlıyor. Biz tamam doğdu down sendromlu bir çocuk biz buna omur boyu eğitim verelim mantığı var. Ama yurtdışına baktığımızda insanlar diyorlar ki biz buna küçük yasta mümkün olduğunca fazla verelim. İlerleyen yaslarda kendisi hayatına devam etsin"* ifadesiyle ülkemizde zihinsel engelli bireylerin eğitimine ilişkin oturmuş bir sistem olmadığına dikkat çekmektedir. Ayrıca yurtdışındaki uygulamalarla bir karşılaştırma yapılmakta ve eğitimin erken yaşta yoğun bir şekilde başlaması gerektiği belirtilmektedir. "Sosyal politika" başlığında katılımcılar zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen nedenlerin ortadan kaldırılmasının onlar için sosyal politika üretmekle mümkün olabileceğini vurgulamakta ve gerekli noktalarda onlara pozitif ayrımcılık da yapılabileceğini eklemektedirler. K16 bunu *"Para, Politika (sosyal politika), Personel"* ifadesiyle *"3 P Kuralı"* olarak nitelendirmektedir. "Aile" başlığında katılımcılar zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı için çalışmaya ailelerden başlanması gerektiğini böylece bireylerin aile içinde değil; aileyle birlikte sosyal yaşam içinde yaşamlarını devam ettirebilecekleri belirtmektedirler. K5 sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yapılması gerektiğine, böylelikle zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşam alanlarına kaynaştırılabileceğine vurgu yapmaktadır.

Çizelge 3.5. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilmesi gereken hizmetler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

İdeal Kurumda Verilmesi Gereken Hizmetler	n	Katılımcılar
Boş zaman eğitimi	12	K3, K4, K5, K6, K7, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18
Sosyal beceri eğitimi	15	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17
Mesleki beceri eğitimi	15	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18
Görsel sanatlar eğitimi	12	K3, K4, K6, K7, K8, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18
Akademik beceri eğitimi	14	K1, K2, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18
Sportif eğitim	15	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18
Günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi	15	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18
Müzik eğitimi	15	K1,K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18

Çizelge 3.5'te zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken hizmetler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken hizmetler ile ilgili olarak katılımcılardan 12'sinin boş zaman eğitimini, 15'inin sosyal beceri eğitimini, 15'inin mesleki beceri eğitimini, 12'sinin görsel sanatlar eğitimini, 14'ünün akademik beceri eğitimini, 15'inin sportif eğitimi, 15'inin günlük yaşam ve özbakım beceri eğitimini, 15'inin müzik eğitimini gerekli gördükleri tespit edilmiştir. "Boş zaman eğitimi" başlığıyla ilgili olarak katılımcılar zihinsel engelli bireylerin boş zamanlarını kaliteli değerlendirebilmeleri gerektiğini, bunun için de eğitime gerek olduğunu vurgulamaktadırlar. "Sosyal beceri eğitimi" başlığında katılımcılar sosyal iletişimin yalnızca konuşma olarak algılanmaması gerektiğine vurgu yaparken konuşamayan engelli bireylerin iletişim kuramayacağının düşünülmemesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu nedenle katılımcılardan K8 "*kendini ifade etme ve iletişim beceri eğitimi olmalı"* diyerek zihinsel engelli bireylerin bu konuda desteklenmeleri gerektiğine dikkat çekmektedir. "Görsel sanatlar eğitimi" başlığı için yine K8 "*Sanat eğitimi, sanatsal eğitimlerin ağırlıkta olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü sanat ki bunun içine spor ve müziği de dahil ediyorum insanın kendini ifade edebileceği en güzel araç. O yüzden diğer eğitimlerdense mesleki, sosyal ve akademiktense sanat eğitiminin ağırlıklı verilmesini, bu şekilde kendini*

daha iyi dile getirebileceğini düşünüyorum. Herkes sanatsal bir beceriyle içindekileri dışa daha rahat vurabilir" diyerek sanat dallarıyla ilgili eğitimlerin zihinsel engelli bireylerin kendini ifade etme konusunda da yardımcı olacağını belirtmektedir. "Akademik beceri eğitimi" ile ilgili olarak katılımcılar akademik beceri eğitiminin zihinsel engelli bireylerin yaşamın her alanında ihtiyaç duyabileceği bir eğitimi olduğunu vurgulamaktadırlar. Bununla ilgili olarak K13 "*akademik beceriye ihtiyaç var. Belki okuduğunu anlama becerisi olmayabilir ama okumayı kazanabilir. Matematiksel dört işlemi yapmayabilir ama rakamları tanımaya ihtiyacı vardır. Örneğin basit bir fotokopi çekme becerisi kazandıracağınızı düşündüğünüz zaman iki tane dediğin zaman ikinin ne olduğunu bilmesi lazım. Panel üzerinde ikiyi işaretleyebilmesi lazım. Yine akademik beceriye ihtiyaç var. Yani sadece tek yönlü değil çünkü normal gelişim gösteren insanlarda düşündüğümüz zaman tüm bu beceriler kazandırılıyorsa, bu becerilere az da olsa zihin engelli çocukların da ihtiyacı var. Ama onlar kadar fonksiyonel kullanmayabilirler. Ama ihtiyaç noktasında bunların da kazandırılması gerekiyor"* diyerek zihinsel engelli bireylerin yapamayacağını, başaramayacağını düşünerek ihtiyaç duyabileceği eğitimlerden yoksun bırakılmaması gerektiğini, örneğin basit istihdam alanlarında bile rakamları tanımaya ihtiyacı olabileceği düşüncesiyle bu eğitimin gerekliliğini belirtmektedir. "Sportif eğitim" başlığında katılımcılar sportif faaliyetlerin zihinsel engelli bireylerin hem fiziksel hem de sosyal olarak gelişimlerine katkı sağlayacağını belirtmektedirler. Ayrıca bu eğitim kapsamında yalnızca spor yapmanın değil ne kadar sıklıkla yapılması gerektiğinin de öğretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. "Günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi" ile ilgili olarak katılımcılar zihinsel engelli bireylerin kişisel bakımları, temizlikleri ve günlük aktiviteleri konusunda eğitime ihtiyaç duyduklarını ve hedeflenen ideal kurumda bu alana yönelik de eğitimler olması gerektiğini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak "*aslında bağımsız yasayabilme gibi bir şey... Kendi başlarına kaldıklarında bir evde neler yapmaları gerekiyor. Mesela burada şey olabilir. Tehlike anında ne yapacak bu çocuklar, zor bir durumda ne yapacak, kimden yârdim isteyecek. Sorunlarla basa çıkmayı öğretmek. Belki bizim eğitimimizin en büyük eksiği o da olabilir. Basmakalıp şeyler öğretiyoruz, rutin her şeyi öğretiyoruz. Bir çocuğa yemek yapmayı öğretiyoruz ama yemeği yaparken ocak alev alırsa ne yapacağını öğretmeyi hiç birimiz düşünmüyoruz. Bu durumda da bu gençlerin bağımsız olarak bir evde yaşamalarının önüne geçmiş oluyoruz. Ya da diş fırçalamayı öğretiyoruz ama ne zaman fırçalaması*

gerektiğini öğretmiyoruz, sakal tıraşı olmayı öğretiyoruz ama ne zaman tıraş olması gerektiğini öğretmiyoruz. Daha çok biz beceri olarak olaylara bakıyoruz. Ama bu becerinin altında akademik kısımları, becerinin içindeki kısımlar maalesef boş kalan kısımlar. bunların üzerine yoğunlaşılması gerektiğini düşünüyorum" diyerek bu eğitimin zihinsel engelli bireylerin bağımsız yaşayabilme becerisi de kazanabileceklerine vurgu yapmaktadır. "Müzik eğitimi" başlığında katılımcılar bu tip eğitimlerin zihinsel engelli bireyler için önemine dikkat çekerek rahatlatıcı etkisi de olabileceğini belirtmektedirler.

Çizelge 3.6. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken birimler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

İdeal Kurumda Yer Alması Gereken Birimler	n	Katılımcılar
Sanat atölyesi	16	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18
Okuma salonu	16	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18
Spor salonu	16	K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18
Tarım alanı	15	K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18
Mesleki atölyeler	6	K3, K5, K6, K11, K12, K13
Teknoloji salonu	2	K8, K10
Stres odası	1	K8
Günlük yaşam odası	2	K9, K10
Kavram odası	1	K14

Çizelge 3.6'da zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken birimler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken birimler ile ilgili olarak katılımcılardan 16'sının sanat atölyesi, 16'sının okuma salonu, 16'sının spor salonu, 15'inin tarım alanı, 6'sının mesleki atölyeler, 2'sinin teknoloji salonu, 1'inin stres odası, 2'sinin günlük yaşam odası ve 1'inin kavram odası cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Sanat atölyesi" ile ilgili olarak katılımcılar resim ve müzik atölyesinin yanı sıra seramik, el işleri, ahşap işçiliği ve peluş oyuncak gibi atölyelerin de bulunmasını gerekli gördüklerini belirtmiştedirler. "Okuma salonu"nun önemine katılımcılardan çoğu vurgu yapmakta, K13 "*günlük gazete, dergiler ve takibiyle alakalı okuyamasa bile resimleriyle ilgili, çünkü sosyal hayata katılım dediğimiz zaman sosyal hayati takip edecek bir şeyler olması lazım"* diyerek okuma salonunun aynı zamanda sosyal yaşamı takip edebilmek için de aracı olabileceğine dikkat çekmektedir. "Spor salonu" için katılımcılar zihinsel engelli bireylerin yalnızca fiziksel gelişimi için değil aynı zamanda birlikte zaman geçirebilecekleri bir alan olması sebebiyle sosyal gelişimlerine de katkı sağlayacağını vurgulamaktadırlar. Katılımcılardan bazıları bu alanın kamuya açık olabileceğini ve zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı için de faydalı olabileceğini, belirlenen gün ve saatlerde katılım gösterecek bireylerde söz konusu ideal kurumdan hizmet alan zihinsel engelli bireylerin ortak

sportif aktiviteler yapabileceklerini belirtmektedirler (K5, K13). "Tarım alanı" başlığında katılımcılar park ve bahçelerin yanı sıra ekilecek alanlarda meyve, sebze yetiştiriciliği de yapılabileceğini, hatta bunun bir üretim alanı olarak da değerlendirilebileceğini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak K5 "*tarımsal rehabilitasyon için kamuya ait seraların kullanılabileceğini ve akabinde yetiştirilen ürünler için belediye ile işbirliği içinde pazar satışı yapılabileceğini"* belirtmektedir. Bu ifade ile tarım alanlarının bir istihdam alanı olarak da düşünülebileceği anlaşılabilmektedir. "Mesleki atölyeler" başlığında katılımcılar söz konusu kurumdan hizmet alacak zihinsel engelli bireyler için onların engel seviyesine ve kişisel yeteneklerine uygun olarak istihdama dönük meslek atölyeleri olması gerektiğinin altını çizmektedirler. "Teknoloji salonu" için katılımcılar zihinsel engelli bireylerin özellikle bilgisayar ve internet kullanımı konusunda eğitim almaları gerektiğini belirtmektedirler. "Stres odası" başlığı için K8 "*sıkıştırılmış, bastırılmış düşüncesini nasıl atacağını bazen de ona bırakmak lazım. Öyle bir oda olmalı ki o kendi üretmeli bu kötü, negatif enerjini dışarı çıkarabilme yollarını kendi bulmalı ve bence merkezi şekillendirecek, herkese uyarlanabilecek bir mekan olmalı. Bu lazım. Biz yaptık. Özellikle kimsesiz çocuklar için çocuklar için tasarım yaptık. Onlar zihinsel engelli sınıfına girmez kesinlikle ama farklı grup olarak girebilir ve hiç bilmediğimiz bu özelliği onlar söyledi bize. Yani bizim için güzel mekanlar yapıyorsunuz ama biz gidip dışarıda kavga etmek istemiyoruz. Napalım biz orda bir kendi birimimizde atalım enerjimizi, bağıralım, çağıralım, çığlık atalım, vuralım, kutu kutu boyaları fırlatalım, rahatlayalım, sonra dönüp işimize bakalım dediler"* ifadesiyle daha önce farklı bir ihtiyaç grubu için tasarlanan stres odasının zihinsel engelli bireyler için de faydalı olabileceğini belirtmektedir. "Günlük yaşam odası" başlığı için katılımcılar zihinsel engelli bireyler için yemek pişirme, temel alışveriş yapabilme gibi günlük yaşam becerilerinin kazandırılabileceği bir alan gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bununla ilgili olarak K10 *"Temsili manav, postane, bakkal vs. çocuğun günlük yaşantısında sıklıkla kullanacağı alanlar, uygulama evleri (ev ortamı) olmalı"* diyerek bu becerilerin kazanılmasının bağımsız yaşayabilme ve sosyal yaşama katılımı kolaylaştıracağının altını çizmektedir. "Kavram odası" başlığı zihinsel engelli bireylerin kavram eğitiminde kullanılabilecek bir alan olarak gerekli görülmekte K14 "*akademik öğreteceklerimizi fiziksel ortamlara yayabiliriz. Mesela bir kavram sınıfı olmalı, büyüğü küçüğü öğretirken devasa masalar sandalyeler olabilir, yani kitapta bu masa bu sandalye yerine büyük küçüğü ve sayıyı, rengi*

öğreteceğimizde onu somut işte reklamlarda falan oluyor ya işte devasa makinelerin içinden geçiyor işte o şekilde her nesnenin büyüğü küçüğü, somutu soyutu bu anlamda daha şey olabilir ne diyelim, kitaptan hayata transfer etmiş olabilir" ifadesiyle kavram odasının eğitimde görsel bir araç olabileceğini vurgulamaktadır.

Çizelge 3.7. Zihinsel engelli bireylerin istihdamı ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

İstihdam	n	Katılımcılar
Olumlu	14	K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18
Eğitime bağlı	3	K1, K2, K8
Refakatçi şartı	1	K3

Çizelge 3.7'de zihinsel engelli bireylerin istihdamı ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylerin istihdamı ile ilgili katılımcılardan 14'ünün olumlu düşündüğünü ifade ettiği, 3'ünün istihdamı eğitime bağlı buldukları ve 1 katılımcının istihdamın yalnızca refakatçi eşliğinde olabileceğini belirttiği tespit edilmiştir. Zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmesine olumlu bakan katılımcıların çoğu istihdamın aynı zamanda zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı ve ekonomik anlamda birilerine bağımlı olmaksızın yaşamlarını devam ettirebilmeleri için önemli bir adım olduğunu vurgulamaktadırlar. Katılımcılardan K18 bu başlık ile ilgili olarak "*Kesinlikle olmalı. Dediğim gibi bir üstte de örnek verdiğim gibi yurt dışında kilise vakıfları adı altında çeşitli rehabilitasyonlar ve model grupları kurularaktan hem ailesine hem kendine bakabilecek durumda ve sigortası ve gelecekteki emeklilik sağlayacak kadar ortamlar sağlanabiliyorsa bizim ülkemizde de aynı şekilde sağlanmalı ki şu anda hafif düzeydeki engelli arkadaşlar zaten memur olabilmekte ama diğer engelli gruplarımız da iyi bir eğitim verilerek hem sigortası yapılabilir hem emekliliği sağlanabilir hem de gelecekteki hayatı güvenceye alınabilir"* diyerek zihinsel engelli bireylerin sosyal güvenceleri olması gerektiğinin ve özellikle hafif zihinsel engelliler dışındaki zihinsel engelli bireylerin istihdam alanlarına katılmaları gerektiğinin altı çizmektedir. Yine bu başlık ile ilgili olarak benzer şekilde K10 da "*Engelli bireylerinde hayatını idame etmesi için maddi bir kaynağa ihtiyacı vardır. Bugün maddi bakımdan destekleyen aileleri yarın maalesef yanlarında olamayacaklar. Bu yüzden engelli bir bireyin yetenekleri doğrultusunda maddi kazanç sağlayacağı devamlı bir mesleği olmalıdır"* ifadesiyle geleceklerinin güçlendirilmesi için zihinsel engelli bireylerin istihdam edilmeleri gerektiğini belirtmektedir. Zihinsel engelli bireylerin istihdam alanlarına katılımı konusunda "eğitime bağlı" cevabını veren katılımcılar arasından K8 "*Ne yazık ki bence günümüzdeki engellilere olan bakışta en büyük sorun bu. İşte engelli para*

toplayalım, yardım edelim, dernek kuralım, onlar adına vakıf açalım, birine yardım edileceğinde gidelim zihinsel engelliye yardım edelim. Hayır. Engelliye yardım edilmesi gereken bir alan olarak bakmaktan bir kurtulmamız gerekiyor. Maddi sıkıntı herkeste varsa onda da var. Güç herkeste varsa onda da var. O yüzden düzenli gelir getiren bir işte istihdam edilmeleri onlara mesleki beceri verirsek bunu sağlayabiliriz. Yani biz liseden itibaren veya daha erken çocukluk çağında bir mesleğe yönlendirebilirsek yapabildikleri doğrultusunda tabii bu biraz ilkokul öğretmenlerine iş düşüyor. Yani önceden tespit etmek gerekiyor zihinsel engelli, downlu, otistik veya üstün yetenekli çocukları ilkokul döneminde tespit edip doğru yönlendirip meslek sahibi yapıp ondan sonra da herkes gibi eşit şartlarda bir işe dahil olmasını sağlamak gerekiyor. Ama önce onlara tespit ve doğru yönlendirme yapılması lazım" ifadesiyle özellikle istihdama yönelik eğitimin erken yaşlarda başlaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca ifadesinde engelli bireylerle ilgili olarak onların tüketen, kendisine verilecek yarımdı bekleyen değil; üreten, çalışan bireyler olabilecekleri konusunda bilinç geliştirilmesi gerektiğini de anlaşılmaktadır. Bu başlık ile ilgili olarak katılımcılar doğru analizin devamında gelecek doğru yönlendirme ve eğitim ile zihinsel engelli bireylerin engel derecesine ve yeteneklerine uygun olarak istihdam edilebileceklerini belirtmektedirler. "Refakatçi şartı" başlığıyla ilgili olarak K3 *"Çok zor. Bunları bir fabrikaya koyup çalıştıramazsınız. Yani eğer çalıştıracaksanız yanına ailesini de verip çalıştıracaksınız. Yani tabii biz ben bunu söylerken daha ağır engelli olanları kastederek söylüyorum. Fakat bizim burada asıl üzerinde durmaya çalıştığımız daha ağır olan zihinsel engellilerin, bir down sendromlunun mesela çalışma imkânları, bir otistik bireyin çalışma imkânları. Yani bunların özellikle değerlendirilmesi önemli. Fakat bunların da yani çalıştırıyorsanız mutlaka yanına da bir tane refakatçi vermeniz lazım. Ya öğretmen olacak ya annesi babası kardeşlerinden birisini istihdam etmiş olacaksınız. Yani bu çok basit, normal diğer engelli türleri gibi değil maalesef önce bunu anlamak lazım. Zihinsel engelliler farklıdır çok. Dolayısıyla onlara yönelik farklı istihdam olanakları ve farklı imkânlar tanımak gerekiyor. Yani tamam bir fabrikada istihdam edebilirsiniz ama yalnız başına istihdam edemezsiniz. Yanında bir de onu yönlendirecek, ona destek olacak yani mesela şimdi okulda karma eğitimlerde ne yapılıyor yanında bir tane öğretmen veriyorsunuz. Sınıfta öğretmen onunla beraber oturuyor, teneffüs olduğunda beraber geziyor öyle değil mi. Yani devamlı onun yanında onu tamamlamaya çalışıyor. İstihdam içersinde de*

böyle bir şey yapmış olmanız gerekiyor. Ancak o şekilde bunları sosyal hayatın içersine katabilirsiniz belki iş hayatının içersine katabilirsiniz" diyerek zihinsel engelli bireylerin tek başlarına istihdam edilemeyeceklerini, yalnızca ailesinden birinin eşliğinde çalışabileceğini vurgulamaktadır.

Çizelge 3.8. Zihinsel engelli bireylerin çalışabilecekleri meslekler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Çalışabilecekleri Meslekler	n	Katılımcılar
Engel derecesi/kişilik özellikleri/becerileri	9	K6, K7, K8, K9, K13, K15, K16, K17, K18
Kompleks olmayan işler	3	K1, K6, K16
Hayvancılık	4	K1, K10, K11, K14
Tarım	3	K7, K10, K14
Paketleme	6	K4, K10, K11, K12, K14, K18
Servis	4	K4, K7, K10, K11
El sanatları	2	K10, K11

Çizelge 3.8'de zihinsel engelli bireylerin çalışabilecekleri meslekler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylerin çalışabilecekleri meslekler ile ilgili katılımcılardan 9'unun bunu bireyin engel derecesine, kişilik özeliklerine ve becerilerine bağlı olarak değişken gördüğünü; 3'ünün kompleks olmayan işleri uygun gördüğünü; 4'ünün hayvancılık alanını; 3'ünün tarım sektörünü; 6'sının paketleme; 4'ünün servis; 2'sinin el sanatları cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Engel derecesi/kişilik özellikleri ve becerileri" başlığında katılımcılar zihinsel engelli bireyler için çalışabilecekleri alanların belirtilen başlıktaki koşullara göre değişiklik gösterebileceğini, buna ek olarak "hangi alanda ne yapabilir" sorusunun cevabının tespit edilmesi ve buna göre yönlendirme yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Başka bir değişle "yapabilecekleri"nin bireyin engel derecesine, kişilik özelliklerine ve beceri düzeyine göre analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. "Kompleks olmayan işler" başlığında katılımcılar zihinsel engelli bireylerin istihdam edilebilmeleri için basit ve karmaşık olmayan işler olması gerektiğini ifade etmektedirler. Katılımcılardan K16 "*Basit olan ve normal zekada bulunan diğer bireylerin yaparken sıkıldıkları ve daha çok hata yaptıkları her üretim sürecinde daha başarılı ve daha az hata yapabilecek kapasite ile durumlarına uygun her meslekte çalışabilirler"* diyerek normal zeka düzeyindeki bireylerin yaparken sıkılacağı işlerde de zihinsel engelli bireylerin çalışabileceklerini belirtmektedir. K6 bu konu ile ilgili olarak "*Aşırı bilgi birikimi ve teknik ayrıntı gerektirmeyen, iş güvenliği sağlanmış her işte çalışabilirler"* ifadesiyle kompleks olmayan işleri desteklerken aynı zamanda iş güvenliğine de vurgu yapmaktadır. "Hayvancılık" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar zihinsel engelli bireylerin hayvan yetiştiriciliğinin ve çiftliklerin yanı sıra hayvan barınaklarında bakıcılık da yapabileceklerini

belirtmektedirler. "Tarım" sektörünü katılımcılar zihinsel engelli bireylerin zorlanmadan çalışabilecekleri bir alan olarak görmektedirler. Bu başlık ile ilgili olarak K14 *"Bakarsak hani park bahçeler mesela belediyelerin park bahçelerinde emekli olmuş amcaları tekrar alıp da sigortadan üç lira daha fazla kazanacağım onlara para vermeyeceğim diye yapacağına bu park bahçelerde engelliler gerçekten doğru bir şekilde, verimli bir şekilde kullanılabilir"* diyerek yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde de zihinsel engelli bireylerin istihdam edilebileceklerine vurgu yapmaktadır. "Paketleme" başlığı için katılımcılar zihinsel engelli bireylerin hem marketlerde, hem fabrika ve atölyelerde paketleme işi yapabileceklerini, bunların başarılı örnekleri de olduğunu belirtmektedirler. Özellikle Konya ili için ayakkabı sektörünün oldukça gelişmiş olduğunu ve Türkiye'de ikinci sırada yer aldığını belirten katılımcılar ayakkabı sektöründe kutulama işinin zihinsel engelli bireyler düşünüldüğünde iyi bir istihdam alanı olabileceğini örneklemektedirler (K12, K14). "Servis" başlığı için katılımcılar zihinsel engelli bireylerin otellerde, marketlerde, kurye ve kargo şirketlerinde, kafelerde servis elemanı olarak çalışabileceklerini ifade etmektedirler. Bu konu ile ilgili olarak K11 "*otellerdeki özellikle turizm uygulama otelleri gibi yerlerde çocukların servis yapmalarını sağlamak gelen misafirlere bir resepsiyon anlamında bir karşılama sağlamasını sağlamak ya da bağlı oldukları bölgede bir kafe veya ne bileyim bir lokanta gibi yerler varsa da orada garson olarak da çalışmalarını sağlamak. Yani bunlar olabilir"* diyerek zihinsel engeli bireylerin özellikle turizm sektörüne dahil edilebileceklerini vurgulamaktadır. "El sanatları" cevabını veren katılımcılar zihinsel engelli bireylerin kuaförlük, tornacılık, boncuk ve takı tasarım, marangozluk, masörlük gibi mesleklerde eğitimlerinin ardından başarılı olabileceklerini belirtmektedirler. Bu cevaplara ek olarak zihinsel engelli bireylerin çalışabileceği mesleklerle ilgili olarak katılımcılardan K2 iş okullarında öğretilenlerden ziyade üretilen şeyden para kazanılabileceğinin bireylere öğretilmesi gerektiğini, buna yönelik politikaya gereksinim olduğunu ve *"bundan 10-15 yıl sonra zihinsel engelli bireylerin yapması gereken profesyonel iş alanları nelerdir"* sorusunun analizinin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece geçici, süreçlik çözümler değil; kalıcı ve hak temelli çözümler geliştirilebileceğini ve söz konusu bireylerin istihdam alanlarına daha aktif bir şekilde katılabileceklerinin altını çizmektedir.

Çizelge 3.9. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken meslek elemanları ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

İdeal Kurumda Yer Alması Gereken Meslek Elemanları	n	Katılımcılar
Özel eğitim öğretmeni	11	K1, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K12, K13, K16, K18
Sosyal hizmet uzmanı	11	K1, K3, K4, K5, K6, K9, K12, K13, K15, K16, K18
Sağlık personeli	10	K1, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K16
Branş öğretmenleri	5	K3, K4, K5, K8, K16
Psikolog	9	K1, K3, K6, K9, K10, K11, K12, K13, K16
Rehberlik ve psikolojik danışman	3	K4, K8, K15
İş ve uğraşı terapisti (Ergoterapist)	7	K2, K4, K6, K10, K13, K15, K16
Çocuk gelişim uzmanı	2	K12, K16
Bakım elemanı	2	K11, K13
Oyun terapisti	1	K11

Çizelge 3.9'da zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken meslek elemanları ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelgeden de anlaşılacağı gibi zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken meslek elemanları ile ilgili olarak katılımcılardan 11'inin özel eğitim öğretmeni, 11'inin sosyal hizmet uzmanı, 10'unun sağlık personeli, 5'inin branş öğretmenleri, 9'unun psikolog, 3'ünün rehberlik ve psikolojik danışman, 7'sinin iş ve uğraşı terapisti (ergoterapist), 2'sinin çocuk gelişim uzmanı, 2'sinin bakım elemanı ve 1'inin oyun terapisti cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının zihinsel engelli bireyler için oluşturulacak ideal bir kurumda özel eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı ve sağlık personelini gerekli buldukları görülmektedir. Söz konusu kurumda verilecek hizmetler ve meslek edindirme çalışmalarına uygun olarak "branş öğretmeni" cevabını veren katılımcılar bu başlığı beden eğitimi öğretmeni, müzik öğretmeni, görsel sanat dalları için öğretmenler olarak sınıflandırmaktadırlar. Bu konu ile ilgili olarak K13 "*mesleki beceri kazandırmayla ilgili mesleki beceri öğretimi kısmında çalışan uzmanlara ihtiyaç var örneğin bir ağaç işleri atölyesi dediğimiz zaman o atölyede o işlerin sırasını bilen öğretimini yapan uzmanlara ihtiyaç var"* ifadesiyle söz konusu kurumda kendi branşında uzman olan kişilerin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. "Psikolog" ve "rehberlik ve psikolojik

danışman" başlıkları için katılımcılar hem zihinsel engelli bireyler hem de ailelerini düşünerek bu meslek grubunun olması gerektiğini düşündüklerini belirtmektedirler. "İş ve uğraşı terapisti (ergoterapist)" başlığını yine katılımcıların çoğunun gerekli gördüğü ve zihinsel engelli bireylerin iş ve çalışma kapasitelerini artırıcı, mesleki rehabilitasyonlarının sağlanması konusunda bu meslek grubunun uzmanlığının etkili olacağını vurgulamaktadırlar. Küçük yaştaki zihinsel engelli çocukların da söz konusu kurumdan hizmet alacaklarını düşünerek katılımcılar "çocuk gelişim uzmanı"nı da gerekli gördüklerini belirtmektedirler. Bakıma ihtiyaç duyabilecek zihinsel engelli bireyler için "bakım elemanı" cevabını veren katılımcılar özellikle bu alanda profesyonel eğitim almış kişiler olması gerektiğinin altını çizmektedirler. "Oyun terapisti" başlığı için K11 son zamanlarda bu meslek grubunun da yaygınlaşmaya başladığını ve ideal olarak düşünülecek bir kurumda bu meslek grubunun da yer alması gerektiğini belirtmektedir. Katılımcılardan bazıları söz konusu kurumda bulunması gereken meslek elemanlarının uygulama alanındaki tecrübelerine ve kişilik özelliklerine dikkat edilerek istihdam edilmeye başlanmaları gerektiğinin altını çizmektedirler (K6, K7, K18). K18 "*gerçekten bu alana yıllarını vermiş deneyimli uzmanlar çalışmalı, okuldan çıkıp atanan öğretmenler değil, en az burada atanırken belli bir yıl istenmeli, atıyorum 5 yıl 10 yıl deneyim sahibi olan kişiler, akademisyenler çalışmalı"* diyerek konunun hassasiyetine dikkat çekmektedir.

Çizelge 3.10. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Yaş Aralıklarına Göre Sınırlandırılması	n	Katılımcılar
Yaş	8	K1, K3, K8, K10, K11, K12, K13, K17
İhtiyaç	5	K1, K3, K12, K13, K18
Engel derecesi	6	K2, K6, K9, K10, K12, K13
Performans ve beceri düzeyi	3	K2, K5, K16
Sınırlama olmamalı	1	K4

Çizelge 3.10'da zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin sınırlandırılması için katılımcılardan 8'inin yaş, 5'inin ihtiyaç, 6'sının engel derecesi, 3'ünün performans ve beceri düzeyi cevaplarını verirken, 1 katılımcının bu sınırlandırmanın olmaması gerektiğini söylediği tespit edilmiştir. Verilecek hizmetlerin sınırlandırılmasında "yaş" cevabını veren katılımcılardan K17'nin "*E tabi. Akran. Çünkü zihinsel engeli biz 5 yaşındaki bir çocuğun zihinsel engeli ile 25 yaşındaki çocuğun zihinsel engeli aynı düzeyde tanımlamışsa ikisini de aynı gelişim dönemindeymiş gibi alıp eğitemezsin. Atıyorum 6 yaşındaki çocuğun zihinsel engeli 0-2 aralığında 25 yaşındakinin de 0-2 aralığında ama gelişim dönemleri arasında uçurum var. Yapabilecekleri gerçekleştirebilecekleri el kas becerisi duyuşsal faktörler değiştiği için aynı aralıkta olsalar bile kendi akranları ile kendi yaş grubu içerisinde eğitilmesi lazım. Çocuğun zihin sağlığı 7 yaşında ama vücut sağlığından bir sıkıntı yok olduğu yaştaki özellikleri gösterebiliyor. Bu nedenle yaş gruplarına göre ayrılması bir takım ahlaki sorunların oluşmasını da engelleyebilecektir"* zihinsel engelli bireylere verilecek hizmetlerde yaş aralığının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu ifadeden aynı zamanda farklı yaş gruplarındaki söz konusu bireylerin aynı hizmetleri aynı şekilde almalarının ahlaki açıdan risk oluşturabileceği üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca "yaş" cevabını veren katılımcılardan bu hizmetlerin mümkün olduğunda erken yaşlarda zihinsel engelli bireylere verilmeye başlanması gerektiği üzerinde duranlar olduğu belirlenmiştir (K3, K6, K7, K8). Bununla ilgili olarak katılımcılardan K8 "*Ben bir koza gibi düşünüyorum hep bir kelebek gibi düşünüyorum çocuğu zihinsel engelli olsun olmasın. O çok kapalı bir*

kutu, kapalı bir koza, bir ipek böceği. O kendi içinde baya bir 10 yaşa kadar kendi içinde gelişiyor ve biz onu pek fark etmiyoruz. Ondan sonra bir açılıyor eğer o kozayı dıştan iyi saramadıysak o çıktığında çok farklı bir şey çıkıyor. İstesek de istemesek de artık o. Değiştiremiyoruz. O yüzden o koza açılmadan, açılana kadar çok el üstünde tutup, çok veri yükleyip hani yapabildiğimiz bütün yüklemeyi yapıp açıldığında bir sürprizle karşılaşmamak için iyi yatırım yapmamız gerekiyor çocuğun zihinsel alt yapısına" diyerek erken yaşta eğitimin önemli olduğunu belirtmektedir. "İhtiyaç" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar her zihinsel engelli bireyin ihtiyacının farklı olduğunu, bu nedenle verilecek hizmetlerin de bu ihtiyaçlara uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. "Engel derecesi" cevabını veren katılımcıların zihinsel engelli bireylerin zeka düzeylerine göre alacakları hizmetlerin farklılaşabileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Bireyin zeka düzeyine göre yapabileceklerinin, algılamalarının farklılaşabileceği üzerinde duran katılımcılar verilecek hizmetlerde engel derecesinin yaştan daha önemli olabileceğini belirtmektedirler. "Performans ve beceri düzeyi" ile ilgili olarak katılımcılar bunun kişiden kişiye göre değişebileceğini, bu nedenle verilecek hizmetlerde bu kriterin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak K2 "*Üzerinde eğitim verilecek alandaki düzeylerine göre sınıflandırılmalı. Yani zihin engellilik dediğimiz zaman bunun çocuğu tüm özellikleriyle tarif eden bir kriter olduğunu düşünmüyorum ben. Belki de hafif düzeyli zihin engelliliği dediğimiz zaman birbirine benzeyen on tane çocuğu bir araya getireceğiz. Ama bunların içerisinden beş tanesinin el becerisi farklı olacak, üç tanesinin iletişim becerisi diğerlerinden faklı olacak, belki bir diğerinin akademik becerisi diğerlerinden farklı olacak, dolayısıyla çocuğun herhangi bir alandaki gelişim düzeyleri dikkate alınarak sınıflandırılması gerektiğini düşünüyorum"* diyerek farklılıkların önemine vurgu yapmaktadır. Katılımcılardan K4 zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin yaş, ihtiyaç, engel derecesi veya performans ve beceri düzeyine göre sınırlandırılmaması gerektiğini hatta tüm engel türlerinin bir arada bu hizmetlerden yararlanmaları gerektiğini belirtmektedir.

Çizelge 3.11. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dahil ederken yapılabilecekler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Ailelere Yönelik Uygulamalar	n	Katılımcılar
Aile eğitimi	10	K1, K3, K4, K7, K9, K10, K11, K12, K14, K17
Bilgi ve ihtiyaç analizi	4	K2, K6, K13, K18
Faydalı olabileceği alanda katkı almak	6	K2, K4, K8, K13, K15, K18
Grup çalışması	2	K6, K16
Komite veya STK kurmak	1	K5
Etkinlik	1	K5
Aile refakatinde istihdam	1	K3

Çizelge 3.11'de zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dahil ederken yapılabilecekler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dahil ederken yapılabilecekler ile ilgili olarak katılımcılardan 10'unun aile eğitimi, 4'ünün bilgi ve ihtiyaç analizi, 6'sının faydalı olabileceği alanda katkı almak, 2'sinin grup çalışması, 1'inin komite veya STK kurmak, 1'inin etkinlik, 1'inin aile refakatinde istihdam cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Aile eğitimi" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar zihinsel engelli bireylerin ailelerinin engel türünün özellikleri, derecesi, buna göre söz konusu zihinsel engelli bireyin yapabilecekleri, eğitim ve yaklaşım yöntemleri, yasal hakları, öğrenim süreçleri hakkında bilgilendirilmeleri gerektiğini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K 14 "*Önce aileyi eğiteceğiz ondan sonra o ailenin çocuğunu. Çünkü aile eğitilmeden o bütünlük sağlanmadan mümkün değil. Ondan sonra ile çocuğunun tanısını yapacak, ihtiyaçlarını algılayacak, dışarıdan aldığı katkıyı algılayacak, betimleyecek ondan sonra çocuğu ile birlikte o eğitim sürecine girecek. Eğitimi aile devam ettirmeyince çocuklar yaz tatillerinde öğrendiklerini unutabiliyor. Her yıl baştan alınabiliyor. Kişisel temizliği yapmayı bile çocuk unutabiliyor çünkü aile devam ettirmiyor. Bütün kurumlarda bu sıkıntı var. Hep aynı şeyler oluyor. Bir kere yani zihinsel engelli bireyi olan ailelerin nerdeyse dörtte üçü çocuğunun bu engelini kabullenmek istemiyor. Çocuğunu ve kendisini toplumdan saklıyor, kendisini saklıyor. Karşılaştığım aileler, özellikle kız çocuğu olan anneler "Allah'ım önce çocuğumun canını al, sonra benim" çünkü korkuyor kimse bakmayacak. Anneler istismardan çok korkuyor"* ifadesiyle zihinsel engelli bireylere yönelik uygulamalarda öncelikli adımın aile olduğunu, eğitim

öğretimin ailede devam etmesi gereken bir süreç işi olduğunu vurgularken aynı zamanda ailelerin çocuklarının geleceği ile ilgili kaygılarına da dikkat çekmektedir. "Bilgi ve ihtiyaç analizi" başlığında katılımcılar öncelikle ailelerin zihinsel engellilik ile ilgili bilgi düzeylerinin, sonrasında ise bu analize bağlı olarak ihtiyaçlarının belirlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. "Faydalı olabileceği alanda katkı almak" başlığında katılımcılar ailelerin söz konusu kurum içinde yapılacak herhangi bir etkinlikte veya uygulamada faydalı olabilecekleri bir alanda kuruma destek vermelerinin istenebileceğini ifade etmektedirler. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K2 *"biz önce bir velilerimizi tanımalıyız ve veliye şunu sormalıyız; böyle bir eğitim merkezinde senin sağlayabileceğin katkı ne olabilir? Yani bu iş alanından bir uygulama olabilir. Profesyonel bir becerinin öğretimi olabilir, yardımcı annelik olabilir, bunun kendi içinde çeşitleneceğini düşünüyorum. Biz var olan yapıdan faydalanmaya çalışmalıyız"* diyerek ailelerin de söz konusu kuruma katkı vererek katılımlarının sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Katılımcılar sosyal hizmet uygulamasının da bir metodu olarak aileler ile grup çalışmaları yapılmasını, bunun ailelerin birbirini tanımaları, bu süreçte yalnız olmadıklarını hissetmeleri ve ortak sorunlara farklı yaklaşımlar geliştirilebilmesi açısından önemli olabileceğini belirtmektedirler. "Komite veya STK kurmak" başlığı ile ilgili olarak zihinsel engelli bireylerin ailelerinin örgütlü bir güç oluşturabilmeleri için bir komite veya STK'nın katılımcısı olmaları gerektiği belirtilmektedir. Böylece "birlik" olarak hareket etmenin kolaylaşacağı, bireysel çabalardan ziyade toplu karar alma ve uygulamanın aileleri güçlendireceği vurgulanmaktadır. "Etkinlik" başlığı ile ilgili olarak katılımcılardan K5 yine sosyal hizmetin uygulama metotlarından toplumla çalışmayı referans göstererek zihinsel engelli bireylerin ailelerini bir araya getirmek amacıyla gezi, piknik, gösteri vs. gibi etkinlikler yapılabileceğini belirtmektedir. "Aile refakatinde istihdam" başlığında katılımcılardan K3 ailelerle birlikte zihinsel engelli bireylerin istihdam edilebileceklerini, böylece bu sürece ailelerin de dahil edilebileceğini vurgulamaktadır. K3, bu uygulamanın öncesinde ailelerin istihdam sürecine dair eğitilmeleri gerektiğini de eklemektedir.

Çizelge 3.12. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik yapılabilecekler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Topluma Yönelik Uygulamalar	n	Katılımcılar
Bilgilendirme	12	K1, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K17, K18
Toplum-engelli buluşması	8	K2, K4, K5, K7, K8, K9, K13, K18
Olumlu örnekler	1	K15
STK	1	K11
İstihdamda işbirliği	1	K12

Çizelge 3.12'de zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik yapılabilecekler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik yapılabilecekler ile ilgili olarak katılımcılardan 12'sinin bilgilendirme, 8'inin toplum- engelli buluşması, 1'inin olumlu örnekler, 1'inin STK ve 1'inin istihdamda işbirliği yanıtlarını verdikleri tespit edilmiştir. "Bilgilendirme" başlığında katılımcılar zihinsel engelli bireyler ile ilgili olarak toplumun bilgi eksikliği olduğunu ve bilgilendirilmesi gerektiğini; bunu yaparken de kamu spotu, yerel gazeteler, dergiler gibi medya ayaklarının kullanılabileceğini belirtmektedirler. Ayrıca katılımcılar bu bilgilendirme çalışmalarıyla sosyal devletin "zihinsel engelli birey" ile ilgili olumsuz imajı da değiştirebileceğini eklemektedirler. Katılımcılar bilgilendirme çalışmalarına yerel yönetimlerin de dahil olabileceğinin, hatta belediyeler aracılığıyla halka ulaşmanın bazı bölgelerde daha kolay olabileceğinin, bu vasıtayla seminerler düzenlenmesi gerektiğinin altını çizmektedirler. Bu başlık ile ilgili olarak katılımcılardan K1 *"Toplum kendisine benzemeyeni dışlama ya da yok sayma eğilimindedir. Aynı zamanda hem aile hem de engelli birey toplum tarafından damgalanmaktadır. Aile sosyal izolasyonu açık şekilde yaşamaktadır. Bunun önüne geçebilmek için topluma yönelik bilgilendirmelerin yapılması kamu spotu benzeri kısa filmlerle medyanın kullanımı önemlidir"* diyerek toplumdaki olumsuz tutumun önüne geçilmesi gerektiğini, bunun için medyanın aracılık edebileceğini vurgulamaktadır. K3 ise bu konu ile ilgili olarak "*Yani artık toplumda bu engelli imajını şey yapmak lazım yani engelliler işte devamlı bakıma muhtaç işte yardıma muhtaç işte bilmem ne tamam yani bu kesinlikle şey değil yani göz ardı edilebilecek bir durum değil ama insanların bu şekilde bakmalarının önünü kesmek lazım. Yani biz sadece işte engelliler deyince işte dergi çıkartmış da işte para toplayan engelli işte gözümüzde o. Ya da sokakta dilenene engelli işte gözümüzde o. Yani bu imajı*

yıkmamız lazım. Yani engellilerin hepsi de böyle paraya şey öyle... Onu devlet şey yapsın madem sosyal devlet öyle değil mi devlet madem sosyal devlet bu işi el atsın yani devlet bu işi yürütsün" ifadesiyle toplumdaki olumsuz bakış açısını değiştirmek gerektiğini, bunun da bilgilendirme ile olabileceğini, bu konunun sosyal devletin sorumluluğunda olduğunu belirtmektedir. K16 ise *"Sosyal dışlanmayı önlemek için "bilgilendirme, farkındalık yaratma, bilinçlendirme " amacına yönelik olarak afiş, broşür kısa filmler yapılmalıdır. Bunun yanında mahallelerde kahvehanelerde erkekler ile merkezde kadınlar ile "gün" toplantıları yapılarak toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi sağlanabilir"* ifadesinde yerel yönetimlerin de katkısıyla küçük gruplara seminerler düzenlenebileceğini, bu şekilde yerleşim bölgelerinde daha büyük bir çoğunluğa ulaşılabileceğini vurgulamaktadır. "Toplum-engelli buluşması" başlığında katılımcılar toplumsal katılım sağlanabilecek popüler etkinliklerin söz konusu kurumda düzenlenmesi, zihinsel engelli bireylerin etkinliklerinde elde ettikleri ürünlerin sergi yoluyla toplumla paylaşılması veya park, alışveriş merkezi, tiyatro gibi sosyal yaşam alanlarında toplumla ortak etkinlikler düzenlenmesi yoluyla toplum ve zihinsel engelli bireylerin kaynaştırılabileceğini, böylece birbirlerini tanıma ve birbirleriyle vakit geçirme olanakları olabileceğini belirtmektedirler. "Olumlu örnekler" başlığı ile ilgili olarak K15 "*Zihinsel engelliler belli noktaya gelmiş veya gelme aşamasında olan örnekler üzerinden anlatım yapılabilir. Sadece şey olarak bakmamak lazım; kendi engeline sahip aileler, kişiler bunlara da örnek teşkil edebilecek bir şekilde sunumlar yapılmasında fayda var diye düşünüyorum. Çünkü etkili oluyor o şekilde"* diyerek yaşam ve başarı öyküsü olarak örnek teşkil edebilecek zihinsel engelli bireylerden örnekler sunulmasının etkili olabileceğini ve farklı engel türleriyle ilgili olarak da ailelerin ve toplumun örnek görmeye ihtiyaç duyabileceğini belirtmektedir. "STK" başlığı ile ilgili olarak K11 "*STK'lar kuracaksınız. Yani şimdi devlet kendi eliyle STK'lar oluşturmaya çalışıyor. Demokrasinin olduğu yerlerde ya da gelişmiş ve çağdaş toplumlarda, devlet eliyle mi STK'lar oluşturulur bilmiyorum. (işte devlet eliyle oluşturulunca gerçekten sivil mi oluyor) İşte benim tereddüdüm de o mesela. Sivil kanatlar yapmak lazım herhalde ki doğru olan da sivil kanatlar, devlet vekilleri değil. Devletin yapması gereken kendi imkanlarını zaten sunmak zorunda sosyal bir devletse zaten. Onu da sunduğuna inanıyorum ama STK'ların da öyle bir hatası var bana göre sivilleşmesi gerekiyor"* diyerek zihinsel engelli bireylerle ilgili olarak toplum içinde sivil bir örgüt örneği olması gerektiğini belirtmektedir. Buna ek olarak K11, bu örgütün eğer gerçekten bir

sivil grubu temsil edecekse devlet eliyle olmaması gerektiğinin de altını çizmektedir. "İstihdamda işbirliği" başlığında katılımcılardan K12 "*bir kere ilk etap bence işverenle çalışacak olan istihdam edilecek olan gençlerin bir araya getirilmesi. İşverenlerle bu sorun çözüldüğünde, o gençlerin neler yapabileceği gösterildiğinde birincil kısım hallolacak gibi geliyor bana. Burada da boş konuşmaktansa daha önce yapılan örneklerin işverenlere izletilmesini önerebilirim. Çünkü konuştuğumuzda işverenler bu işi pek umursamıyorlar. 10 dakikalık bir görüntüde iş yapan engelli gençleri gördüğünde işverenin tutumu otomatik olarak değişiyor. İkinci olarak o iş yerinde çalışacak mesai arkadaşlarının bilinçlendirilmesiyle ilgili bir kısım var. Orada da şeyle ilgili bir sorun var. Ya engelli diye ona göre davranıyoruz, ya da tamamen unutup hiçbir şey yokmuş gibi davranıyoruz. Mesai arkadaşlarında yaşadığımız sıkıntı da bu. Bunun ikisinin ortasının nasıl tutturulacağının öğretilmesi gerekiyor"* diyerek topluma yönelik olarak yapılacak bilgilendirmede istihdamda işbirliğinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Zihinsel engelli bireylerin istihdamına yönelik olarak toplum içindeki işverenlere ve çalışanlara söz konusu bireylerin yapabilecekleri ve daha önce yaptıklarının belgelerle yansıtılmasının istihdamda işbirliği sağlanmasında daha etkili olabileceği belirtilmektedir.

Çizelge 3.13. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısının nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Mimari Yapı	n	Katılımcılar
Tek katlı	7	K1, K5, K10, K11, K13, K14, K16
Tüm engel türlerine uygun	6	K1, K6, K7, K9, K17, K18
Ferah	7	K1, K5, K8, K12, K13, K14, K18
Tek bir avludan mekânlara dağılım	5	K8, K11, K12, K13, K14
Uluslar arası standartlara uygun	2	K2, K16
Bahçeli/havuzlu	4	K3, K11, K12, K18
Doğal malzemeli	2	K8, K11
Estetik mimarili	2	K3, K10
Sıcak renkler	1	K8

Çizelge 3.13'te zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısının nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısının nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak katılımcılardan 7'sinin tek katlı, 6'sının tüm engel türlerine uygun, 7'sinin ferah, 5'inin tek bir avludan mekanlara dağılım, 2'sinin uluslar arası standartlara uygun, 4'ünün bahçeli/havuzlu, 2'sinin doğal malzemeli, 2'sinin estetik mimarili, 1'inin sıcak renkler cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Tek katkı" başlığı için katılımcılar zihinsel engelli bireylere yönelik olarak düşünülecek ideal bir kurumun tek katlı olması gerektiğini; ancak ikinci bir kat düşünülecekse bunun yönetim katı olabileceğini belirtmektedirler. Buna göre alt katta uygulama odaları ve atölyelerin yer alması gerektiği, ikinci katta ise zihinsel engelli bireylere hizmet edecek herhangi bir alan düşünülmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. "Tüm engel türlerine uygun" başlığı için katılımcılar böyle bir ideal kurumun mimari yapısında tüm engel türlerindeki bireylerin düşünülmesi gerektiğini, hatta buna yönelik bir ihtiyaç analizinden sonra uyarıcıların, engelli asansörünün, engelli tuvaletinin vs. bulunması gerektiğinin altını çizmektedirler. Bu başlık ile ilgili olarak katılımcılardan K6 *"Sadece zihinsel engellilere yönelik ideal bir merkezin insan yaşamındaki bütün alanların, yine sadece zihinsel engellilere yönelik değil bütün engelli bireyler düşünülerek dizayn edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple ortopedik engelliler için tekerlekli sandalyeye uygun yolların olması, asansör bulunması, görme engelliler için kılavuz çizgilerin ve yönlendirmelerin olması, işitme engelliler için sesli yönlendirmelerin olması vb. gereklidir"* diyerek çoklu engel sahibi bireylerin de

unutulmaması gerektiğini vurgulamaktadır. "Ferah" başlığı için katılımcılar söz konusu binanın mimari yapısında ferahlığın ön planda olması gerektiğini, zihinsel engelli bireylerin aydınlık, geniş bir mekanda daha rahat edeceklerini belirtmektedirler. Bununla ilgili olarak katılımcılar söz konusu bireylerin sıraya girmek zorunda kalacakları dar ve uzun koridorlardan kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Katılımcılardan K8 "*Mekana girdiğinde vermek istediğin eğitimin bir parçasını çocuk kendisi hissetmeli ve almalı. Bunu hocalar bir şey yapmak durumunda kalmamalı. Ne olabilir.. Ferah, aydınlık, insanı mutlu eden mekanlar olmalı öncelikle yani girince karamsarlığa, umutsuzluğa sevk etmemeli. Bu konuda aydınlık ve havalandırma çok önemli. Doğal aydınlatılabilir mekanlar olmalı. İşte bunun için uzun ve sürekli koridorlardan kaçınılmalı. Daha geniş avlulu yukardan ve kenarlardan güneş ışığını alabilen mekanlar olmalı"* diyerek ferahlığın önemini özetlemektedir. "Tek bir avludan mekanlara dağılım" başlığında katılımcılar karmaşık ve geçişli bir yapının uygun olmadığını, ortada yer alacak geniş bir avludan uygulama alanlarına dağılım olması gerektiğini, bu avlunun da doğal aydınlatma ile gün ışığı temasının sağlanması gerektiğini belirtmektedirler. Bu başlık ile ilgili olarak katılımcılardan K11 *"Mesela ben okul yaptırmış olsaydım böyle yaptırabilirdim bir merkez. Avlunun olduğu yer, odaların olduğu yerler, bir kat ve iki kat olarak düşünün. Her bir ilk kat ile eğitim ya da araştırmaların yapıldığı ortamlar diyelim. Üst tarafta uzmanların olduğu ve araştırmalarını tamamladıkları yerler olsun ya da idari merkezler. Yalnız bu avluların her birinin her bir uygulama merkezlerinin ya da araştırma biriminin arkasında kendisine ait bir bahçesi şeklinde düşünebilirsiniz. O şekilde ve bu mümkünse yaz ve kış bahçesi şeklinde de üstü açılabilir ya da kapatılabilir şeklinde profesyonel özellikle bu avlu kısmının ayarlanması gerekir"* diyerek aynı zamanda bu avlunun işlevsel bir şekilde kullanılabilmesine de dikkat çekmektedir. "Uluslar arası standartlara uygun" başlığında katılımcılar özellikle konunun uzmanlarından (eğitimci, akademisyen vs.) görüş alınması gerektiğine ve erişilebilirlik esaslarına göre uluslar arası standartların göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. "Bahçeli/havuzlu" başlığında katılımcılar söz konusu binanın mutlaka bahçeli bir yapı olması ve suyun dinlendiriciliğinden faydalanılması gerektiğini belirtmektedirler. "Doğal malzemeli" başlığıyla ilgili olarak katılımcılar söz konusu bina için kullanılacak malzemelerin doğal ürünler olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu konu ile ilgili olarak katılımcılardan K8 *"Mekânın ruhu çok önemli. Taş görünümlü duvar kağıtları,*

ahşap görünümlü taş kaplama böyle şeylerden kaçınılmalı. Çocuk sadece görsel değil dokunarak hissetmeli taşın doğallığını, ahşabın sıcaklığını, mekânda pişen yemeği koklamalı. Yani önüne birden tabldot geliyor değil hayır; o pişerken daha aa evet bugün mercimek çorbası var hissetmeli. Bunlar çocuğun ruhuna ne kadar inilirse eğitim sürecinde o kadar iyi geri dönüşler alınır. Bu da mimari burada çok önemli. İçerden de hissedilebilir mekanlar olması lazım. mekanı hissettirmek, bunda yaş grubu önemli değil. Doku ile, his ile, ses, koku ve renk, görsel algı ile desteklenen mekanlar olmalı. Yani ne yaparsanız yapın, ne kadar taşıyıcı sistemi iyi olsun, işçiliği iyi olsun, kapısı çok lüks olsun, asansörü çok lüks olsun. Lükslükten değil kast ettiğim şey kullanıcının hislerine yönelik olmalı. Mekana girdiğinde vermek istediğin eğitimin bir parçasını çocuk kendisi hissetmeli ve almalı" ifadesinde binada kullanılan malzemenin dahi zihinsel engelli bireylere yönelik süreç uygulamasının bir parçası olduğuna dikkat çekmekte, söz konusu bireylerin duyularını kullanarak öğrenmelerinin etkisi üzerinde durmaktadır. "Estetik mimarili" başlığında katılımcılar zihinsel engellilere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısında mimari görünümde estetiğin önemsenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Normal gelişim gösteren bireylerin arzulayabileceği her şeyin zihinsel engelli bireyler için de düşünülmesi gerektiğini belirtmektedirler (K3). "Sıcak renkler" başlığında katılımcılardan K8 *"tüm insanları mutlu eden ferah, aydınlık, sıcak renkler, asla maviler, yeşiller, siyahlar değil; daha böyle sarılar, pembelerle kombinlenmiş renkler kullanılmalı"* ifadesiyle kullanılacak renklerin söz konusu bireyler üzerinde çekici etki yapması gerektiğini belirtmektedir.

Çizelge 3.14. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun çevresi ve konumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Merkezin Çevresi ve Konumu	n	Katılımcılar
Şehrin içinde/hayata yakın	11	K2, K4, K8, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18
Şehrin gürültüsünden uzak	7	K1, K2, K6, K9, K12, K14, K18
Ulaşımı kolay	8	K1, K2, K6, K7, K8, K11, K12, K13
Yeşil alanlara yakın	5	K1, K9, K12, K14, K16
Toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde	1	K3

Çizelge 3.14'te zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun çevresi ve konumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun çevresi ve konumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak katılımcılardan 11'inin şehrin içinde/hayata yakın, 7'sinin şehrin gürültüsünden uzak, 8'inin ulaşımı kolay, 5'inin yeşil alanlara yakın ve 1'inin toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Şehrin içinde/hayata yakın başlığında katılımcılar söz konusu merkezin şehirden ve yaşamın akışından uzak olmaması gerektiğini, toplumsal yaşam alanı olan şehirde yer alacak merkezle zihinsel engelli bireylerin yaşam alanlarından kopmadan sosyal yaşama katılım sağlayabileceklerini, aksi takdirde toplumsal dışlanmanın kaçınılmaz olacağını belirtmektedirler. Katılımcılar aynı zamanda olması gereken çevre ve konumu hayata yakın karmaşaya uzak olarak betimlemektedirler. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K8 *"olmazsa olmaz toplumla iç içe olmalıdır her halükarda. Yani evet trafik var, evet kalabalık var, hava kirliliği var, yer yok, arazi pahalı gibi birçok faktörleri koyalım bir kenara. Toplumla iç içe olmak zorunda bu mekan kesinlikle toplumun dışına atılmamalı. Bunu atarken bazen diyorlar ki işte şöyle bir kılıf giydiriyorlar ama işte sakin olsun, huzurlu olsun, onlar daha rahat etsinler hayır. Ben buna katılmıyorum. Zihinsel engelliye kendini iyi hissettiren şey ben de toplumun bir parçasıyım, ben de onlar gibi otobüse binip geliyorum, ben de çıktığımda çarşıda dolaşabiliyorum'u verebilmekse eğitimin bir parçası kent merkezinde olacak"* diyerek söz konusu bireylerin toplumla kaynaşabilmeleri için konumun etkisine dikkat çekmektedir. "Şehrin gürültüsünden uzak" başlığında katılımcılar söz konusu merkezin şehrin dışında konumlandırılması gerektiğini

belirtmektedirler. Bu konu ile ilgili olarak katılımcılardan K14 *"Bence dışarıda olmalı, şehir dışında olmalı yani şey açısından söylüyorum eğitim ortamının huzuru açısından söylüyorum ama bir taraftan da sürekli olarak gün içi etkinliklerle şehre belli gruplarla yani tamamı birden değil de her gün bir sınıfın şehir içi etkinliği olmak zorunlu olduğu bir program oluşturulabilir. Ama daha şey ne diyelim zihinsel rahatlığın oluca, hata yapma özgürlüklerinin oluca bir ortam olmalı. Çünkü şehrin içinde bu özgürlüğü yok, okuldan çıktığını düşünün izinsiz olarak veya ağır düzeyde bir engellinin, trafik kazası, kaybolma her şeyin riski var"* diyerek zihinsel engelli bireyler için şehir merkezinin birtakım riskler taşıyabileceğine dikkat çekmektedir. Ancak aynı zamanda çeşitli etkinlik ve programlarla söz konusu bireylerin şehir merkeziyle de bağlantılarının devam ettirilmesi gerektiğini belirtmektedir. "Ulaşımı kolay" başlığında katılımcılar söz konusu merkezin ulaşım açısından zorluk gerektirmeyen bir çevrede yer alması gerektiğini, bunun aynı zamanda katılımın ve etkinliklerde, uygulamalarda sürekliliğin sağlanabilmesi için de koşul olduğunu ifade etmektedirler. Bu başlık ile ilgili olarak katılımcılardan K8 *"çok rahat ulaşılabilir bir yerde olacak. Bu çok önemli. Toplu ulaşım araçlarıyla ulaşılabilir bir yerde olacak. Kesinlikle arabasına binsin yarım saatte gidiyor değil yürüme mesafesinde veya toplu ulaşımla ulaşılabilir bir yerde. Girerken çıkarken bile eğitim alacak bireyler"* diyerek ulaşılabilirliğin de eğitim sürecinde etkili bir önemi olduğuna dikkat çekmektedir. "Yeşil alanlara yakın" başlığında katılımcılar söz konusu ideal kurumun yeşil alanlara yakın olması gerektiğini, mümkünse park, bahçe, orman ile çevrelenmesinin uygun olacağını belirtmektedirler. "Toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde" başlığında katılımcılardan K3 *"Yani şey biliyorsunuz biraz bu işi aştı şeyleri kaldırdı yurtları kaldırdı kimsesizler yurtlarını kaldırdı onları biraz daha halkın içersine eğitime yani artık onlara özel kendi okullarında değil de yani hepsinin bir yerde okuduğu okullarda değil de işte mahalle içerisinde, mahalle okullarında. Ama şu sıkıntılar ortaya çıktı sonra. İşte hep dönüyoruz dolaşıyoruz işin farklılık şeyine getiriyoruz yani işte bunu bu şekilde yapsak nasıl olur filan diye. Ailelerde şu şikayetler oldu işte benim çocuğum bi yetiştirme yurdunda kalan çocukla aynı sınıfta olamaz gibi böyle birtakım şikayetlerin geldiğini duyduk yani ne kadar acı öyle değil mi yani bu çocuğun ne günahı var yani daha ilkokul çocuğu yani ne günahı var yani kimsesiz kalmışsa anasız babasız kalmışsa ne günahı var yani öyle değil mi? Dolayısıyla yani toplum bu anlamda çok bilinçlenmeli. Bunları dışlamamalı. Bunları içine aldığı ölçüde, aldığı süreçte eeee hem toplum rahat eder,*

hem de bu çocuklar yani güzel bir toplum bireyi olarak toplum hayatına devam ederler" ifadesiyle farklı bir ihtiyaç grubunun yaşadığı toplumsal dışlanmayı zihinsel engelli bireylerin de yaşamaması için söz konusu kurumun toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde olması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada K3 yine toplumsal bilince vurgu yapmakta, kurumun kabulü için toplumsal bilinç gerektiğinin altını çizmektedir.

Çizelge 3.15. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yer alacağı yönetim çatısı ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler.

Yönetim Çatısı	n	Katılımcılar
Devlet	10	K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K12, K15
Multidisipliner yönetim	5	K1, K2, K5, K6, K8
Üniversite	9	K5, K8, K10, K11, K13, K14, K16, K17, K18
Yerel yönetim	2	K4, K5
Bağımsız	2	K4, K15

Çizelge 3.15'te zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yer alacağı yönetim çatısı ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çizelge incelendiğinde; zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yer alacağı yönetim çatısı ile ilgili olarak katılımcılardan 10'unun devlet, 5'inin multidisipliner yönetim, 9'unun üniversite, 2'sinin yerel yönetim ve 2'sinin bağımsız cevaplarını verdikleri tespit edilmiştir. "Devlet" başlığı ile ilgili olarak katılımcılar söz konusu ideal kurumun devlet yönetimi altında olması gerektiğini belirtmektedirler. Ancak katılımcılardan bir kısmı yönetimin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda (K1, K9, K15); bir kısmı Milli Eğitim Bakanlığı'nda (K2, K7, K12); bir kısmı ise direkt olarak Başbakanlığa bağlı özel bir müdürlük çatısı altında olması gerektiğini (K3) ifade etmektedirler. "Multidisipliner yönetim" başlığı altında katılımcılar ideal bir kurumun belli başlı bir yönetim yapısına bağlı olarak çalışmasındansa farklı disiplinlerin bir arada çalışabileceği çok ortaklı bir yaklaşımla yönetilmesinin işlerliği kolaylaştıracağını vurgulamaktadırlar. Bu konu ile ilgili olarak katılımcılardan K6 *"Hangi kurum çatısı altında yer aldığının yanı sıra hangi kaynaklara ulaşılabilir olduğu da önemlidir. Bu tarz bir kurum devlet kaynaklarını, sivil toplum çalışmalarını, yerel ve mahalli yönetim kaynaklarını, üniversiteler ve araştırma merkezlerinin veri tabanlarını kullanabiliyor olmalıdır"* diyerek söz konu yönetim yapısının çok boyutlu bir erişim ağına sahip olması gerektiğinin altını çizmektedir. "Üniversite" başlığı için katılımcılar üniversitelerin pek çok disiplinin bir arada olduğu ve bilimsel bilginin uygulamaya aktarılabilmesi noktasında uzman kişilerin istihdam edildiği bir yapı olduğunu, bu nedenle zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yer alacağı yönetim çatısının üniversite olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu başlık ile ilgili olarak katılımcılardan K16 "*Üniversite içinde yer almalıdır. Bilim insanlarına yakın olan bir merkez aynı zamanda bir laboratuardır. Bu merkezde yapılan çalışmalar ölçülebilir, uygulanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir olması gerek ve koşuldur. Bu merkezden çıkacak örnek*

uygulamalar, alanda yapılan ya da yapılması düşünülen çalışmalara rehber olacaktır" ifadesiyle zihinsel engelli bireylere yönelik yaklaşım ve uygulama alanlarının bilimsel bilgiden beslenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. İdeal yönetim çatısı için "üniversite" cevabını vermesine karşın K14 *"Dünyada üniversitelerinde Türkiye'de üniversite diyemiyorum nedense. Ya üniversiteler boylamsal işlere girmiyorlar hocalar. Daha çok kesit işleriyle uğraşıyorlar. Hani anlık çalışma yapıp kurtulmak istiyorlar. Gerçekten hani 10 yıl sonra meyvesini alacağı bir işe girmiyor kimse. Bugün bir yardımcı doçent 10 yıl sonra doçent almayı göze almaz 3 yıl sonra olmanın derdine düşeceği için. Bu tip projeler de meyvelerini 8 – 10 yıldan önce vermezler, gerçekten faydalı olup olmadığına bakarsanız. Normalde her yerde üniversite yapar bunu ama ben diyorum ya sosyal mesaj verme içeriğini aşarsa belediye yapar yani bunu sadece bak ben bunu yapıyorum böyle bir yerim var havası ile değil de gerçekten bir şey yapma bir derde ilaç olma şeyiyle böyle bir dert verebilirse belediyeler yapar. Üniversite çok mantıklı gelmiyor bana. Yani yapacağına inanmıyorum aslında doğru nokta üniversite ama Türkiye'de yapmaz. Dört yılda bir rektör değiştiği için doğrumu ekibi de değişiyor işte orda devletin devamlılığı hizmetin devamlılığı artık birilerinin anlaması gereken şeyler. Kim en iyi yapıyorsa onu seçse bu sorunlar yaşanmayacak. Ama herkes kendi adamını seçmek zorunda kaldığı sürece bu üniversite de olsa başbakanlık ta olsa belediye de olsa devamlılık riski vardır. Bizde siyasetin gittiği her yerde devamlılık riski vardır ve artık üniversitelerde de siyaset var devamlılık riski var"* diyerek ülkemizde üniversitelerin böyle bir kurumun yönetimi için sürdürülebilirlik noktasında sorunlar yaşayabileceğine dair endişelerini paylaşmaktadır. "Yerel yönetim" başlığıyla ilgili olarak katılımcılar lokal düzeyde yerel yönetimlerin böyle bir yönetime hakimiyetinin faydalı olabileceğini, bu nedenle ideal kurumun yerel yönetim çatısı altında olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. "Bağımsız" başlığı için katılımcılar söz konusu ideal kurumun bağısız bir yönetim yapısı olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu konu ile ilgili olarak K4 "*Bence bağımsız olmalıdır. Malum ülkemizdeki bürokratik yapı tüm işleri yavaşlatıyor"* diyerek ağımsız yönetimin bürokratik işlemlerde hız kazandırabileceğini vurgulamaktadır.

4. TARTIŞMA

Gerçekleştirilen bu çalışma ile zihinsel engelli bireylere hizmet verecek ideal bir kurumun nasıl olması gerektiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda genelde engellilik, özelde zihinsel engellilik alanında yetkin olduğu düşünülen uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur.

Çalışmada elde edilen bulgular tartışmada dokuz başlık altında toplanmıştır:

- Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımları (katılım yoktur, yetersiz, sınırlı, düşük, iyi değil, koşula bağlı, daha iyi, eğitimsizlik, toplumsal damgalanma, devlet politikası, fiziki engeller, yoksulluk, aile, eğitimcinin niteliği, hayırseverlik ve medyatik yaklaşım, öğrenme güçlüğü, yasal düzenleme, toplumsal farkındalık, etkin eğitim, sosyal politika, aile, STK) ile ilgili katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilmesi gereken hizmetler (boş zaman eğitimi, sosyal beceri eğitimi, mesleki beceri eğitimi, görsel sanatlar eğitimi, akademik beceri eğitimi, sportif eğitim, günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi, müzik eğitimi) ve yer alması gereken birimler (sanat atölyesi, okuma salonu, spor salonu, tarım alanı, mesleki atölyeler, teknoloji salonu, stres odası, günlük yaşam odası, kavram odası) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylerin istihdamı (olumlu, eğitime bağlı, refakatçi şartı, engel derecesi/kişilik özellikleri/becerileri, kompleks olmayan işler, hayvancılık, tarım, paketleme, servis, el sanatları) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken meslek elemanları (özel eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, sağlık personeli, branş öğretmenleri, psikolog, rehberlik ve psikolojik danışman, iş ve uğraşı terapisti-ergoterapist-, çocuk gelişim uzmanı, bakım elemanı, oyun terapisti) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması (yaş, ihtiyaç, engel derecesi, performans ve beceri düzeyi, sınırlama olmamalı) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.

- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dâhil ederken yapılabilecekler (aile eğitimi, bilgi ve ihtiyaç analizi, faydalı olabileceği alanda katkı almak, grup çalışması, komite veya STK kurmak, etkinlik, aile refakatinde istihdam) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik yapılabilecekler (bilgilendirme, toplum-engelli buluşması, olumlu örnekler, STK, istihdamda işbirliği) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısı, çevresi ve konumu (tek katlı, tüm engel türlerine uygun, ferah, tek bir avludan mekanlara dağılım, uluslar arası standartlara uygun, bahçeli/havuzlu, doğal malzemeli, estetik mimarili, sıcak renkler, şehrin içinde/hayata yakın, şehrin gürültüsünden uzak, ulaşımı kolay, yeşil alanlara yakın, toplumsal kabulün sağlanabileceği bir yerde) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yer alacağı yönetim çatısı (devlet, multidisipliner yönetim, üniversite, yerel yönetim, bağımsız) ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine ilişkin bulguların değerlendirilmesi.

4.1. Zihinsel Engelli Bireylerin Sosyal Yaşama Katılımları ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında görüşlerine başvurulan 18 kişiden 9'unun (K1, K2, K9, K12, K13, K14, K15, K17, K18) zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını "yetersiz" olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu değerlendirmenin farklı nedenleri olmakla birlikte katılımcılardan K14 "*idealist bir anne çocuğuna eğitim ortamlarından ve sosyal hayattan yararlandırmak isteyerek dışarı çıkarttığında, sınıflarda diğer öğrenciler, toplumda diğer insanlar, hatta akrabalar bile buna tepki gösterdiği veya onun geldiği yerlerde olmadıkları görülüyor. Bu da ister istemez çocukları bu hayattan çekme, dışarı çıkartmama, saklama gibi davranışlara yöneltiyor benim düşüncem"* ifadesiyle zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımının yetersiz olduğunu, bunun nedeninin katılımcılardan 11 (K1, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14)'inin belirttiği gibi "toplumsal damgalanma" olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bulguyu destekler nitelikte, Yılmaz

(2004) 341 engelli çalışan ile yaptığı araştırmasında, engellilerin toplumsal yaşamda ayrımcılığa maruz kaldığını tespit etmiş ve çalışmasında ayrımcılık konusu 12 başlık altında somutlaşmıştır. Bu başlıklardan en önemlileri "acıma" ve "toplumdan dışlanma"dır. Çopuroğlu ve Mengi (2014) otizmli çocuğu olan ve çoğu otizm ile ilgili dernek ve vakıflarda görev alan 42 katılımcı ile yaptıkları çalışmada normal gelişim gösteren bireylere göre farklı davranışlar sergilemeleri nedeniyle söz konusu çocukların girdikleri sosyal ortamlarda damgalandıklarını ortaya koymuşlardır. Bu damgalanmayı ortadan kaldırmak ve dolayısıyla sosyal yaşama katılımı engelleyen nedenler ile ilgili olarak da katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Katılımcılardan 12'si (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K11, K14, K15, K17) zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen nedenleri ortadan kaldırmak için öncelikle "toplumsal farkındalık" yaratılması gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcılardan K4 "*Toplumun genelinde engellilere yönelik olumlu tutum ve farkındalık sağlamak için okul öncesinden itibaren derslere, etkinliklere engellilerle ilgili olumlu, bütünleştirici bilgiler vermek gerekir"* diyerek söz konusu farkındalığın küçük yaşlardan itibaren çocuklara verilebileceğini, bunun için de eğitimin temel şart olduğunu belirtmiştir. Oysa ki Tuncer ve arkadaşlarının (2011) ilköğretim okullarında kullanılan Türkçe ders kitaplarının engelliği ne kadar ve nasıl kapsadığına yönelik olarak döküman analizi yoluyla yaptıkları bir araştırmada, ders kitaplarının neredeyse hiçbir şey içermediği, tüm sınıf düzeylerindeki kitaplar göz önünde bulundurulduğunda metinlerin oranının % 1.7, fotoğrafların oranının % 0.9 ve resimlerin oranının % 0 olduğu görülmektedir. Bu bulgular genelde engellilik, özelde zihinsel engellilik konularında toplumsal farkındalık oluşturmak için söz konusu eğitimin erken yaşlarda uygulamaya konmadığına işaret etmektedir. Bu uygulamanın önemine ilişkin herhangi bir engeli bulunmayan öğrencilere, engelli öğrenciler hakkında bilgilendirme yapılmasının ya da engelli akranlarına nasıl yardım edileceğinin öğretilmesinin engellilerin sosyal kabul düzeylerini olumlu yönde etkilediğine ilişkin araştırmalar literatürde yer almaktadır (Batu ve Uysal 2006, Aydın ve Güven 2007, Şahbaz 2007). Sosyal yaşama katılımın sağlanması noktasında bütünleştirici projeler önem arz etmektedir. Örneğin; zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılımının sağlanmasında gerçekleştirilen çalışmalardan biri Eskişehir ili Odunpazarı ilçesinde Belediye, Jandarma Alay Komutanlığı, Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi

işbirliğinde zihinsel engelli çocuklar rekreasyon parkının hayata geçirilmesidir (Çelen Öztürk 2010).

4.2. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Verilmesi Gereken Hizmetler ve Yer Alması Gereken Birimler ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilmesi gereken hizmetlerle ilgili olarak 18 katılımcıdan 15'inin "sosyal beceri eğitimi", "mesleki beceri eğitimi", "sportif eğitim", "günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi", "müzik eğitimi" başlıkları üzerinde durdukları; bu yanıtları 14 katılımcının cevabı ile "akademik beceri eğitimi" ve 12 katılımcı ile " boş zaman eğitimi" ve "görsel sanatlar eğitimi" başlıklarının takip ettiği tespit edilmiştir. Özürlü bireylerin topluma entegrasyonuna yönelik birleştirici bir eğitim sistemi kurabilmek için herkese tek beden yaklaşımından uzak bir eğitim yöntem ve sisteminin benimsenmesi gerektiği ifade edilmekte (Ar ve ark 2008) olup bu durumun da beceri eğitimlerinin çok çeşitli olmasına neden olduğu söylenebilir. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken birimler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine başvurulmuş ve 18 katılımcıdan 16'sının "sanat atölyesi", "okuma salonu", "spor salonu" yanıtlarını verdikleri; 15 katılımcının cevabı ile bu cevapları "tarım alanı" başlığının izlediği görülmüştür. Katılımcıların hizmetler ve birimler ile ilgili olarak paralel yanıtlar verdikleri; örneğin "sportif eğitim" olmalı cevabını veren 15 katılımcının da (K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K18) söz konusu kurumda yer alması gereken birimler arasında "spor salonu" nu vurguladıkları tespit edilmiştir. Literatürde zihinsel engelli bireylerin gerek eğitimi gerekse sosyal yaşama katılımı için sanat ve sporun önemini vurgulayan pek çok çalışma bulunmaktadır. Zihinsel engelli çocukların yaşam kalitelerinin artırılması için alınabilecek önlemler arasında gelişimlerini destekleyecek nitelikte, iyi planlanmış beden eğitimi ve spor etkinliklerinin önemli bir yere sahip olabileceğini belirtilmektedir (İlhan 2008). İlhan (2008)'ın 8-11 yaş arası özel eğitim alan eğitilebilir 16 zihinsel engelli çocuk ile yaptığı çalışmada uygulanan özel beden eğitimi programının zihinsel engelli çocukların sosyalleşme düzeylerine olumlu etki sağladığı ve bu etkinin, özellikle başkalarıyla etkileşim, grup faaliyetlerine katılma ve paylaşımcılık alanlarında anlamlı bir gelişim sağladığını ortaya koymuştur. Doğan ve ark (2008)'nın 3-6 yaş arası 12 (7K, 5E) zihinsel engelli çocuğun katılıyla

gerçekleştirdikleri araştırmada, zihinsel engelli çocukların gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanan jimnastik programlarının onların büyük kas motor gelişimlerini desteklediği; bu desteğin aynı zamanda zihinsel engelli çocukların beden algısı ve özgüvenleri üzerinde de olumlu etki yaratabileceği görülmüştür. Benzer şekilde Karacan ve arkadaşlarının (2003) 27 kaynaştırma ve 8 eğitilebilir zihinsel engelli olmak üzere toplam 35 çocuk ile ritm ve dans çalışmaları yoluyla beceri düzeylerinde meydana gelen deşimleri inceledikleri araştırmada eğitilebilir zihinsel engelli bireylerin düzenli olark katıldkları aktiviteler sonucunda beceri düzeylerinde anlamlı düzeyde gelişmeler olduğunu ortaya koymuşlardır. Engelli birey aileleri ve engelli bireylerle çalışan eğitimcilerin ifadelerine göre, engelli bireylerin yapmış olduğu görsel sanatlar çalışmalarının, engelli bireylerin toplumsallaşması ve toplumdaki bireylerin, engelli bireyler hakkında bilinçlenmesine yönelik yapılan bir araştırmada görsel sanatlar çalışmalarının, engelli bireylerin toplumsallaşmasında ve toplumun, engelli bireyler hakkında bilinçlenmesinde %95,0'lik oranda anlamlı bir katkı sağladığı belirtilmiştir (Salderay 2010). Ayrıca Karacan ve ark (2003) yaptıkları çalışmada ritm ve dans çalışmaları gibi zihinsel engelli bireylerin düzenli olarak katıldıkları aktiviteler sonucunda beceri düzeylerinde anlamlı düzeyde gelişmeler olduğunu göstermiştir. Güven (2011), Yılma ve Uçan (2014) yaptıkları çalışmalarda zihinsel engelli çocuklar üzerinde görsel destek ile yapılan müzikal aktivitelerin öğretilebilirliği kolaylaştırması açısından faydalı olduğu nu belirtmişlerdir. Akoğlu ve Turan (2012) yaptıkları araştırmada zihinsel engelli çocuklara verilen sesbilgisel farkındalık becerileri eğitiminin çocukların okuma becerilerini geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Güldenoğlu ve Kargın (2012) yaptıkları çalışmada karşılıklı öğretimin zihinsel engelli katılımcıların okuduğunu anlama becerileri üzerinde etkili olduğu, katılımcıların edindikleri becerileri izleme oturumları sonunda da korudukları ve yapılan öğretimin sosyal olarak geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Avcıoğlu (2012) gerçekleştirdiği çalışmada zihinsel engelli çocuklara sosyal beceri kazandırmada drama yöntemlerinin etkili olduğu tespit etmiştir.

Yine literatürde verilecek hizmetlerle ilgili farklı alan çalışmaları yer almaktadır. Örneğin; Korkmaz ve Vuran (2007), Karabulut ve Yıkmış (2010), Çankaya ve Eratay (2011) yaptıkları araştırmalarda eşzamanlı ipucuyla öğretim yönteminin zihinsel engelli çocukların renkleri ve saat söyleme ve haroşa örgü örme

becerisinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Işıkdoğan ve Kargın (2010) yaptıkları çalışmada hikâye haritası tekniği ile verilen eğitimin zihinsel engelli çocukların okuduğunu anlama becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Kırcaali İftar ve ark (2008), Yıkmış ve Çetin (2010) yaptıkları çalışmalarda sabit bekleme süreli öğretim yöntemi kullanılarak öğretilen toplama ve çıkarma becerilerine ilişkin zihinsel engelli çocukların beceri basamaklarını edindiği ve sürdürdüğünü belirlemişlerdir. Akyüz ve ark (2011) yaptıkları çalışmada zihinsel engelli çocukların hareket ve oyun eğitiminin, fiziksel ve sosyal gelişimlerine olumlu katkı sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Alptekin (2012) yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocukların sosyal becerileri edinmesinde doğrudan öğretim yaklaşımının etkili olduğunu belirtmiştir. Görsel sanatlar dersi çocuğun ruhsal ve bedensel gelişimini destekleyen önemli araçlardan bir tanesidir. Bu nedenle tüm bireylerin faydalanması gereken bir alandır (Erim ve Caferoğlu 2012). Balcık ve Çifci Tekinarslan (2012)'ın otizm tanısı almış bir çocuğa sosyal öykülerle sosyal beceri öğretiminin etkililiğinin sınadıkları bir araştırmada sosyal öyküler aracılığıyla yapılan sosyal beceri öğretiminin etkili olduğu ve izleme verileri öğretilen becerilerin kalıcı olduğunu göstermiştir. 4-5 yaş grubu zihinsel engelli çocuklara şekil kavramının kazandırılmasında bilgisayar destekli eğitimin etkisinin incelenmesinin amaçlandığı araştırmada zihinsel engelli çocukların daha kolay öğrenmeleri, kendilerine güven duymaları, psikososyal açıdan rahat olmaları ve yüksek motivasyonla uygulamaları gerçekleştirmeleri açısından, bilgisayar destekli eğitimin geleneksel eğitime kaynaştırılarak verilmesinin büyük önem taşıdığı ortaya konmuştur (Tanju ve Gönen 2006).

4.3. Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdamı ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylerin istihdamı ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 14'ünün (K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18) "olumlu" görüşte olduğu ve zihinsel engelli bireylerin istihdam sürecine katılmaları gerektiğini vurguladıkları tespit edilmiştir. Bununla ilgili olarak K6 "*Zihinsel engelli bireylerin düzenli gelir sağlayacak bir işte çalışması, sosyal yaşama katılamama sebepleri arasında bahsedilen birçok etken üzerinde değişiklik yaratabilir. Çalışan ve gelir elde eden bireyler öz güven sağlayacaklardır. Aynı şekilde ailenin de bu bireye bakış açısı farklılaşacaktır. Zihinsel engelli bir çocuğun da yapabileceklerinin olduğunun görülmesi bireyin aile içerisinde ve aynı sebeplerden ötürü toplumda kabul*

edilmesini sağlayabilecektir" ifadesiyle zihinsel engelli bireylerin istihdam alanlarında olmalarının toplumsal kabul ile birlikte benlik saygılarını da olumlu etkileyeceğini, başarma hissinin ailelerde de değişim yaratabileceğini belirtmiştir. Ancak literatürde özelde zihinsel engellilerin genelde ise tüm engel grupların istihdamına yönelik gerekli önemin verilmediği, engelli istihdamında sorunlar yaşandığı ve bu nedenle engelli dostu aktif istihdam politikalarına ihtiyacın olduğu vurgulanmaktadır (Çivi 2001, Işıkhan 2001, Keskin 2001, Kuzgun 2001, Alkan Meşhur 2004, Mutluoğlu 2004, Uşan 2004, Yılmaz 2004, Erdiken 2005, Seyyar 2009, Çınarlı 2010, Uzun 2010). Zihinsel engelli bireylerin çalışabilecekleri istihdam alanları ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 9'unun (K4, K10, K11, K12, K14, K18) bunun söz konusu bireyin "engel derecesi/kişilik özellikleri ve becerilerine" göre değişebileceğini; 6'sının (K4, K10, K11, K12, K14, K18) "paketleme"; 4'ünün (K1, K10, K11, K14) "hayvancılık"; 4'ünün (K4, K7, K10, K11) "servis" gibi hizmet alanlarında çalışabileceklerini vurguladıkları tespit edilmiştir. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K14 *"Mesela dünyada özellikle otizm benzeri şeylerde paketleme sektöründe çok var. Ayakkabıları kutuya koyma gibi işlerde. Bizim sanayide çünkü hiç görmedim ben. Ayakkabıcılıkta özellikle ki Konya mesela ikinci sırada Türkiye'de ayakkabı üretiminde İzmir'le birlikte pazarda. Bu tip işlerde hiç hata yapmayabilecek çocuklar var ambalaj ve paketleme işlerinde. Oralarda daha çok kullanılacağını düşünüyorum ben. Şey tavuk çiftliği çok, Konya'da hayvancılık çok. Mesela orda da gene rutin işler var, çok zihin karmaşıklığı gerektirmeyen. Hani yumurtaları al büyüklüğüne göre şeylere yerleştir kolilere. O tip bir şey yapılabilir ki Konya çok uygun bir yer. Dediğim gibi tarım da çokça kullanılabilir. O da uygundur böyle bakarsanız"* ifadesiyle özelde Konya örneği için değerlendirilecek olsa dahi zihinsel engelli bireyler için uygun istihdam alanlarının varlığına dikkat çektiği görülmektedir. Literatürde engelli bireylerin istihdama katılım oranları ve bulundukları istihdam alanlarıyla ilgili çalışma bulunmaktadır. Örneğin; Ankara ilinde kamuda çalışan 159, özel sektörde çalışan 182 engelli birey ile yapılan çalışmada; araştırmaya katılan özürlüler sırası ile, ortopedik engellilerin (%48,7, 166 kişi), görme engellilerin (%17, 58 kişi), süreğen hastalığı olanların (%10,6, 36 kişi) yer aldığı görülmektedir. İşitme, dil ve konuşma engellilerin (%14,1, 42 kişi), zihinsel engellilerin (%3,5 12 kişi), ruhsal ve duygusal engellilerin (%2,3 8 kişi) olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılan engellilerin büyük bir çoğunluğu (%79,82) hizmet sektöründe çalışmaktadır. Engelli çalışanların çoğunun bir mesleği

bulunmamaktadır. Meslek sahibi engellilerin oranı yalnızca %29'dur. Engellilerin fiilen yaptıkları işler arasında büro işleri, temizlik, santral operatörü, hizmetli, evrak takibi, muhasebe, bilgisayar operatörü, montaj, depo sorumlusu, paketleme, bulaşıkçı, makineci, dokumacı, katlamacı, güvenlik, yönetici, park ve bahçe işleri, daktilo, danışma görevlisi, fotokopi, puantör, halkla ilişkiler gibi işler bulunmaktadır (Yılmaz 2004). Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Tespit, Bilgilendirme ve Veri Tabanı Oluşturma Çalışması (ÖZVERİ) projesi kapsamında Malatya'da yaşayan engellilerin ve ailelerinin demografik, ekonomik ve psiko-sosyal durumlarını belirlemeye yönelik yapılan bir araştırmada engelli bireylerin son derece az bir kısmının (%2.5) herhanbi bir işte çalıştığı, tamamına yakınının (%97.5) herhangi bir işte çalışmadığı görülmektedir (Özbulut ve Özgür Sayar 2009). Bu araştırmalardan da anlaşılacağı üzere genelde engelliler özelde zihinsel engelliler olmak üzere engelli bireylerin istihdama katılma oranları oldukça düşüktür. Pek çoğunun edinilmiş bir mesleği bulunmamaktadır. Güneş ve Akçamete (2014)'nin 12 işveren ile özel gereksinimi olan bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerilerinin neler olduğunu belirlemeye yönelik olarak Çorum ilinde yaptıkları araştırmada da zihinsel engelli bireylerin istihdam alanlarında bulunma oranının ve tercih edilme durumlarının diğer engel türlerine göre oldukça düşük olduğu ortaya konmuştur. İstihdam ile ilgili olarak önemini koruyan bir önemli husus elbette eğitimdir. Eğitim olanakları iyileştirilen ve söz konusu olanaklara ulaşımı kolaylaştırılan engelli bireyler istihdam alanlarında daha çok görülebileceklerdir. Altı Nokta Körler Derneği Eğitim Kültür Merkezi'ne devam eden görme engeliler üzerine yapılan bir araştırmada eğitim ve çalışma durumu arasında doğrusal bir ilişki olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe çalışanların; düştükçe işsizlerin oranının arttığı görülmektedir (Karataş ve Duyan 2001).

4.4. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Yer Alması Gereken Meslek Elemanları ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken meslek elemanları ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 11'inin (K1, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K12, K13, K16, K18) "özel eğitim öğretmeni", 11'inin (K1, K3, K4, K5, K6, K9, K12, K13, K15, K16, K18) "sosyal hizmet uzmanı", 10'unun (K1, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K16) "sağlık personeli" ve 9'unun (K1, K3, K6, K9, K10,

K11, K12, K13, K16) “psikolog” yanıtlarını verdikleri tespit edilmiştir. Bu meslek gruplarının söz konusu kurumda öncelikli olarak bulunması gerektiği belirtilirken katılımcılardan 7’sinin (K2, K4, K6, K10, K13, K15, K16) “iş ve uğraşı terapisti (ergoterapist)” cevabını vererek zihinsel engelli bireylerin ruhsal ve fiziksel gelişiminin yanı sıra mesleki ve sosyal gelişimleri için de profesyonel bir şekilde ele alınmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Zihinsel engelli bireylerin profesyonel meslek elemanlarınca ele alınmaları ve değerlendirilmeleri gerektiği hususunda katılımcılardan K3 *“benim kendi oğlum otistiktir. 4.5 yaşından beri bu işin içersindeyiz. 4.5 yaşından beri şu anda benim oğlum 19 yaşında. 4.5 yaşından 19 yaşına kadar karşılaştığımız sadece bir tane özel eğitim öğretmeni oldu yani alanı özel eğitim olan öğretmeni oldu bu çocuğun”* diyerek durumun ciddiyetine dikkat çekmiştir. Yalnızca engellilik alanında değil, normal gelişim gösteren çocukların eğitiminde görev alan meslek elemanlarının da bu konuda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. İstanbul ve Ankara illerinde okul öncesi öğretmenleri için düzenlenen seminerlere katılan 182 okul öncesi öğretmeni üzerinde yapılan bir araştırmada, öğretmenlerden "özel eğitime gereksinim duyan çocuğun tanımını yapmaları istenmiş ve % 62.1'inin özel eğitime gereksinim duyan çocuğun tanımını yapamadıkları; öğretmenlerin %17.6'sının özel eğitime gereksinimi olan çocukları zihinsel engelli çocuklar olarak tanımladıkları görülmüştür (Tuğrul ve ark 2001). Bu araştırma eğitim alanında çalışan meslek elemanlarının engellilik ve zihinsel engellilik konularında bilgiye gereksinim duyduklarını ortaya koymaktadır. Örneğin; Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretim Programını (ÖZEBÖP) tamamlayan yardımcı öğretmenlerin gerçekleştirdiği beceri öğretim çalışmalarının, zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkililiğini belirlemek amacıyla yapılan araştırma ÖZEBÖP’ü tamamlayan yardımcı öğretmenlerin, program doğrultusunda yaptığı beceri öğretimi çalışmaları sonucunda zihin engelli çocukların, becerileri bağımsız düzeyde öğrendiklerini, izleme sürecinde benzer performans gösterdiklerini, dolayısıyla ÖZEBÖP’ün etkili olduğunu göstermektedir (2007).

4.5. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Verilecek Hizmetlerin Yaş Aralıklarına Göre Sınırlandırılması ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 8'inin (K1, K3, K8, K10, K11, K12, K13, K17) "yaş aralıklarına" göre, 6'sını (K2, K6, K9, K10, K12, K13) "engel derecesine" göre, 5'inin (K1, K3, K12, K13, K18) "ihtiyaca" göre, 3'ünün (K2, K5, K16) "performans ve beceri düzeyine" göre yanıtlarını verdikleri 1 katılımcının (K4) ise "sınırlama olmamalı" cevabını verdiği tespit edilmiştir. Katılımcılardan K1, K3, K12 ve K13 söz konusu hizmet sunumundaki sınırlamanın hem yaş hem de ihtiyaca göre olması gerektiği belirtmişlerdir. Bununla ilgili olarak katılımcılar yaş aralıklarının yanı sıra bireysel ihtiyaçların da göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Katılımcılardan K10, K12 ve K13 ise bu sınırlamada hem yaşın hem de engel derecesinin etkili olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bununla ilgili olarak K10 "*Zihinsel engelli bireyleri gruplamak çok zordur. Çünkü işin içine engel düzeyleri ve yaş faktörü giriyor. Aynı yaşta fakat zihinsel düzey olarak çok farklı çocukları bir araya getirmek sağlıklı olmaz.Bunun yanında yaşları farklı fakat düzeyleri aynı olan bireyleri de gruplamak bireylerin bedensel farklılıklarından dolayı sağlıklı olmaz.En iyi gruplama hem yaş hem de zihinsel düzeyleri yakın olan bireyleri gruplamaktır"* diyerek hizmet sınırlandırılması noktasında çok yönlü bir değerlendirme yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılardan K4 "*Bence herhangi bir sınırlama olmamalı, hatta sadece zihinsel engellilere yönelik de olmamalı, tüm engel gruplarını kapsamalı"* ifadesiyle söz konusu kurumun tüm engel türlerinin ve yaş aralıklarının ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

4.6. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Aileleri Uygulama Sürecine Dahil Ederken Yapılabilecekler ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dahil ederken yapılabilecekler ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 10'unun (K1, K3, K4, K7, K9, K10, K11, K12, K14, K17) "aile eğitimi" yanıtını verdiği tespit edilmiştir. Bununla ilgili olarak K1 "*Aileler için sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelişi bile stres kaynağı iken çocuğunun sağlıksız olduğu bilmek büyük bir stres*

kaynağıdır. Bu ailelere stres yönetimi, baş etme yöntemleri, aile içi iletişim, zihinsel engeli çocuk kimdir, neleri başarabilir vb konularda eğitimler verilmelidir. Düzenli aralıklar ile bu aileler ile toplantılar yapılarak çocukları konusunda bilgilendirilmelidir" diyerek aile eğitiminin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Zihinsel engelli bir bireyin aileye katılacağını öğrendiği andan itibaren aileler söz konusu birey ile ilgili bilgilendirmeye ve geleceğe yönelik olarak pek çok alanda desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu desteği ve bilgiyi zamanında alabilen aileler zihinsel engelli birey için daha sağlıklı bir yuva olurken, bilgi ve desteğe zamanında ulaşamayan aileler söz konusu bireyler için saklandıkları, gözden uzak tutuldukları bir kapalı mekan haline dönüşebilmektedir. Hatta aileler kimi zaman zihinsel engelli üye ile birlikte diğer aile bireylerini de yaşam alanlarından uzaklaştırmaya, kimi zamansa farkında olmadan uzaklaşmaya başlamaktadırlar. Literatürde engelli bir çocuğa sahip ailelerin sadece çocuklarının engelli olmadığı, aynı zamanda engelli çocuk ile birlikte ailelerin kendisinin de engelli olduğuna ve aileleri dâhil edici uygulama standartlarının geliştirilmesine dikkat çekilmektedir (Goodyear ve ark 2015) görüşler bulunmaktadır (Özgür ve Zan 2004, İkizoğlu 2005). Engelli çocukların ailelerinin stres düzeyi ile ilgili yapılan birçok araştırmalarda, bu ailelerde stres düzeyinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir (Beckman 1983, Wilton ve Renaut 1986). Ülkemizde zihinsel engelli çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirilen araştırmalarda onların zihinsel engelli çocuğu olmayan ebeveynlerden daha depresif ve kaygılı oldukları görülmektedir (Uğuz ve ark 2004, Natan 2007, Aysan ve Özben 2007, Dereli ve Okur 2008, Bahar ve ark 2009). Ekonomik zorluklar, bilgi eksikliği, aile üyelerinin değişen rolleri, evlilikte yaşanan sıkıtılar, sosyal aktivitelere katılımda azalma, zihinsel engelli bireye karşı toplumun tutumu gibi değişkenler ailelerin hissettikleri stresi arttırdığı belirtilmektedir (Küçüker 2001, Bilal ve Dağ 2005). Cangür ve ark (2013) yaptıkları araştırmada diğer engel tiplerine göre zihinsel engelli bir çocuğa sahip olan ailelerin sosyal yaşama katılımda daha fazla sıkıntılar çektiklerini belirtmektedir. Özellikle annelerin söz konusu çocuklarla ilgili daha fazla sorumluluk yüklendikleri düşünüldüğünde, annelerin süreç ile ilgili eğitime ve desteğe daha çok ihtiyaç duyacakları anlaşılmaktadır. Konya ili merkez ilçeleri olan Meram, Karatay ve Selçuklu ile birlikte Akşehir, Yunak, Ilgın, Doğanhisar ve Kadınhanı ilçelerinde çocukları bir özel eğitim kurumuna devam eden 264 anne ve 51 baba olmak üzere toplam 315 ebeveynle yapılan ve anne-babaların kaygı düzeylerinin belirlenmesini amaçlayan bir araştırmada annelerin durumluk ve sürekli

kaygı durumlarının, babalara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir (Avşaroğlu 2012). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelere sunulan grup danışmanlığının etkinliğini değerlendirmek amacıyla Niğde Saruhan Özel Eğitim Okulu'nda yapılan araştırmada Grup süreci sonunda ebeveynlerin problem çözme becerileri, aile içi iletişimleri ve sosyal destek algıları anlamlı ölçüde arttığı, anksiyete ve depresyon belirtilerinin azaldığı ortaya konmuştur (Gördeles Beşer ve İnci 2014).

4.7. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumda Topluma Yönelik Yapılabilecekler ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engellilere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik olarak yapılabilecekler ile ilgili 18 katılımcıdan 12'sinin (K1, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K17, K18) "bilgilendirme" yanıtını verdikleri tespit edilmiştir. Özellikle toplumsal dışlanma ve damgalanma yaşayan zihinsel engelli bireylere yönelik olarak toplumsal tutum ve davranışların değişim ve dönüşümünde bilgilendirmenin etkisinin yadsınamaz olduğunu ifade eden katılımcılar, bu bilincin özellikle erken yaşlarda aşılanması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Zihinsel engelli bireylerin yaptıklarının ve yapabileceklerinin söz konusu ideal kurum ve yerel yönetimler aracılığıyla topluma duyurulması gerektiğini, bu şekilde konu ile ilgili toplumsal farkındalık oluşturulabileceğini belirtmektedirler. Bir başka nokta olarak toplumsal yaşama zihinsel engelli bireylerin katılımı ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalarda temel alınacak nokta bilimsel bilgi temeli ve uygulanabilirliği olmalıdır. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K6 *"Zihinsel engellilere yönelik bir ideal kurumun topluma yönelik yapacağı çalışmaların temel amacı toplumsal yaşamın günlük akışına engelli bireylerin katılımını sağlamak olmalıdır. Bu tür bir merkezin söz konusu amaca yönelik yapabileceği en iyi çalışma araştırmalarından ve bulgularından hareketle ihtiyaç olarak belirlenen her türlü tespitin gerekli mercilere iletilmesi ve pratiğe dönüştürülmesi konusunda takibinin sağlanması olacaktır. Bu konuda bütün kaynaklar etkin kullanılmalıdır; yazılı ve görsel medya, yerel yönetimler, ilişkili diğer sivil toplum kuruluşları, mahalli yönetimler vb."* diyerek çok bileşenli ve işbirliğinin esas alındığı bir uygulama anlayışının önemini vurgulamaktadır. Literatürde engellilerin sosyal çevre ile ilgili olarak sosyal izolasyon ve bağımsız davranışlar geliştirememe sorunları olduğu belirtilmektedir

(Burcu 2002). Bu nedenle sosyal kabul ve bağımsız yaşayabilme becerisi kazandırılması için zihinsel engelli bireylerin toplumla kaynaştırılması, toplumsal yaşam alanlarına entegre edilmesi gerekmektedir. Toplumun engellilik konusunda duyarlı ve farklılıkları kabullenen, ayrımcılık yapmayan bir düzeye ulaşmasının ön koşulunun engelli bireyin, ailesinin ve toplumun bu konuda bilgilendirimesi olduğu belirtilmektedir (İkizoğlu 2005). Alan yazında bu amaç doğrultusunda her türlü iletişim olanaklarını kullanmanın modern bir yapıya sahip sosyal devletin temellerinden birini meydana getirdiği vurgulanmaktadır (Durugönül 2004). Engelli bireyin aktif sosyal yaşama entegre edilmesinin rehabilitasyon sürecini olumlu etkilediği belirtilmektedir (Milichovsky 2010, Vancová ve Precuchová Štefanovicová 2014). Her bireyin sosyal yaşama katılma hakkı olduğu vurgulanmaktadır (Lecbych 2012). Oysaki Cangür ve ark (2013)'nın yaptıkları araştırmada öz bakıcının çocuğunun engelinden dolayı karşılaştığı çevresel tepkiler arasında %23,4 ile acıma, %6,4 ile dışlama, %11,7 ile acıma-dışlama, %8,5 ile gülme-alayın yer aldığını tespit etmişlerdir.

4.8. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumun Mimari Yapısı, Çevresi ve Konumu ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısı ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 7'sinin (K1, K5, K10, K11, K13, K14, K16) "tek katlı", 7'sinin (K1, K5, K8, K12, K13, K14, K18) "ferah", 6'sının (K1, K6, K7, K9, K17, K18) "tüm engel türlerine uygun", 5'inin (K8, K11, K12, K13, K14) "tek bir avludan mekanlara dağılım" yanıtlarını verdikleri tesit edilmiştir. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K1 *"Bina engelli için engelleyici olmamalıdır. Bina mümkünse tek katlı olmalı ama bu mümkün değil ise engelli asansörü olmalıdır. Binada tehlikeli olabilecek alanlara uyarıcılar konulmalı, kapı eşikleri düz olmalı, tuvaletler engellinin ulaşımını zorlaştırmamalı, aileler için bekleme salonları olmalı bu salonda engellilik ile ilgili bilgi içeren dergiler, afişler olmalı, eğitim salonları geniş ve ferah olmalı"* diyerek tek katlı olmasa da engelli bireyler için hareketi kolaylaştırıcı tasarımların öne çıkması gerektiğini belirtmiştir. Bu ifade ile K1 aynı zamanda "ferahlık" başlığına da vurgu yapmıştır. Katılımcılardan K14 ise *"içerde bir geniş bahçe, bütün odalar bahçeye açılır ve çok kat yoktur. Ama her şeyde geniş bahçe olduğu için koridor yapısı yoktur. İnsanlar birbirine çarpışacak girecek yer*

yoktur. Çok fazla beton yeri yoktur. İç bahçede botanik bir alan oluşturulup hani çiçekler vs. ler herkese ait bir çiçeğin olduğu bakım yapabileceği bir yer. Her sınıf içeriye açıldığı gibi de doğrudan dışarıya açılabilmeli dış bahçeye. Böylece hani giriş çıkı hengâmeleri merdivenler vs. lerle uğraşmadan aynı sınıfın dışarıya da içeriye de girişi oluca şey çıkışı olacağı bir sistem benim fiziksel olarak. Kişinin rahat edebileceği, oradaki toplu yaşantının zorlanan bir toplu yaşantı değil de isteğe bağlı bir toplu yaşantıya dönüşebileceği, isterse iç bahçeye çıkıp görüşebileceği, istemiyorsa hani bireysel olarak dışarıdan direk okulu çıkışında okul direk terk edebileceği. Koridorlarda sıraya girmek zorunda kalmayacağı, yani aynı anda yirmi sınıfı olan bir yer diyorsanız yirmi tane giriş olacak ve hiç kimse birbiri ile omuz şeyi nedir itişme kakışma olmayacaktır. En önemli tarafı birde katı olmayacak. Tabi bunun içinde alan olarak biraz geniş bir araziye ihtiyaç var" ifadesiyle "ferahlık" ile birlikte "tek bir avludan mekanlara dağılım"ı önermiştir. Ferahlık ve genişliğin mekansal olarak engelli bireylerin hareket kabiliyetlerini kolaylaştıracağını; ancak bunun için geniş bir araziye ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun çevresi ve konumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 11'inin (K2, K4, K8, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18) "şehrin içinde/hayata yakın", 8'inin (K1, K2, K6, K7, K8, K11, K12, K13) "ulaşımı kolay" yanıtını verdikleri tespit edilmiştir. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K2 *"Bana göre günümüzün trendi eğitim merkezlerinin şehir merkezlerinin dışında yapıldığı şeklinde, ben hala bu tür merkezlerin şehir içerisinde ama ulaşımı kolay, kargaşadan ve kaostan uzak, ama hayata yakın bir yerde yapılandırılması gerektiğini düşünüyorum"* diyerek söz konusu ideal kurumun şehir merkezinden ve yaşam alanlarından uzak olmaması gerektiğini; ancak aynı zamanda toplumsal işlevselliğin etkili kullanımı için de ulaşımın kolay olması gerektiğini vurgulamıştır. Literatürde de hangi tür engel grubu olursa olsun fiziksel çevrenin engellinin sosyal yaşama katılmasında en büyük engellerden biri olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz Çakmak 2006, Can ve Kitiş 2009, Kaplan ve Ulvi 2009, Erkılıç 2011). Oysa uygulamada önerilenin aksine örnekler olduğunu ortaya koyan çalışma mevcuttur. Düger ve Kayıhan (2001) Ankara'nın 10 semtinde toplam 157 yapının incelenmesiyle yaptıkları çalışmada, incelenen 17 kültür ve sanat merkezinin %88.23'ünde merdiven olduğunu, buna karşılık %29.41'inde bir rampa olduğunu; fakat hiç birinde asansör olmadığını belirlemişlerdir.

4.9. Zihinsel Engelli Bireylere Yönelik İdeal Bir Kurumun Yönetim Çatısı ile İlgili Katılımcıların Görüşlerine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yönetim çatısı ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 10'unun (K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K12, K15) "devlet", 9'unun (K5, K8, K10, K11, K13, K14, K16, K17, K18) "üniversite" yanıtını verdikleri tespit edilmiştir. Ancak katılımcıların verdikleri yanıtlar devlet çatısı altında farklılık göstermektedir. Örneğin; K1, K9, K15 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı derken; K2, K7, K12 Milli Eğitim Bakanlığı; bir katılımcı ise direkt olarak Başbakanlığa bağlı özel bir müdürlük çatısı altında olması gerektiğini (K3) ifade etmektedirler. Katılımcılardan "üniversite" yanıtını verenlerin ise üniversiteleri pek çok disiplinin bir arada bulunduğu, bilimsel bilginin ve uygulamanın temel alındığı, profesyonel meslek elemanlarının ve akademisyenlerin bulunduğu bir yapı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak katılımcılardan K8 *"üniversite çatısı altında olmalı. Neden bunu diyorum çünkü zihinsel engellilere eğitim verebilecek bütün birimler üniversitelerde var. Özel eğitim birimleri, bakım, sosyal hizmetler hepsi üniversitede var. O yüzden hani bu sistemi kolaylaştırmak için bir kere üniversite içinde olabilir. bence olmazsa olmaz üniversitedir. Sadece dernekler, toplum kuruluşları, belediyeler yeterli olmuyor bu bir lokal bir çalışma değil; bu çok üst düzeyde akademik olarak ele alınması gereken bir çalışmadır. Ama onların katkısı olmadan da olmuyor çünkü durumu yaşayanlar ve bire bir tespit edenler de o kurumlarda. Belki bir ortak protokol imzalanarak onların katkısı ile üniversite çatısı altında bir kurum olmalı"* ifadesiyle üniversite çatısı altında olsa dahi farklı bazı yapılanmalardan destek alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Araştırma kapsamında görüşlerine başvurulan 18 kişiden 9'unun (K1, K2, K9, K12, K13, K14, K15, K17, K18) zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını "yetersiz" olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen nedenler ile ilgili olarak katılımcılardan 11'inin (K1, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14) "toplumsal damgalanma" yı neden olarak gösterdikleri belirlenmiştir.
- Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı engelleyen nedenleri ortadan kaldırmak ile ilgili olarak katılımcılardan 12'sinin (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K11, K14, K15, K17) öncelikle "toplumsal farkındalık" yaratılması gerektiğini vurguladıkları tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilmesi gereken hizmetlerle ilgili olarak 18 katılımcıdan 15'inin "sosyal beceri eğitimi", "mesleki beceri eğitimi", "sportif eğitim", "günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi", "müzik eğitimi" başlıkları üzerinde durdukları; bu yanıtları 14 katılımcının cevabı ile "akademik beceri eğitimi" ve 12 katılımcı ile " boş zaman eğitimi" ve "görsel sanatlar eğitimi" başlıklarının takip ettiği tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken birimler ile ilgili olarak katılımcıların görüşlerine başvurulmuş ve 18 katılımcıdan 16'sının "sanat atölyesi", "okuma salonu", "spor salonu" yanıtlarını verdikleri; 15 katılımcının cevabı ile bu cevapları "tarım alanı" başlığının izlediği görülmüştür.
- Zihinsel engelli bireylerin istihdamı ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 14'ünün (K4, K5, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18) "olumlu" görüşte olduğu ve zihinsel engelli bireylerin istihdam sürecine katılmaları gerektiğini vurguladıkları tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylerin çalışabilecekleri istihdam alanları ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 9'unun (K4, K10, K11, K12, K14, K18) bunun söz konusu

bireyin “engel derecesi/kişilik özellikleri ve becerilerine” göre değişebileceğini; 6’sının (K4, K10, K11, K12, K14, K18) “paketleme”; 4’ünün (K1, K10, K11, K14) “hayvancılık”; 4’ünün (K4, K7, K10, K11) “servis” gibi hizmet alanlarında çalışabileceklerini vurguladıkları ortaya konmuştur.

- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda yer alması gereken meslek elemanları ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 11’inin (K1, K3, K4, K5, K8, K9, K10, K12, K13, K16, K18) “özel eğitim öğretmeni”, 11’inin (K1, K3, K4, K5, K6, K9, K12, K13, K15, K16, K18) “sosyal hizmet uzmanı”, 10’unun (K1, K4, K6, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K16) “sağlık personeli” ve 9’unun (K1, K3, K6, K9, K10, K11, K12, K13, K16) “psikolog” yanıtlarını verdikleri tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 8’inin (K1, K3, K8, K10, K11, K12, K13, K17) “yaş aralıklarına” göre, 6’sını (K2, K6, K9, K10, K12, K13) “engel derecesine” göre, 5’inin (K1, K3, K12, K13, K18) “ihtiyaca” göre, 3’ünün (K2, K5, K16) “performans ve beceri düzeyine” göre yanıtlarını verdikleri 1 katılımcının (K4) ise “sınırlama olmamalı” cevabını verdiği tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dahil ederken yapılabilecekler ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 10’unun (K1, K3, K4, K7, K9, K10, K11, K12, K14, K17) “aile eğitimi” yanıtını verdiği tespit edilmiştir.
- Zihinsel engellilere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik olarak yapılabilecekler ile ilgili 18 katılımcıdan 12’sinin (K1, K3, K4, K6, K8, K9, K10, K14, K15, K16, K17, K18) “bilgilendirme” yanıtını verdikleri tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısı ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 7’sinin (K1, K5, K10, K11, K13, K14, K16) “tek katlı”, 7’sinin (K1, K5, K8, K12, K13, K14, K18) “ferah”, 6’sının (K1, K6, K7, K9, K17, K18) “tüm engel türlerine uygun”, 5’inin (K8, K11, K12, K13, K14) “tek bir avludan mekanlara dağılım” yanıtlarını verdikleri tesit edilmiştir.

- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun çevresi ve konumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 11'inin (K2, K4, K8, K10, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K18) "şehrin içinde/hayata yakın", 8'inin (K1, K2, K6, K7, K8, K11, K12, K13) "ulaşımı kolay" yanıtını verdikleri tespit edilmiştir.
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yönetim çatısı ile ilgili olarak 18 katılımcıdan 10'unun (K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K12, K15) "devlet", 9'unun (K5, K8, K10, K11, K13, K14, K16, K17, K18) "üniversite" yanıtını verdikleri tespit edilmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre;

- Zihinsel engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını engelleyen nedenlerden biri olarak toplumsal damgalanmayı ortadan kaldırmak için öncelikle toplumsal farkındalık yaratılması,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda sosyal beceri eğitimi, mesleki beceri eğitimi, sportif eğitim, günlük yaşam/özbakım beceri eğitimi, müzik eğitimi, akademik beceri eğitimi, boş zaman eğitimi ve görsel sanatlar eğitimi verilmesi,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda sanat atölyesi, okuma salonu, spor salonu ve tarım alanı olması,
- Zihinsel engelli bireylerin istihdamı ile ilgili olarak öncelikle meslek edindirmeye yönelik eğitimlerin verilmesi ve zihinsel engelli bireylerin engel derecesi/kişilik özellikleri ve becerilerine uygun olarak paketleme, hayvancılık, servis gibi hizmet alanlarında çalışmaları,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda öncelikli olarak özel eğitim öğretmeni, sosyal hizmet uzmanı, sağlık personeli ve psikologun yanı sıra iş ve uğraşı terapisti (ergoterapist) gibi profesyonel meslek elemanlarının yer alması,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda verilecek hizmetlerin söz konusu bireylerin yaş aralıklarına, engel derecesine, ihtiyaçlarına ve performans ve beceri düzeylerine göre sınırlandırılması,

- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumda aileleri uygulama sürecine dahil ederken öncelikli olarak ailenin bilgi ve ihtiyaç analizinin yapılması ve ardından aile eğitimlerinin düzenli periyotlarla uygulanması,
- Zihinsel engellilere yönelik ideal bir kurumda topluma yönelik olarak toplumsal damgalanma ve dışlanmayı önleyici bilgilendirme çalışmaları yapılması,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun mimari yapısı ile ilgili olarak söz konusu binanın tercihen tek katlı, tüm engel türlerine uygun ve tek bir avludan mekânlara dağılım olacak şekilde tasarlanması,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun çevre ve konumu belirlenirken şehre uzak ama hayata yakın, yani yaşam akışının içinde ve ulaşım kolaylığı olmasının esas alınması,
- Zihinsel engelli bireylere yönelik ideal bir kurumun yönetim çatısı ile ilgili olarak söz konusu kurumun tercihen öncelikle devlet veya üniversite çatısı altında olması; ancak çatı her ne olursa olsun işbirliği yapılacak, birlikte hareket edilecek yerel yönetimler gibi diğer destek mekanizmalarının da göz ardı edilmemesi önerilmektedir.

6. KAYNAKLAR

Acar H, 2001. Neo-liberal (yeni sağ) politikalar ve engelliler. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1(2), 55-64.

Ahmetoğlu E, Canarslan H, Vatansever Ü, Kutlu K, 2005. Zihin ve hareket engelli çocuklar için eğitim araştırma ve uygulama merkezi'nde izlenen olguların demografik özellikleri. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 22(2), 88-92.

Ahmetoğlu E, Canarslan H, Vatansever Ü, Kutlu K, 2005. Zihin ve hareket engelli çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon programlarına devam etmeme nedenlerinin incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 23-33.

Akçamete G, 1991. Çok engelli çocuklar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1991, 24(1), 145-50.

Akoğlu G, Turan F, 2012. Eğitsel müdahale yaklaşımı olarak sesbilgisel farkındalık: Zihinsel engelli çocuklarda okuma becerilerine etkileri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42, 11-22.

Aköz E, 2001. Özürlü kişilere uyarlanmış yapı. 1. Basım. İstanbul, OFD Omurilik Felçliler Derneği Yayınları, s. 23-6.

Akyüz M, Taş M, Akyüz Ö, Taş R, Çelik A, 2011. Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda 6 haftalık fiziksel aktivitelerin bazı fiziksel ve fizyolojik parametrelere etkisi. Atabesbd, 13(1), 43-9.

Alkan Meşhur HF, 2004. Engellilerin çalışma yaşamına katılma gereği ve uygulanan istihdam politikalarının değerlendirilmesi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 1(2), 153-375.

Alptekin K, 2004. Ana hatlarıyla özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarında aile eğitim programının yapılandırılması. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 4(1), 47-58.

Alptekin S, 2012. Sosyal becerilerin zihinsel engelli öğrencilere doğrudan öğretim yaklaşımıyla öğretimi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(1), 1-19.

Altunışık R, Coşkun R, Bayraktaroğlu S, Yıldırım E, 2010. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı, 6. Baskı, Sakarya, Sakarya Yayıncılık.

Ar F, Kılıç E, Akbay Yarpuzlu A, 2008. A study of learning assessment of personal hygiene skills of mentally retarded individuals in drop-in day care services. Turk J Med Sci, 38 (5), 447-53.

Arıkan Ç, 2001. Aile ve özürlülük: "Görme özürlüler derneği" üye özürlü aileleri üzerine bir araştırma. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1(1), 45-60.

Arıkan Ç, 2002. Sosyal model çerçevesinde özürlülüğe yaklaşım. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(1), 11-24.

Artan İ, Uyanık Balat G, 2003. Okul öncesi eğitimcilerinin entegrasyona ilişkin bilgi ve düşüncelerinin incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 11(1), 65-80.

Atala E, 1996. Çevre tasarımı ve normların bedensel engelliler açısından değerlendirilmesi üzerine teorik bir yaklaşım, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sanatta Yeterlilik Raporu, s. 5-18.

Atay M, 2007. İşitme engelli çocukların eğitiminde temel ilkeler, 1. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları.

Atik Çatak A, Tekinarslan E, 2008. Powerpoint programında hazırlanan okuma materyalinin 12-13 yaşlarında kaynaştırma programına devam eden hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerine etkisi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(2), 107-24.

Avcıoğlu H, 2008. İşitme yetersizliği olan öğrenciler. İçinde: Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim, Ed: Diken İH, 1. Basım, Ankara, Pegem Akademi, s. 167-215.

Avcıoğlu H, 2012. Rehberlik ve Araştırma Merkez (RAM) müdürlerinin tanılama, yerleştirme-izleme bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) geliştirme ve kaynaştırma uygulamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(3), 2009-31.

Avcıoğlu H, 2012. Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sosyal beceri kazandırmada işbirliğine dayalı öğrenme ve drama yöntemlerinin etkililiği. Eğitim ve Bilim, 37(163), 110-25.

Avşaroğlu S, 2012. Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi. Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi, 9(1), 533-49.

Aydın A, Güven Y, 2007. Özel gereksinimli çocuklar için akran öğretimine ilişkin ilköğretim öğretmenlerinin görüşleri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 415-32.

Aykara, A. (2011). Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti . Toplum ve Sosyal Hizmet, 22 (1), 63-84.

Aysan F, Özben Ş, 2007. Engelli Çocuğu olan anne babaların yaşam kalitelerine ilişkin değişkenlerin incelenmesi. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, 1-6.

Bahar A, Bahar G, Savaş H, Parlar S, 2009. Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(11), 97-112.

Balcık B, Çifci Tekinarslan İ, 2012. Otizmli çocuklara sosyal beceri öğretiminde sosyal öykülerin etkisinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 45(1), 165-190.

Batu S, Uysal A, 2006. Teaching typically developing children to help their peers with various special needs via simulation activities. Eğitim Araştırmaları Dergisi, 22, 12-55.

Bayazıt B, Meriç B, Aydın M, Seyrek E, 2007. Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda eğlenceli atletizm antrenman programının psikomotor özelliklere etkisi. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(4), 173-6.

Bayhan P, 2001. Zihinsel engelli kardeşe sahip olan çocukların duygu, düşünce ve davranışları. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 1(1), 37-44.

Baykara Pehlivan K, Baykara Acar Y, 2009. Çocuklar ve eğitimde dışlanma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 20(2), 27-38.

Beckman PJ, 1983. Influence of selected child characteristics on stress in families of handicapped infants. American Journal of Mental Deficiency, 88(2), 150-6.

Bilal E, Dağ İ, 2005. Eğitilebilir zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların annelerinde stres, stresle başa çıkma ve kontrol odağının karşılaştırılması. Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi, 12(2), 56-8.

Bilgin N, 1995. Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar, İstanbul, Sistem yayıncılık.

Bond GR, Drake RE, 2014. Making the case for IPS supported employment. Administration and Policy in Mental Health, 41, 69-73.

Burcu E, 2002. Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 19(1), 83-103.

Can T, Kitiş A, 2009. Çevresel durum özürlüyü nasıl etkiler? T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 6(1),1363-75.

Cılga İ, 2001. Özürlülerin yaşam kalitesi. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 1(1), 79-89.

Cillo D, 2009. AB giriş sürecinde engellilerin eğitimi ve istihdamı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Halk Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.

Çağlar D, 1982. Ortopedik özürlü çocuklar ve eğitimleri, 2. Basım, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, s. 12-15.

Çağlar N, Aral N, 2001. İlkokul dört ve beşinci sınıfa devam eden işitme, görme ve ortopedik engelli çocukların benlik kavramlarının incelenmesi. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 1(1), 61-77.

Çağlayan D, 2006. Özürlü haklarının gelişimi: Merhametten hakka. Ankara, TODAİE Yayınları.

Çankaya Ö, Eratay E, 2011. Zihinsel engelli öğrencilere horaşa örgü örme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. Abant İzzet Baysal Eğitim Fakültesi Dergisi, 11 (2), 11-34.

Cangür Ş, Civan G, Çoban S, Koç M, Karakoç H, Budak S, İpekçi E, Ankaralı H, 2013. Düzce ilinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 3 (3), 1-9.

Çelen Öztürk A, 2010. Bir sosyal hizmet projesi: "Zihinsel engelli rekreasyon parkı". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2(2), 137-49.

Çıkılı Y, 1996. Özel eğitime muhtaç çocukların Türk milli eğitim sistemi içindeki yeri ve önemi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Ana Bilim Dalı, Erzurum.

Çınarlı S, 2010. Türkiye ile bazı Avrupa Birliği ülkelerinde engellilik kavramı ve engelli istihdamı ile ilgili düzenlemelerin incelenmesi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 7(1), 1561-82.

Çifci Tekinarslan İ, 2008. Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İçinde: Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim, Ed: Diken İH, Ankara, Pegem Akademi, s. 135-66.

Çivi A, 2001. Özürlülerin istihdamı, çalışma koşulları ve bunlarla ilgili politikalar ve öneriler, görme özürlüler için rehabilitasyon deneyimleri, yeni rehabilitasyon politikaları ve meslek tanımları. Görme Özürlüler Eğitim Konferansı, Bildiriler Kitabı: s. 92, 24-25 Mart 2000, Ankara, Türkiye.

Çolak A, Uzuner Y, 2004. Zihin özürlü çocukların okuma yazma öğrenmeleri ve özel eğitim öğretmenleri: yarı yapılandırılmış görüşme araştırması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 4(2), 241-70.

Çopuroğlu YC, Mengi A, 2014. Toplumsal dışlanma ve otizm. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(5), 607-26.

Dalbay S, 2009. Özürlü yakınlarının özürlülere yönelik sosyal politikalara ilişkin bilgi, beklenti ve memnuniyet dereceleri (Isparta örneği). Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Danış MZ, 2006. Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşadığı duygular, çocuklarının geleceğe ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeyleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 17(2), 91-107.

Danış Z, 2001. Otistik çocuklar. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 1(2), 65-82.

Demirbilek M, 2005. Zihinsel engelli bireylerde ebeveynlik becerileri. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 5(2), 35-48.

Demirbilek M, 2013. Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 7(3), 58-64.

Demirel S, 2005. Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde aile eğitiminin önemi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5(1), 61-74.

Dereli F, Okur S, 2008. Engelli çocuğa sahip ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. Yeni Tıp Dergisi, 25, 164-158.

Doğan Ö, Yükselen A, Turan F, 2009. Zihinsel engelli çocukların büyük kas motor becerilerinin desteklenmesi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 9 (1-2), 13-26.

Dönümcü Ş, 2006. Kentler yaşlılarındır. Erişim tarihi 9 Şubat 2015. Erişim adresi, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/kentyasli.htm.

Durduran Y, Bodur S, 2009. Engellilerin engellilikleri dışındaki sağlık sorunları: Karşılaştırmalı bir çalışma. Selçuk Tıp Dergisi, 25(2), 69-77.

Durugönül E, 2003. Yaşlılık ve engellilik kimliği. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 3(1-2), 31-7.

Durugönül E, 2004. Sosyal hareketlilik ve engellilik. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 4(1), 39-45.

Duyan V, 2005. Engelli çocuğa sahip annelerin problemlerle başa çıkma tarzları. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5(2), 4-13.

Duyan V, Yazıcıoğlu K, Karataş K, Taşkaynatan M, Çamur Duyan G, Aksu S, 2005. Sosyo-demografik özelliklerin, hastalık sürecinin ve sosyal desteğin gaizlerin benlik saygısı ve kaygı düzeyine etkisi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5(1), 5-16.

Düger T, Kayıhan H, 2001. Tekerlekli Sandalye kullanan kişiler için çevresel mimari engellerinin incelenmesi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1(1), 23-35.

Elbozan Cumurcu B, Karlıdağ R, Han Almış B, 2012. Fiziksel engellilerde cinsellik. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(1), 84-98.

Enç M, Doğan Ç, Özsoy Y, 1987. Özel eğitime giriş. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 5, 97-69.

Erdiken B, 2005. Anadolu Üniversitesi Engelliler Yüksekokulundan mezun olmuş işitme engelli öğrencilerin istihdamı, iş durumu ve ayrımcılık, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 2(1), 377-503.

Eripek S, 2005. Zeka geriliği olan çocuklar. İçinde: Özel eğitime gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş, Ed: Ataman A, içinde, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, s. 151-71.

Erim G, Caferoğlu M, 2012. Görsel sanatlar eğitimi dersinin zihinsel engelli çocuklara katkısının özel eğitim öğretmenlerinin görüşleriyle belirlenmesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(2), 321-42.

Eripek S, 2005. Zeka geriliği. 1. Basım, Ankara, Kök Yayıncılık.

Erkan G, Demiröz F, 2003. Ortopedik özürlü çocukların benlik kavramı üzerine bir araştırma. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 3(1-2), 1-20.

Erkılıç M, 2011. Conceptual challenges between universal design and disability in relation to the body, impairment, and the environment, where does the issue of disability stand in the philosophy of ud, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 28(2), 181-203.

Ersoy Ö, Çürük N, 2009. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 5(17), 104-10.

Fırat AS, 2008. Belediyelerin engellilere dönük sosyal hizmet projeleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19(1), 89-100.

Fırat S, 2009. Engelsiz bir kent tasarlamada yerel politikaların önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 20(2), 57-68.

Ger G, 2009. Tüketici araştırmalarında nitel yöntemler kullanmanın incelikleri ve zorlukları, Tüketici Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-19.

Geray H, 2006. Toplumsal araştırmada nicel ve nitel yöntemlere giriş. 1. Basım, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Goodyear M, Hill TL, Allchin B, McCormick F, Hine R, Cuff R, O'Hanlon B, 2015. Standards of practice for the adult mental health workforce: Meeting the needs of families where a parent has a mental illness. International Journal of Mental Health Nursing, 24, 169-180.

Gökçe O, 2006. İçerik analizi kuramsal ve pratik bilgiler. Ankara, Siyasal Kitabevi.

Grosman HJ, 1984. Classification In Mental Retardation. Washington, American Association on Mental Deficiency.

Güldenoğlu B, Kargın T, 2012. Karşılık öğretim tekniğinin hafif derecede zihinsel engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 13(1), 17-34.

Güllüpınar F, 2013. Toplumsal ilişkiler kıskacında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları: Eskişehir'de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması. Toplum ve Sosyal Hizmet, 24(1), 41-64.

Gültekin N, Velimahmutoğlu A, Cindil OA, 2001. Zihinsel engelli bireyin mesleki rehabilitasyon ve sosyalizasyona yönelik uygulama projesi. Ankara, T.C.Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Saray Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü.

Güneş N, Akçamete G, 2014. Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı Çorum ili örneği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15(3), 1-15.

Gürgür H, Kış A, Akçamete G, 2012. Kaynaştırma öğrencilerine sunulan bireysel destek hizmetlere ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi. İlköğretim Online, 11(3), 689-701.

Gürsel O, 2008. Görme yetersizliği olan öğrenciler. İçinde: Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. Ed: Diken İH, Ankara, Pegem Akademi, s. 217-249.

Güven E, 2011. Müzik dersleri ve kaynaştırma uygulaması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 19(3), 709-18.

Gördeles Beşer N, İnci F, 2014. Zihinsel engelli çocuğu olan ailelere verilen grup danışmanlığının etkililiğinin değerlendirilmesi. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 5(2), 84-91.

Işıkdoğan N, Kargın T, 2010. Hikaye haritası tekniğinin zihin engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini kazanmalarındaki etkililiği. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10(3), 1489-531.

Işıkhan V, 2001, Özürlü kadınların istihdam sorunları. Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları, Bildiri Kitabı: s. 175-188, 24-25 Mart 2000, Ankara, Türkiye.

Işıkhan V, 2005. Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyoekonomik sorunları. Toplum ve Sosyal HİZmet, 16(2), 35-52.

Işıkhan V, 2006. Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler ve sosyal hizmet. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 6(1), 28-46.

Işıkhan V, Körükçü Ö, Gökçearslan Çiftçi E, 2007. Sınıf öğretmenlerinin iş ortamında yaşamış olduğu bazı sorunlar ve tükenmişlik. Toplum ve Sosyal Hizmet, 18(1), 69-88.

İçağasıoğlu Çoban A, 2003. Gelişim dönemlerine göre özürlülüğün etkisi. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 3 (1-2), 39-55.

İçağasıoğlu Çoban A, 2008. Engellilere yönelik hizmetlerin sunumunda yaşam kalitesi yaklaşımının önemi. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 8(1-2), 47-58.

İkizoğlu M, 2001. Yoksulluk ve özürlülük ilişkisi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1(2), 83-94.

İkizoğlu M, 2005. Özürlü, özürlü ailesi ve toplum ilişkisi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5(1), 47-60.

İlhan L, 2008. Zihinsel engelli çocuklar için beden eğitimi ve sporun genel gelişim süreçleri açısından önemi. Çağdaş Eğitim Dergisi, 33 (350), 17-24.

İlhan L, 2008. Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16(1), 315-24.

İlhan L, 2009. Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarının özel eğitimleri sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi . Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(1), 38-48.

İnan S, Ceyhun Peker G, Tekiner S, Ak F, Dağlı Z, 2013. Engellilik, Türkiye'de engellilerin durumu ve sağlık hizmet sunumuna bir bakış. TAF Preventive Medicine Bulletin, 12(6), 723-8.

İslamoğlu H, 2009. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. İzmit, Beta Yayımcılık.

Kaplan H, Ulvi H, 2009. Engellilerin kaldırım ve yaya geçitlerinde karşılaştıkları kaza riskleri: Konya kent merkezleri örneklemi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 6(2), 1483-1506.

Karabulut A, Yıkmış A, 2010. Zihin engelli bireylere saat söyleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretiminin etkililiği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10(2), 104-113.

Karacan Ç, Kaba Z, Yenigün Ö, Aydın M, Bayazıt B, 2003. Kaynaştırma grubu ile eğitilebilir zihinsel engelli grubun ritm ve dans çalışmaları yoluyla beceri düzeylerinde meydana gelen değişimlerin incelenmesi. İ. Ü. Spor Bilimleri Dergisi, 11(3 ÖS), 132-6.

Karahan M, Demir R, Şahin İ, Süel E, 2007. Eğitilebilir zihinsel engelli erkek çocuklarının bazı motor becerilerine antrenmanın etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 71-5.

Karataş K, Duyan V, 2001. Görme engellilerde benlik saygısı ve kaygı. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1(2), 1-15.

Karataş K, Duyan V, 2007. Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin benlik saygısı. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 7(1), 4-16.

Karataş K, Oran B, 2007. Engelliler: Siyasetin periferinde kalanlar. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 7(2), 4-19.

Karataş K, Danış Z, Çakta E, Çapar M, Çiftci DB, Ertaş B, 2006. Özel sektöre ait, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rol, işlev ve iş doyumları üzerine bir araştırma. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 6(2), 4-28.

Kaya F, 2010. Engelli çocuklarda depresyon ve kaygı düzeyi. 1. Basım, Adana, Nobel Kitabevi.

Kayhan Kuzgun İ, 2008. Türkiye'de ücret karşılığı özürlü kadın işgücü istihdamının belirleyici değişkenleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19(2), 57-66.

Keskin D, 2001. Özürlülerin istihdamında istihdam koşullarının ve biçiminin önemi. Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları, Görme Özürlüler Eğitim Konferansı, Bildiriler Kitabı: s. 95-97, 24-25 Mart 2000, Ankara, Türkiye.

Kırcaali İftar G, Ergenekon Y, Uysal A, 2008. Zihin özürlü bir öğrenciye sabit bekleme süreli öğretimle toplama ve çıkarma öğretimi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 309-20.

Koçbeker BN, Saban A, 2005. Otistik bir çocuğun yabancı dil öğrenimine ilişkin örnek olay incelemesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 401-27.

Koçman A, Tufan İ, 2005. Engelliler için normal bir yaşam. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5(2), 49-53.

Koçman A, Tufan İ, 2005. Engellileri nasıl aramıza alabiliriz? Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5(2), 30-4.

Korkmaz ÖT, Vuran S, 2007. Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilere renk isimlerinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. Eurasian Journal of Educational Research, 29, 143-55.

Kurnaz Özdemir D, 2012. Ortopedik engelli kadınların sorun ve beklentileri üzerine bir araştırma: Tuzla ilçesi örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet, 23(1), 67-81.

Kuş E, 2012. Nicel-nitel araştırma teknikleri sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nicel mi? Nitel mi? Ankara, Anı Yayıncılık.

Kuzgun Kİ, 2001. Türkiye'de özürlülerin işgücüne katılımında model oluşturulması, Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları, Görme Özürlüler Eğitim Konferansı, Bildiriler Kitabı: s. 101, 24-25 Mart 2000, Ankara, Türkiye.

Küçüker S, 2001. Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. Özel Eğitim Dergisi, 3(1), 1-11.

Kümbetoğlu B, 2005. Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma, İstanbul, Bağlam Yayınevi.

Lebleci DN, Öktem MK, Aydın MD, Ömürgönülşen U, 2005. Employment of persons with disabilities in Turkey: The effectiveness of current measures for the prevention of discrimination. Toplum ve Sosyal Hizmet, 16(1), 21-44.

Luckasson R, Borthwick Duffy S, Buntinx WHE, Coulter DL, Craig EM, Reeve A, Schalock RL, Snell ME, Spitalnik DM, Spreat S, Tasse MJ, 2002. Mental retardation: Definition, classification, and systems of supports. 10th ed. Washington DC, American Association on Mental Retardation.

Mutlu A, Piştav Akmeşe P, Kerem Günel M, 2008. Serebral Paralizi'li çocukların annelerinin perpektifinden yürüyüşleri ve geleceğe yönelik beklentileri. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 8(1-2), 87-98.

Mutluoğlu L, 2004. Türkiye'de çıraklık eğitimi sisteminde özürlüler, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 1(2), 153-75.

Naçar M, Çetinkaya F, Baykan Z, 2012. Kayseri il merkezinde özürlülük, sakatlık ve engellilik. TAF Preventive Medicine Bulletin, 11(1), 71-80.

Natan K, 2007. Zihinsel engelli çocuğu olan ve olmayan annelerin depresyon ve kaygı düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Okur N, Erbil Erdugan F, 2010. Sosyal haklar ve özürlüler: Özürlülük modelleri bağlamında tarihsel bir değerlendirme. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Bildiriler Kitabı: s. 245-263, 4-6 Kasım, Denizli, Türkiye.

Özbek R, 2005. Eğitim programlarının bireyselleştirilmesinin sebepleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (11), 66-83.

Özbesler C, 2008. Farklı gelişimsel özellikleri olan çocuğa sahip ailelerin sorunları. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 8(1-2), 25-36.

Özbulut M, Özgür Sayar Ö, 2009. Bir sosyal dışlanma fotoğrafı-engelli bireylerin toplumla bütünleştirilmesine yönelik tespit, bilgilendirme ve veri tabanı oluşturma çalışması (ÖZVERİ-Malatya) projesi araştırma sonuçları-. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 5 (17), 59-76.

Özdemir M, 2010. Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-43.

Özen A, Ergenekon Y, 2011. Özel eğitimde etkinlik temelli öğretim uygulamaları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(1), 351-62.

Özgökçeler S, Alper Y, 2010. Özürlüler Kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. İşletme ve Ekonomi Araştırma Dergisi, 1(1), 33-54.

Özgür İ, 2013. Engelli çocuklar ve eğitimi özel eğitim. Adana, Karahan Kitabevi.

Özgür İ, Zan B, 2004. Engelli çocuk, engelli aile. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(27), 18-27.

Özşenol F, Işıkhan V, Ünay B, Aydın Hİ, Akın R, Gökçay E, 2003. Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. Gülhane Tıp Dergisi, 45(2), 156-64.

Piştav Akmeşe P, Kayhan N, Mutlu A, 2011. Serebral Palsi'li çocuğa sahip olan aile ortamını algılama düzeylerinin incelenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 22(1), 105-14.

Punch KF, 2005. Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar. Ankara, Siyasal Kitabevi.

Saban A, 2007. Lisansüstü öğrencilerin nitel araştırma metodolojisine ilişkin algıları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 469-85.

Saban A, Koçbeker Eid, BN, Saban A, Selahattin A, Doğru S, Ege İ, Arslantaş S, Çınar D, Tunç P, 2010. Eğitimbilim alanında nitel araştırma metodolojisi ile gerçekleştirilen makalelerin analiz edilmesi. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, (30), 125-42.

Sadioğlu Ö, Batu SE, Bilgin A, 2012. Sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(2), 399-432.

Salderay B, 2009. Türkiye'deki zihin engelliler iş okullarının açılış yılları ve coğrafi bölgelere göre dağılımları. Ekev Akademi Dergisi (40), 43-50.

Salderay B, 2010. Engelli bireylerin yapmış olduğu görsel sanatlar çalışmalarının engelli birey aileleri ve engelli bireylerle çalışan eğitimciler tarafından değerlendirilmesi. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 219-28.

San Bayhan P, Şipal RF, Kurt ZŞ, 2003. Engelli ergenlerin sosyal ilişkilerini oluşturma sürecinde eğitsel ortamların düzenlenmesi. Ufkun Ötesi Bİlim Dergisi, 3 (1-2), 21-9.

Sazak Pınar E, Çifci Tekinarslan İ, Sucuoğlu B, 2012. Özel eğitim öğretmenleri ile annelerin zihin engelli çocukların sosyal becerilerine ilişkin beklentilerinin değerlendirilmesi. İlköğretim Online, 11 (2), 353-68.

Seyyar A, 2009. Özürlü dostu aktif istihdam politikaları. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. Öz-Veri Dergisi, 6(1), 1393-1404.

Sönmez VG, Alacapınar F, 2011. Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara, Anı Yayıncılık.

Subaşıoğlu F, 2008. Üniversitelerin bilgi ve belge yönetimi bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" üzerine bir araştırma. Bilgi Dünyası , 2(9), 399-430.

Şabanova N, Cavkaytar A, 2007. Zihinsel engelli çocuklara özbakım ve ev içi becerilerinin yardımcı öğretmenler tarafından öğretiminin etkililiği. Eurasian Journal of Educational Research, 27, 45-57.

Şahbaz Ü, 2007. Normal öğrencilerin kaynaştırma sınıflarına devam eden engelli öğrenciler hakkında bilgilendirilmelerinin engellilerin sosyal kabul düzeylerine etkisi. Eğitim Araştırmaları Dergisi, (26), 199-208.

Şahin Ç, 2010. Verilerin analizi. İçinde: Bilimsel araştırma yöntemleri. Ed: Kıncal RY, Ankara: Nobel, s. 181-271.

Şahin H, 2004.Engellilik kimin sorunu? Bireyin mi, Toplumun mu? Öz-Veri, 1(1), 48-64.

Şahin C, Pehlivan G, 2006. Kırşehir rehberlik ve araştırma merkezi özel eğitim bölümünde incelenen öğrencilerin çeşitli dğeişkenlere göre nitelikleri. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 7(1), 175-89.

Şahin S, Çiçek Ç, 2008. Normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukların kendilerini ve birbirlerini algılayışlarının incelenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 19(1), 101-18.

Şipal RF, 2004. Kaynaştırma eğitimi veren eğitimcilerin engelli çocuklara yönelik tutumlarına genel bir bakış. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 4(1), 23-37.

Tanju EH, Gönen M, 2006. 4-5 yaş grubu zihinsel engelli çocuklara şekil kavramının kazandırılmasında bilgisayar destekli eğitimin etkisi. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, 1(2), 81-91.

Tike Bafra L, Kargın T, 2009. Sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler ve rehberlik araştırma merkezi çalışanlarının bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama sürecine ilişkin tutumları ve bu süreçte karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9(4), 1933-72.

Tuğrul B, Üstün E, Akman B, Erkan S, Şendoğdu MC, 2001. Okulöncesi öğretmenlerinin özel eğitime gereksinim duyan çocukların normal yaşıtlarıyla kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1(2), 27-40.

Tuncer A, Karasu N, Altunay B, Güler Ö, 2011. Türkçe ilköğretim kitaplarında engel ve engellilik: bir döküman analizi örneği. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(2), 439-57.

Tuncer T, 2005. Rastlanma sıklığı düşük olan özel gereksinimli çocuklar. İçinde: Özel eğitime gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. Ed: Ataman A, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, s. 289-309.

Tümkaya, S. (2001). Engelli Çocukların Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri Gereksinimi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1 (2), 95-102.

Türkoğlu N, Artan İ, 2001. Zihinsel engelli çocukların anne ve babalarının kaygı düzeylerine etki eden etmenlerin incelenmesi. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 1(2), 41-53.

Uçak NÖ, 2000. Sosyal bilimler ve kütüphanecilik alanında nitel araştırma yöntemlerinin kullanımı, Bilgi Dünyası, 1(2), 255-79.

Uğuz Ş, Toros F, Yazgan İnanç B, Çolakkadıoğlu O, 2004. Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. Klinik Psikiyatri, 7, 42-7.

Uslu A, 2008. Engelli çocuklara dost oyun alanı ve dış mekan tasarımı. Ufkun Ötesi BİIim Dergisi, 8 (1-2), 67-86.

Uslu A, 2008. Zihinsel ve fiziksel engelliler için hotikültürel terapi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 8 (1-2), 5-24.

Uslu A, 2009. Kentsel peyzajda yaşlı/engelli için bağımsız hareket olanağı ve evrensel tasarım kavramı. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 9 (1-2), 27-40.

Uşan MF, 2004. Kamu ve özel sektör açısından özürlü işçi istihdamı. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 1(2) 153-375.

Uysal H, 2008. Fiziksel yetersizliği/süreğen hastalığı olan öğrenciler. İçinde: Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. Ed: Diken İH, Ankara: Pegem Akademi, s. 251-296.

Uzun Y, 2010. Özürlülerin çalıştırılmasına dair bir uygulama örneği: İngiltere Sayıştay'ı. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 7(1), 1545-60.

Ünal A, 2010. Türk çocuk edebiyatında engellilerin temsili (1969-2009). Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Vancová A, Precuchová Štefanovicová A, 2014. Sexuality and sexual education of mentally disabled people-part of quality of life in reflecting special education and special andragogy. ОсОблива дитина: навчання і виховання, 4, 81-100.

Waghorn G, Lloyd C, 2005. The employment of people with mental illness. Advances in Mental Health, 4, 129-71.

Wilton K, Renault J, 1986. Stress level in Families with intellectually handicapped preschool children. Journal of Mentally Deficiency Research, 30, 163-9.

Yavuz H, Baran G, Yıldız Bıçakçı M, 2010. İşitme engelli ve işitme engeli olmayan 9-17 yaş grubundaki çocukların sosyal uyumlarının karşılaştırılması. Toplum ve Sosyal Hizmet, 21(1), 7-23.

Yıldırım A, Şimşek H, 2008. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayınevi.

Yılma G, Uçan B, 2014. Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda müzik aletlerinin görsel destekli algılanabilirliği üzerine bir çalışma. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 4 (1), 10-5.

Yıkmış A, Çetin ME, 2010. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere sabit bekleme süreli öğretimle bölme öğretimi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10(2), 69-78.

Yılmaz Z, 2004. Çalışan özürlülerin iş yaşamında karşılaştıkları sorunlar ve bunları etkileyen etmenler. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Öz-Veri Dergisi, 1(2), 153-375.

Yükselen Aİ, 2007. Zihinsel engelli çocukların eğitiminde yaratıcı dramanın önemi. Ufkun Ötesi Bİlim Dergisi, 7(2), 43-51.

Zan B, Özgür İ, 2004. Engelli çocuk, engelli aile. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(27), 18-27.

7. EKLER

EK-A Görüşme Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.Yaşınız

2.Cinsiyetiniz

3.Mezun olduğunuz okulun tam adı nedir (Üniversite, fakülte veya yüksek okul vs.)?

4.Mezun olduğunuz bölümün tam adı nedir?

5.Mezun olduğunuz öğretim kademesi nedir?

Önlisans ( ) Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora ( )

6.Şu an çalışmakta olduğunuz kurumun veya bölümün/ birimin tam adı nedir?

7.Buradaki göreviniz nedir?

8.Ne kadar süredir burada görev yapmaktasınız?

9.Daha önce çalıştığınız kurumlar ve çalışma süreleriniz nelerdir

Kurum Adı/Çalışma Süresi

10.Engellilik alanında yürütücülüğünü yaptığınız bir çalışmanız var mı (Proje, tez, araştırma vs.)?

-Varsa adı nedir?

ZİHİNSEL ENGELLİLERE YÖNELİK UYGULAMA ARAŞTIRMA MERKEZİ İLE İLGİLİ SORULAR

1.Sizce zihinsel engellilerin sosyal yaşama (fırsatlara, kaynaklara, imkânlara) katılımı nasıldır? Değerlendirir misiniz?

2.Sizce zihinsel engellilerin sosyal yaşama katılımını engelleyen nedenler var mıdır?
-Varsa bu nedenler nelerdir?

-Bu nedenleri ortadan kaldırmak için önerileriniz nelerdir?

3.Ülkemizde zihinsel engellilere yönelik hizmet verdiğini bildiğiniz uygulama araştırma merkezleri var mıdır?

-Varsa hizmetleri nelerdir?

4.Yurtdışında zihinsel engellilere yönelik hizmet verdiğini bildiğiniz uygulama araştırma merkezleri var mıdır?

-Varsa hangi ülkededir?

-Verdiği hizmetler nelerdir?

5.Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde ne tür hizmetler verilmelidir? (Birden fazla seçeneği değerlendirebilirsiniz. Aşağıda açılan başlıkların size yardımcı olacağı düşünülmektedir).

-Boş zaman eğitimi ( ) -Sosyal beceri eğitimi ( )

-Mesleki beceri eğitimi ( ) -Görsel sanatlar eğitimi ( )

-Akademik beceri eğitimi ( ) -Sportif eğitim ( )

-Günlük yaşam, özbakım beceri eğitimi ( ) -Müzik eğitimi ( )

-Diğer

6.Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde hangi birimler yer almalıdır? (Biden fazla seçeneği değerlendirebilirsiniz. Aşağıda açılan başlıkların size yardımcı olacağı düşünülmektedir).

-Spor salonu ( ) -Park/bahçe ( )

-Okuma salonu ( ) -Müzik atölyesi ( )

-Tarım alanı ( ) -Resim atölyesi ( )

-Diğer……...

7. Zihinsel engellilerin düzenli gelir getiren bir işte istihdam edilmeleri konusunda ne düşünüyorsunuz?

Sizce zihinsel engellilerin çalışabileceği meslekler nelerdir?

8.Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde hangi meslek elemanları görev almalıdır?

9.Zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde verilecek hizmetlerin engellilerin yaş aralıklarına göre sınırlandırılması konusunda ne düşünüyorsunuz?

10.Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde engelli bireylerin ailelerinin uygulama sürecine katılımının sağlanması için neler yapılabilir?

11.Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinde topluma yönelik ne tür uygulamalar yapılabilir?

12.Sizce zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinin mimari yapısı nasıl olmalıdır? Değerlendirir misiniz?

13.Zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezinin çevresi ve konumu ile ilgili görüşleriniz nelerdir?

14.Zihinsel engellilere yönelik bir uygulama araştırma merkezi sizce hangi kurum çatısı altında yer almalıdır?

EK-B Etik Kurul Onayı

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

Toplantı Sayısı: 01	Toplantı Tarihi : 29.01.2014

Karar Sayısı 2014/06 Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Özlem KARAKUŞ'un "Hafif Zihinsel Engellilere Yönelik Uygulama Araştırma Merkezi: Bir Model Önerisi" başlıklı araştırmasının değerlendirilme talebi ile ilgili 17.01.2014 tarihli dilekçesi ve ekleri görüşüldü.

Yapılan inceleme ve görüşmelerden sonra Yrd.Doç.Özlem KARAKUŞ'un "Hafif Zihinsel Engellilere Yönelik Uygulama Araştırma Merkezi: Bir Model Önerisi" adlı araştırmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ASLI GİBİDİR
29/01/2014
Dolunay ALTINÖZEN
Sekreterya

EK-C Engelliliğe İlişkin Ulusal Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Türleri

Anayasa

1. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Kanunlar

2. Emlak Vergisi Kanunu
3. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
4. Evrensel Hizmet Kanunu
5. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
6. Gelir Vergisi Kanunu
7. Hukuk Muhakemeleri Kanunu
8. İl Özel İdaresi Kanunu
9. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün Onaylanmasınınn Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
10. Engelliler Hakkında Kanun
11. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun
12. Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanun
13. Belediye Gelirleri Kanunu
14. Belediye Kanunu
15. Büyükşehir Belediyesi Kanunu
16. Ceza Muhakemesi Kanunu
17. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
18. Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu
19. Deniz İş Kanunu
20. Devlet Memurları Kanunu
21. Elektronik Haberleşme Kanunu
22. İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanun
23. İş Kanunu
24. İşşizlik Sigortası Kanunu

25. Kalıtsal Hastalıklarla Mücadele Kanunu
26. Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
27. Karayolları Trafik Kanunu
28. Kat Mülkiyeti Kanunu
29. Katma Değer Vergisi Kanunu
30. Kurumlar Vergisi Kanunu
31. Mesleki Eğitim Kanunu
32. Milli Eğitim Temel Kanunu
33. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu
34. Noterlik Kanunu
35. Nüfus Hizmetleri Kanunu
36. Özel Öğretim Kurumları Kanunu
37. Özel Tüketim Vergisi Kanunu
38. Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun
39. Pasaport Kanunu
40. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun
41. Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu
42. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun
43. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
44. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
45. Sosyal Hizmetler Kanunu
46. Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
47. Terörle Mücadele Kanunu
48. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
49. Türk Ceza Kanunu
50. Türk Medenî Kanunu
51. Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu
52. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu
53. Kanun Hükmünde Kararnameler
54. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
55. Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

56. Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
57. Ulaştırma, Denizcilik Ve Haberleşme Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Bakanlar Kurulu Kararları

1. 26/01/2015 Tarihli ve 2015/7230 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
2. 29/06/2010 Tarihli ve 2010/569 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
3. 20/05/2010 Tarihli ve 2010/404 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
4. 07/10/2009 Tarihli ve 2009/15481 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
5. 20/12/2006 Tarihli ve 2006/11450 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı
6. 28/01/2002 Tarihli ve 2002/3654 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

Yönetmelikler

1. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları İle Özürlü ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik
2. Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği
3. Araçların İmal, Tadil ve Montajı Hakkında Yönetmelik
4. Bakıma Muhtaç Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği
5. Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği
6. Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik
7. Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği
8. Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik
9. Çoğaltılmış Fikir Ve Sanat Eserlerini Derleme Yönetmeliği
10. Devlet Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik
11. Elektronik Haberleşme Sektöründe Tüketici Hakları Yönetmeliği
12. Engelli kamu personel seçme sınavı ve engellilerin devlet memurluğuna alınmaları hakkında yönetmelik

13. Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Komisyonun Kuruluşu İle Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
14. Engelli Ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelik
15. Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği
16. Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Gelir Tespiti, Tescil ve İzleme Sürecine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
17. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği
18. Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği
19. Ismarlama Protez Ve Ortez Merkezleri İle İşitme Cihazı Merkezleri Hakkında Yönetmelik
20. İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar Hakkında Yönetmelik
21. İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi İle Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
22. Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik
23. Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik
24. Kamu Kurum ve Kuruluşlarına İşçi Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
25. Karayolları Trafik Yönetmeliği
26. Karayolu Taşıma Yönetmeliği
27. Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik
28. Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliği
29. Maden İşyerlerinde İş Sağlığı Ve Güvenliği Yönetmeliği
30. Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik
31. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği
32. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği
33. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği

34. Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği
35. Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Sayısal Oyunlar Yönetmeliği
36. Otopark Yönetmeliği
37. Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılanması ve Yeşil Kart Uygulaması Hakkında Yönetmelik
38. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği
39. Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği
40. Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik
41. Özürlüler Veri Tabanı Oluşturulmasına Ve Özürlülere Kimlik Kartı Verilmesine Dair Yönetmelik
42. Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik
43. Sakatlık İndiriminden Yararlanacak Hizmet Erbabının Sakatlık Derecelerinin Tespit Şekli İle Uygulanması Hakkında Yönetmelik
44. Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Bakımı Sağlanan Engelli ve Yaşlı Bireylere Harçlık Ödenmesine İlişkin Yönetmelik
45. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği
46. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik
47. Sürücü Adayları ve Sürücülerde Aranacak Sağlık Şartları İle Muayenelerine Dair Yönetmelik
48. Terörle Mücadele Kanunu Kapsamında Kamu Kurum Ve Kuruluşlarında İstihdam Edilecekler Hakkında Yönetmelik
49. Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik
50. Türk Silahlı Kuvvetleri İzin Yönetmeliği
51. Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği
52. Vakıflar Yönetmeliği
53. Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
54. Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
55. Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

56. Yüksek Öğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği
57. Tebliğler
58. Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 57)
59. Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No:47)
60. Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 222)
61. Gümrük Muafiyeti Tebliğ (Sıra No:1)
62. Kamu Personeli Genel Tebliği (Seri No: 5)
63. Katma Değer Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 110)
64. Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 40)
65. Özel Tüketim Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 7)
66. Şehir içi yollar kaldırım ve yaya geçitlerinde ulaşılabilirlik İçin yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım Kuralları ile ilgili tebliğ
67. Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2011/1)

Genelgeler

1. 2014/29 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı genelgesi
2. 2014/11 sayılı Zihinsel ve Ruhsal Engellilere Yönelik Özel Bakım Merkezleri hakkında genelge
3. 2014/10 sayılı Özel Bakım Merkezlerine Yerleştirmede Öncelik hakkında genelge
4. 2014/07 sayılı Engellilerin Evde Bakımına Destek İçin Verilen Sosyal Yardımlar hakkında genelge
5. 2014/01 sayılı Özel Bakım Merkezinde Çalıştırılması Zorunlu Personel ve İzinli/Refakatçi Olma Durumu hakkında genelge
6. 2013/20 sayılı Özel Bakım Merkezlerinin İhtiyaç Programı Erişilebilirlik Standartları hakkında genelge
7. 2013/11 sayılı İlk Kabul ve Müdahale Birimi hakkında genelge
8. 2013/09 sayılı Yaşlı ve Engelli Aylıklarında Sosyal İnceleme hakkında genelge
9. 2013/08 Sayılı Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu hakkında Başbakanlık genelgesi

10. 2013/08 Sayılı Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Engelli Bireylerin Diğer Hizmetlerden Yararlanması hakkında genelge
11. 2013/02 sayılı Özel Bakım Merkezleri hakkında genelge
12. 2012/26 Sayılı Evde Bakım Ücreti Geri Ödemeleri hakkında genelge
13. 2011/01 Sayılı Engellilere Yönelik Güvenlik Hizmetlerine ilişkin İçişleri Bakanlığı genelgesi
14. 2010/79 sayılı Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Sağlık Bakanlığı genelgesi
15. 2010/73 Sayılı Poliklinik Hizmetlerinde Öncelik Sırasına ilişkin Sağlık Bakanlığı genelgesi
16. 2010/31 Sayılı Sağlık Kurulu Raporlarının Ücretlendirilmesi konulu Sağlık Bakanlığı Genelgesi
17. 2010/13 Sayılı Bakmakla Yükümlü Olunan Bireyler konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi
18. 2010/12 Sayılı Geçici ve Misafir Olarak Bakım Hizmeti konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi
19. 2010/02 sayılı Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler hakkında Başbakanlık genelgesi
20. 2009/12 sayılı Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler hakkında Başbakanlık genelgesi
21. 2008/60 sayılı Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Uygulamaları konulu M.E.B. genelgesi
22. 2008/07 Sayılı Bakıma Muhtaç Özürlülerin Acil Yerleştirme İşlemleri konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi
23. 2008/06 Sayılı Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Hizmet Binası Bünyesinde Bakıma Muhtaç Özürlüler İçin Özel Bakım Merkezleri Açılması konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi
24. 2006/18 sayılı Kamu Binaları, Kamuya Açık Alanlar ve Toplu Taşıma Araçlarının Özürlülerin Kullanımına Uygun Duruma Getirilmesi ile ilgili Başbakanlık genelgesi
25. 2006/15 sayılı Özürlülerin İstihdamı hakkındaki Başbakanlık genelgesi
26. 2004/28 sayılı 2005 Özürlülerin İstihdam Yılı Konulu Başbakanlık genelgesi

27. 2002/58 sayılı Özürlülerle İlgili Başbakanlık genelgesi
28. Malul, Gazi ve Engellilere Ait Araçların Park Etmeleri konulu İçişleri Bakanlığı genelgesi
29. Toplu Taşıma Hizmetleri hakkında İçişleri Bakanlığı genelgesi

Sirkülerler

1. Malul ve Engellilerin Araç Alımında ÖTV İstisnası Uygulamasının Şartlari İle İstisnadan Yararlanılan Araçların Satışında Vergi Uygulanması konulu Özel Tüketim Vergisi Sirküleri 12
2. Sakatlık İstisnasından Yararlananlar Hakkında Özel Tüketim Vergisi Sirküleri 5

EK-D Engelliliğe İlişkin Ulusal Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Konuları

Eğitim

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engelliler Hakkında Kanun

Milli Eğitim Temel Kanunu

Özel Öğretim Kurumları Kanunu

Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar Hakkında Yönetmelik

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği

Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği

Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulmasına ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik

Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği

2008/60 sayılı Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Uygulamaları konulu M.E.B. genelgesi

İstihdam

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün Onaylanmasınınn Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

Engelliler Hakkında Kanun

Belediye Gelirleri Kanunu

Deniz İş Kanunu

Devlet Memurları Kanunu

İş Kanunu

İşsizlik Sigortası Kanunu

Kurumlar Vergisi Kanunu

Mesleki Eğitim Kanunu

Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanunu

Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu

Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği

Devlet Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik

Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik

Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Komisyonun Kuruluşu İle Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelik

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına İşçi Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik

Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik

Terörle Mücadele Kanunu Kapsamında Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilecekler Hakkında Yönetmelik

Türk Silahlı Kuvvetleri İzin Yönetmeliği

Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

Kamu Personeli Genel Tebliği (Seri No: 5)

2006/15 sayılı Özürlülerin İstihdamı hakkındaki Başbakanlık genelgesi

2004/28 sayılı 2005 Özürlülerin İstihdam Yılı Konulu Başbakanlık genelgesi

2002/58 sayılı Özürlülerle İlgili Başbakanlık genelgesi

Erişebilirlik

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engelliler Hakkında Kanun

Ceza Muhakemesi Kanunu

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu

Elektronik Haberleşme Kanunu

Evrensel Hizmet Kanunu

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu

Hukuk Muhakemeleri Kanunu

Karayolları Trafik Kanunu

Kat Mülkiyeti Kanunu

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

Ulaştırma, Denizcilik Ve Haberleşme Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

29/06/2010 Tarihli ve 2010/569 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

20/05/2010 Tarihli ve 2010/404 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

Araçların İmal, Tadil ve Montajı Hakkında Yönetmelik

Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Yönetmeliği

Elektronik Haberleşme Sektöründe Tüketici Hakları Yönetmeliği

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği

Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği

İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi ile Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik

Karayolları Trafik Yönetmeliği

Karayolu Taşıma Yönetmeliği

Otopark Yönetmeliği

Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulmasına ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin

Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Şehir İçi Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları İle İlgili Tebliğ

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2011/1)

2013/20 sayılı Özel Bakım Merkezlerinin İhtiyaç Programı Erişilebilirlik Standartları Hakkında Genelge

2011/01 Sayılı Engellilere Yönelik Güvenlik Hizmetlerine ilişkin İçişleri Bakanlığı genelgesi

2010/79 sayılı Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Sağlık Bakanlığı genelgesi

2009/12 sayılı Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler hakkında Başbakanlık genelgesi

2006/18 sayılı Kamu Binaları, Kamuya Açık Alanlar ve Toplu Taşıma Araçlarının Özürlülerin Kullanımına Uygun Duruma Getirilmesi ile ilgili Başbakanlık genelgesi

2002/58 sayılı Özürlülerle İlgili Başbakanlık genelgesi

Malul, Gazi ve Engellilere Ait Araçların Park Etmeleri konulu İçişleri Bakanlığı genelgesi

Toplu Taşıma Hizmetleri hakkında İçişleri Bakanlığı genelgesi

Sosyal Hayat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engelliler Hakkında Kanun

Belediye Kanunu

Büyükşehir Belediyesi Kanunu

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

İl Özel İdaresi Kanunu

Noterlik Kanunu

Nüfus Hizmetleri Kanunu

Pasaport Kanunu

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun

Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

Türk Ceza Kanunu

Türk Medenî Kanunu

26/01/2015 Tarihli ve 2015/7230 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

20/05/2010 Tarihli ve 2010/404 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği

Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Yönetmeliği

Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği

Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik

Karayolları Trafik Yönetmeliği

Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Sayısal Oyunlar Yönetmeliği Özürlüler Veritabanı Oluşturulmasına ve Özürlülere Kimlik Kartı Verilmesine Dair Yönetmelik

Sürücü Adayları ve Sürücülerde Aranacak Sağlık Şartları ile Muayenelerine Dair Yönetmelik

2014/10 sayılı Özel Bakım Merkezlerine Yerleştirmede Öncelik hakkında genelge

2013/08 Sayılı Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu hakkında Başbakanlık genelgesi

2011/01 Sayılı Engellilere Yönelik Güvenlik Hizmetlerine ilişkin İçişleri Bakanlığı genelgesi

2010/79 sayılı Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Sağlık Bakanlığı genelgesi

2010/02 sayılı Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler hakkında Başbakanlık genelgesi

2009/12 sayılı Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler hakkında Başbakanlık genelgesi

2008/60 sayılı Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Uygulamaları konulu M.E.B. genelgesi

2002/58 sayılı Özürlülerle İlgili Başbakanlık genelgesi

Malul, Gazi ve Engellilere Ait Araçların Park Etmeleri konulu İçişleri Bakanlığı genelgesi

Sağlık ve Sosyal Güvenlik

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engelliler Hakkında Kanun

Kalıtsal Hastalıklarla Mücadele Kanunu

Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Gelir Tespiti, Tescil ve İzleme Sürecine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği

Ismarlama Protez ve Ortez Merkezleri ile İşitme Cihazı Merkezleri Hakkında Yönetmelik

Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği

Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik

Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliği

Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırılması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik

Sürücü Adayları ve Sürücülerde Aranacak Sağlık Şartları ile Muayenelerine Dair Yönetmelik

2014/29 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı genelgesi

2013/08 Sayılı Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Engelli Bireylerin Diğer Hizmetlerden Yararlanması hakkında genelge

2010/73 Sayılı Poliklinik Hizmetlerinde Öncelik Sırasına ilişkin Sağlık Bakanlığı genelgesi

2010/31 Sayılı Sağlık Kurulu Raporlarının Ücretlendirilmesi konulu Sağlık Bakanlığı Genelgesi

2002/58 sayılı Özürlülerle İlgili Başbakanlık genelgesi

Mali Kolaylıklar

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun

Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanunu

Emlak Vergisi Kanunu

Gelir Vergisi Kanunu

İş Kanunu

İşsizlik Sigortası Kanunu

İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanun

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Katma Değer Vergisi Kanunu

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu

Özel Tüketim Vergisi Kanunu

Sosyal Hizmetler Kanunu

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

Terörle Mücadele Kanunu

07/10/2009 Tarihli ve 2009/15481 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

20/12/2006 Tarihli ve 2006/11450 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

28/01/2002 Tarihli ve 2002/3654 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik

İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar Hakkında Yönetmelik

Sakatlık İndiriminden Yararlanacak Hizmet Erbabının sakatlık Derecelerinin Tespit Şekli ile Uygulanması Hakkında Yönetmelik

Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Yönetmeliği

Vakıflar Yönetmeliği

Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 57)

Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No:47)

Gelir Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 222)

Gümrük Muafiyeti Tebliği (Sıra No: 1)

Katma Değer Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 110)

Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 40)

Özel Tüketim Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 7)

2013/09 sayılı Yaşlı ve Engelli Aylıklarında Sosyal İnceleme hakkında genelge

2010/31 Sayılı Sağlık Kurulu Raporlarının Ücretlendirilmesi konulu Sağlık Bakanlığı Genelgesi

2002/58 sayılı Özürlülerle İlgili Başbakanlık genelgesi

Malul ve Engellilerin Araç Alımında ÖTV İstisnası Uygulamasının Şartları İle İstisnadan Yararlanılan Araçların Satışında Vergi Uygulanması konulu Özel Tüketim Vergisi Sirküleri 12

Sakatlık İstisnasından Yararlananlar Hakkında Özel Tüketim Vergisi Sirküleri 5

Bakım

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Engelliler Hakkında Kanun

Sosyal Hizmetler Kanunu

Türk Medenî Kanunu

Bakıma Muhtaç Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği

Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik

Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmi Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği

Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği

Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik

Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Bakımı Sağlanan Engelli ve Yaşlı Bireylere Harçlık Ödenmesine İlişkin Yönetmelik

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik

Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

2014/11 sayılı Zihinsel ve Ruhsal Engellilere Yönelik Özel Bakım Merkezleri hakkında genelge

2014/10 sayılı Özel Bakım Merkezlerine Yerleştirmede Öncelik hakkında genelge

2014/07 sayılı Engellilerin Evde Bakımına Destek İçin Verilen Sosyal Yardımlar hakkında genelge

2014/01 sayılı Özel Bakım Merkezinde Çalıştırılması Zorunlu Personel ve İzinli/Refakatçi Olma Durumu hakkında genelge

2013/20 sayılı Özel Bakım Merkezlerinin İhtiyaç Programı Erişilebilirlik Standartları hakkında genelge

2013/11 sayılı İlk Kabul ve Müdahale Birimi hakkında genelge
2013/08 Sayılı Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Engelli Bireylerin Diğer Hizmetlerden Yararlanması hakkında genelge

2013/02 sayılı Özel Bakım Merkezleri hakkında genelge

2012/26 Sayılı Evde Bakım Ücreti Geri Ödemeleri hakkında genelge

2010/13 Sayılı Bakmakla Yükümlü Olunan Bireyler konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi

2010/12 Sayılı Geçici ve Misafir Olarak Bakım Hizmeti konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi

2008/07 Sayılı Bakıma Muhtaç Özürlülerin Acil Yerleştirme İşlemleri konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi

2008/06 Sayılı Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Hizmet Binası Bünyesinde Bakıma Muhtaç Özürlüler İçin Özel Bakım Merkezleri Açılması konulu Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü genelgesi

EK-E Engelliliğe İlişkin Uluslar Arası Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Türleri

Bildirge

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirge

Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Asya-Pasifik Bölgesindeki engellilerin Tam Katılımı ve Eşitliği Hakkında Bildiri

Prensip/İlke

Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensipler

Eylem Planı/Programı

Engelliler İçin Dünya Eylem Programı

Engelliler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi

Kopenhag Sosyal Kalkınma Bildirgesi ve Sosyal Kalkınma Eylem Planı

30 Ekim 2003, Sonuç Tebliği, Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı

Kurallar

Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar

Uluslararası ve Bölgesel Yasal Düzenlemeler Derleme Kitabı

Sözleşme

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Uluslararası Vatandaşlık ve Politik Haklar Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi

İş Kazaları Durumunda Kazanımlar Hakkında Sözleşme C121 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme

Tavsiye kararı

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında 99 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 Sayılı Uluslar arası Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı

Zihinsel hastalıkları olan bireylerin durumları konusunda Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, No.818, 1977.

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

Engellilere yönelik rehabilitasyon politikaları konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 1185, 1992

Omurilik yaralanmalarının bakımı ve tedavisine yönelik Parlamenterler Birliği Tavsiye Kararı, No. 1560, 2002.

Engellilerin Toplumla tam bütünleşmelerine yönelik Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, No. 1592, 2003.

Engelliler için park kartı verilmesi hakkında 4 Haziran 1998 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (98/376/EC)

4 Haziran 1998, Konsey Tavsiye Kararı, Engelliler için park kartı verilmesi (1998/376/EC)

11 Aralık 2013,Tavsiye Kararı, Engelli bireylerin kültür, spor, turizm ve boş zaman etkinliklerine tam, eşit ve etkin katılımının sağlanması üzerine Üye Devletlere yönelik CM/Rec(2013) 3 sayılı Tavsiye Kararı

Konsey kararı

Ayrımcılığa karşı Topluluk eylem programı oluşturulması (2001-2006) hakkında 27 Kasım 2000 tarihli Konsey Kararı (2000/750/EC)

2003 Yılının Engelli Kişiler ile ilgili Avrupa Yılı Olarak Saptanması konusunda 3 Aralık 2001 tarihili Konsey Kararı (2001/903/EC)

27 Kasım 2000, Konsey Kararı, Ayrımcılığa karşı topluluk eylem planı oluşturulması (2001-2006)

27 Kasım 2000, Konsey Direktifi, İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve (2000/78 EC)

27 Kasım 2000, Konsey Direktifi, Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi (2000/C 364/01)

Avrupa Topluluğu'nda engellilerin istihdamı konusunda 24 Temmuz 1986 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (86/379/EEC)

15 Haziran 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi (2003/C 175/01)

6 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik (2003/C 134/05)

Engellilere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik hakkında 6 Mayıs 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C134/05)

Engellilerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi hakkında 15 Haziran 2003 tarihli Konsey ilke Kararı (2003/C175/01)

Engellilerin mesleki değerlendirilmesine ilişkin Şartın oluşturulması yönünde İlke Kararı, AP,1995

Yeni teknolojilerle engellilerin vatandaşlık haklarını tam olarak kullanabilmelerine yönelik İlke Kararı, AP, 2001 Engelliler için fırsat eşitliği hakkında 20 Aralık 1996 tarihli Konsey İlke Kararı (97/C12/01)

Engelli çocuklar ve gençlerin genel öğretim sistemi içinde kaynaştırılmaları konusunda 31 Mayıs 1990 tarihli Konsey İlke Kararı (90/C162/02) Engelli bireylere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması konusunda 17 Haziran 1999 tarihli Konsey İlke Kararı (99/C186/02)

İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve belirleyen 27 Kasım 2000 tarihli Konsey Direktifi (2000/78/EC)

Engellilerin bilgi toplumuna erişimlerinin arttırılması hakkında 6 Şubat 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C39/03)

Engelli öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması hakkında 5 Mayıs 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C134/04)

5 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması (2003/C 134/04)

17 Haziran 1999, Konsey İlke Kararı, Engelli kişilere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması (1999/C 186/02)

20 Aralık 1996, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylere tanınacak fırsat eşitliği (97/C/12/01)

31 Mayıs 1990, Konsey İlke Kararı, Engelli çocuklar ve gençlerin genel öğretim sistemine katılımı (90/C 162/02)

Tebliğ

Engelliler bireyler için engelsiz Avrupa hakkında 12 Mayıs 2000 tarihli Avrupa Komisyonu Tebliği, COM (2000) 284 final

2003 Yılının Avrupa Engelliler Yılı olarak belirlenmesi için Konsey Kararı alınması hakkında 29 Mayıs 2001 tarihli Komisyon Tebliği, COM (2001) 271 final

Engellilere yönelik fırsat eşitliği: Avrupa eylem planı hakkında 30 Ekim 2003 tarihli Avrupa Komisyonu Tebliği, COM (2003)650 final

12 Mayıs 2000, Sonuç Tebliği, Engelliler için engelsiz Avrupa

EK-F Engelliliğe İlişkin Uluslar Arası Mevzuatta Yer Alan Düzenlemelerin Konuları

Eğitim

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Asya-Pasifik Bölgesindeki engellilerin Tam Katılımı ve Eşitliği Hakkında Bildiri

Uluslararası Vatandaşlık ve Politik Haklar Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

Engelli çocuklar ve gençlerin genel öğretim sistemi içinde kaynaştırılmaları konusunda 31 Mayıs 1990 tarihli Konsey İlke Kararı (90/C162/02) Engelli bireylere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması konusunda 17 Haziran 1999 tarihli Konsey İlke Kararı (99/C186/02)

Engelli öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması hakkında 5 Mayıs 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C134/04)

5 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması (2003/C 134/04)

31 Mayıs 1990, Konsey İlke Kararı, Engelli çocuklar ve gençlerin genel öğretim sistemine katılımı (90/C 162/02)

İstihdam

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Asya-Pasifik Bölgesindeki engellilerin Tam Katılımı ve Eşitliği Hakkında Bildiri

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Uluslararası Vatandaşlık ve Politik Haklar Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi

İş Kazaları Durumunda Kazanımlar Hakkında Sözleşme C121 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu Hakkında 99 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı

Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 168 Sayılı Uluslar arası Çalışma Örgütü Tavsiye Kararı

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

27 Kasım 2000, Konsey Direktifi, İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve (2000/78 EC)

Avrupa Topluluğu'nda engellilerin istihdamı konusunda 24 Temmuz 1986 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (86/379/EEC)

15 Haziran 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi (2003/C 175/01)

6 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik (2003/C 134/05)

Engellilere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik hakkında 6 Mayıs 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C134/05)

Engellilerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi hakkında 15 Haziran 2003 tarihli Konsey ilke Kararı (2003/C175/01)

Engellilerin mesleki değerlendirilmesine ilişkin Şartın oluşturulması yönünde İlke Kararı, AP,1995

İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve belirleyen 27 Kasım 2000 tarihli Konsey Direktifi (2000/78/EC)

17 Haziran 1999, Konsey İlke Kararı, Engelli kişilere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması (1999/C 186/02)

Erişebilirlik

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Asya-Pasifik Bölgesindeki engellilerin Tam Katılımı ve Eşitliği Hakkında Bildiri

Engelliler İçin Dünya Eylem Programı

Engelliler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi

Kopenhag Sosyal Kalkınma Bildirgesi ve Sosyal Kalkınma Eylem Planı

30 Ekim 2003, Sonuç Tebliği, Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı

Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar

Uluslararası Vatandaşlık ve Politik Haklar Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi

İş Kazaları Durumunda Kazanımlar Hakkında Sözleşme C121 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

Sosyal hayat

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirge

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Asya-Pasifik Bölgesindeki engellilerin Tam Katılımı ve Eşitliği Hakkında Bildiri

Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensipler

Engelliler İçin Dünya Eylem Programı

Engelliler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi

Kopenhag Sosyal Kalkınma Bildirgesi ve Sosyal Kalkınma Eylem Planı

30 Ekim 2003, Sonuç Tebliği, Engellilere Yönelik Fırsat Eşitliği: Avrupa Eylem Planı

Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Uluslararası Vatandaşlık ve Politik Haklar Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi

İş Kazaları Durumunda Kazanımlar Hakkında Sözleşme C121 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme

Zihinsel hastalıkları olan bireylerin durumları konusunda Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, No.818, 1977.

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

Engellilerin Toplumla tam bütünleşmelerine yönelik Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, No. 1592, 2003.

Engelliler için park kartı verilmesi hakkında 4 Haziran 1998 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (98/376/EC)

4 Haziran 1998, Konsey Tavsiye Kararı, Engelliler için park kartı verilmesi (1998/376/EC)

11 Aralık 2013,Tavsiye Kararı, Engelli bireylerin kültür, spor, turizm ve boş zaman etkinliklerine tam, eşit ve etkin katılımının sağlanması üzerine Üye Devletlere yönelik CM/Rec(2013) 3 sayılı Tavsiye Kararı

Ayrımcılığa karşı Topluluk eylem programı oluşturulması (2001-2006) hakkında 27 Kasım 2000 tarihli Konsey Kararı (2000/750/EC)

2003 Yılının Engelli Kişiler ile ilgili Avrupa Yılı Olarak Saptanması konusunda 3 Aralık 2001 tarihili Konsey Kararı (2001/903/EC)

27 Kasım 2000, Konsey Kararı, Ayrımcılığa karşı topluluk eylem planı oluşturulması (2001-2006)

27 Kasım 2000, Konsey Direktifi, İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve (2000/78 EC)

27 Kasım 2000, Konsey Direktifi, Avrupa Birliği Temel Haklar Belgesi (2000/C 364/01)

Avrupa Topluluğu'nda engellilerin istihdamı konusunda 24 Temmuz 1986 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (86/379/EEC)

15 Haziran 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi (2003/C 175/01)

6 Mayıs 2003, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik (2003/C 134/05)

Engellilere yönelik kültürel etkinlikler ve bu etkinliklere ulaşılabilirlik hakkında 6 Mayıs 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C134/05)

Engellilerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi hakkında 15 Haziran 2003 tarihli Konsey ilke Kararı (2003/C175/01)

Engellilerin mesleki değerlendirilmesine ilişkin Şartın oluşturulması yönünde İlke Kararı, AP,1995

Yeni teknolojilerle engellilerin vatandaşlık haklarını tam olarak kullanabilmelerine yönelik İlke Kararı, AP, 2001 Engelliler için fırsat eşitliği hakkında 20 Aralık 1996 tarihli Konsey İlke Kararı (97/C12/01)

Engellilerin bilgi toplumuna erişimlerinin arttırılması hakkında 6 Şubat 2003 tarihli Konsey İlke Kararı (2003/C39/03)

20 Aralık 1996, Konsey İlke Kararı, Engelli bireylere tanınacak fırsat eşitliği (97/C/12/01)

Engelliler bireyler için engelsiz Avrupa hakkında 12 Mayıs 2000 tarihli Avrupa Komisyonu Tebliği, COM (2000) 284 final

2003 Yılının Avrupa Engelliler Yılı olarak belirlenmesi için Konsey Kararı alınması hakkında 29 Mayıs 2001 tarihli Komisyon Tebliği, COM (2001) 271 final

Engellilere yönelik fırsat eşitliği: Avrupa eylem planı hakkında 30 Ekim 2003 tarihli Avrupa Komisyonu Tebliği, COM (2003)650 final

12 Mayıs 2000, Sonuç Tebliği, Engelliler için engelsiz Avrupa

Sağlık ve sosyal güvenlik

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensipler

Uluslararası Vatandaşlık ve Politik Haklar Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Zihinsel hastalıkları olan bireylerin durumları konusunda Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, No.818, 1977.

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

Engellilere yönelik rehabilitasyon politikaları konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 1185, 1992

Omurilik yaralanmalarının bakımı ve tedavisine yönelik Parlamenterler Birliği Tavsiye Kararı, No. 1560, 2002.

Mali kolaylıklar

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirge

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

Bakım

Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildirge

Engelli Hakları Bildirgesi

Sundberg Bildirgesi

Salamanca Bildirisi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/C 364/01)

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Engellilere yönelik bütüncül bir politika konusunda Konsey Tavsiye Kararı, No. 92,1992.

8. ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU 14 Ocak 1987 tarihinde Zonguldak Çaycuma'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Kutlutaş İlkokulu ve Özel Çaycuma İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra Çaycuma Oktay-Olcay Yurtbay Anadolu Lisesi'ni bitirmiştir.

2005 yılında Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nü burslu olarak kazanmış ve 2010 yılında başarıyla mezun olmuştur.

2010 yılında Sakarya Afacanlar Çocuk Evi'nde sorumlu müdür olarak çalışmaya başlamış, 2011 yılında İzmir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Ayni Nakdi Yardım Şubesi'nde sosyal çalışmacı olarak göreve başlamış ve ardından T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Uşak Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde yine sosyal çalışmacı olarak görev yapmaya devam etmiştir.

2012 yılının Eylül ayında Selçuk Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde yüksek lisans öğrenimine ve devamında 2013 yılının Şubat ayında aynı üniversitenin ilgili bölümünde araştırma görevliliği görevine başlamıştır. 2013 yılından itibaren araştırma görevlisi olarak görevine devam etmektedir. Evlidir.